

Barlay Ö. Szabolcs Hitvédelem és hazaszeretet avagy antiszemita volt-e Prohászka?

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Hitvédelem és
hazaszeretet
avagy
antiszemita
volt-e Prohászka ?

BARLAY Ö. SZABOLCS

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs

Hitvédelem és hazaszeretet avagy antiszemita volt-e Prohászka?

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv második kiadásának (ISBN 963 86447 0 2) elektronikus változata. A könyv először 2003-ban jelent meg Székesfehérvárott, az „Írások Prohászkaról” című sorozat második köteteként a PANAX Kft. Nyomdaüzem készítésében (felelős vezető: Nagy József). Ezideig a könyvnek öt kiadása látott napvilágot. Az elektronikus változat a szerző, Barlay Ö. Szabolcs, engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerző tulajdonában marad.

A nyomtatott kiadvány kapható a szerzőnél a következő címen:

P. Barlay Ö. Szabolcs

8000 Székesfehérvár

Petőfi utca 2.

Telefon: 06/30 976-4800

e-mail: inditlak@datatrans.hu

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	5
A tanulmány lélektani háttéréről.....	5
A tanulmány módszertana.....	5
Előtanulmány	8
I. Egyéni tapasztalataim összegzése	8
II. A zsidó jellem szembevető sajátosságai	11
A túlérzékenység, mint jellegzetesen zsidó betegség	11
Legyőzhetetlen szívósság.....	12
Imponáló összetartás.....	13
Szellemi nyitottság, forradalmi újítások, kételkedés	14
III. Világhírű zsidó személyiségek hatása korunk szellemiségére.....	15
Baruch Spinoza (1632–1677)	15
A Rothschildok	17
IV. Egymásba nem illő mozaikdarabok.....	21
Párizs, 1895. január 5. – Alfred Dreyfus	21
A német zsidók asszimilációja a holokauszt árnyékában	22
Zeneművészet	23
A hagyományos balett bálványrombolói	24
Sigmund Freud, a zsidó-keresztény vallás alapjainak tagadója.....	26
Albert Einstein, a világmindenség látnoka	28
Politika – Lev Trockij	29
V. Magyarság, zsidóság	33
A zsidó szellemiség térhódítása Magyarországon (1890–1927)	35
Az első gazdag zsidó családok benyomulása a magyar közéletbe és arisztokráciába.....	38
Áttérés az egyházak valamelyikébe	38
A zsidók szerepe az ország gazdasági fejlődésében a századfordulón	39
VI. Realitások és illúziók.....	43
A magyar nyelv „modernizálása”	45
Zsidók a magyar tudományos élet élvonalában.....	45
A zsidók szerepe a magyar irodalmi életben	46
A magyar sajtó a zsidók kezében.....	47
A színházi élet és a filmvilág zsidó befolyás alatt	48
Magyar zsidók az olimpiai dobogón.....	48
A radikális eszmék zsidó hirdetői	49
A <i>Huszadik Század</i> című folyóirat ankétja a zsidóságról	50
Márai Sándor a zsidóságról.....	53
VII. Az antijudaizmus a teológia mérlegén	57
Prohászka véleménye a zsidókérdésben	59
Tallózás Prohászka írásaiban	59
A „rossz zsidókról”	60
A zsidók összehasonlítása a magyarsággal.....	62
Ki az úr?.....	63
Bazilika és zsinagóga.....	65
A zsidókérdés Magyarországon.....	66

Zsidó testvéreimhez (ÖM 22,339–349)	70
Szintézis	75
Függelék: The Jewish Question in Hungary	80

Bevezetés

A tanulmány lélektani háttéréről

E tanulmány írója hivatásánál fogva paptanár és oknyomozó történész. Mind a két főnévi jelzőt lényeges eligazításként írtam le, mert magyarázatot nyújt, hogy miért döntöttem tanulmányom megírása és közreadása mellett.

Az újra megindult Prohászka-kutatást tudósok, hivatásos történészek irányítják. A nehézségek ismertek: még egyházi részről sem kapunk annyi biztatást és szellemi-anyagi segítséget, hogy a források feltárását, feldolgozását megoldani tudnánk. A fiatal kutatók száma egyre zsugorodik. Ugyanakkor az eddig feltárt és közreadott anyag számos és lényegbevágó kérdést vetett fel, melyek megválaszolásra várnak.

Azt is figyelembe kell venni, hogy Prohászka Ottokár személyisége éppen jelentősége miatt a propaganda, a média kedvelt témája, különösen az egyházellenes oldalon. Ilyen esetben a hivatásos történész úgy érzi, hogy lehetőségeihez mérten meg kell szólalnia, mert különben tovább folytatódik a történelemhamisítás, mellyel átítatódik a közvélemény tudata is. Vannak esetek, amikor hallgatni annyit jelent, mint beleegyezni. Babits szavaival élve: „Vétkesek közt cinkos, aki néma”.

Lényegét tekintve a következőképpen tudnám megfogalmazni a magam elé tűzött feladatot: Azt kell dokumentumokkal feltárnom, hogy

- Prohászka Ottokárnak mi volt a felfogása a 1880–1927 között eltelt évtizedekben a magyarországi és az egyetemes zsidóságról,
- lehet-e a rasszizmus, az antijudaizmus (antiszemitizmus) vezéralakjának feltüntetni,
- mi rejlik a prohászka antijudaizmus mögött,
- mi volt a viszonya a vallásukat hűségesen gyakorló, ún. hívő zsidókhöz, és
- mi volt a véleménye a hitüket, vallásukat, erkölcsüket nem őrző és nem gyakorló zsidókról, akiket „rossz zsidóknak” nevezett.

Mint látjuk, a kérdések egész halmaza vár válaszra. És mivel a judaizmus ma Magyarországon feltűnő arroganciával vádol boldog-boldogtalant, élőket és holtakat, és mivel a holokauszt árnyékában élünk, szinte kínálkozik az alkalom számukra, hogy összekeverjenek fogalmakat, csúsztassanak féligazságokat, és megmérgezzék a ma élő keresztény magyarság tudatvilágát, szellemi légkörét, nem szólva arról, hogy félrevezetik saját közösségüket és ellenséges propagandára ösztönzik önmagukat.

A fentiek értelmében a hivatásának élő magyar oknyomozó paptanár-történész ilyen esetben kötelességének érzi, hogy válaszoljon minden olyan kérdésre, amire érdemben, hiteles adatok birtokában válaszolni tud. Erasmus a „városi kút megmérgezőjének” nevezi azt, aki tudatosan mérget önt abba a kútba, mely a közösség egyetlen ivóvíz forrása. És mivel mindenki ebből a vízből merít és ebből iszik, szükségképpen az egész közösség megbetegszik, méregtől átítatódik.

A tanulmány módszertana

Dolgozatom végső megfogalmazása előtt féleven át „előtanulmányt” folytattam. Az előtanulmányra több ok miatt volt szükségem.

A *szubjektív okok* között szerepelt annak tisztázása, hogy mennyire tudok neveltetésem, múltam, származásom, üldöztetésem ellenére tárgyilagos lenni egy olyan kérdés megvitatásában, melyben én magam is érintve voltam, illetve vagyok. Megállapításaim

szubjektív jellege miatt, az előtanulmánynak ebből a részéből csak a végső, összegező fejezet néhány részét idézem.

Ami az *objektív okokat* illeti, ezek mindegyike az előtanulmány lényegét érinti. Tudniillik a szakirodalomból külön ki kellett választanom azokat az évtizedeket, melyekben Prohászka élt. Vagyis bele kellett helyezkednem abba a történelmi helyzetbe, amely szükségképpen más volt, mint amiben mi ma élünk. Másrészt a magyarországi zsidóság speciális történetét össze kellett hasonlítanom az orosz, a lengyel, a német, az angol, a francia, a román zsidóság történetével. Bár úgy tűnik, hogy túl messze mentem és túl széles kört vontam be kutatásomba, később nyilvánvalóvá válik, hogy e témák dokumentumokkal történő tanulmányozása és közlése nélkül épp azoknak a tényeknek ismeretétől fosztanám meg az olvasót, melyek nélkül érthetlenné válnék Prohászka állásfoglalása és magatartása a zsidóság kérdésében. Éppen ezért előtanulmányomnak ezeket a fejezeteit érintetlenül hagytam és közlöm. Ezt azért teszem, mert a történelemtudomány mérlegén hitelesített források alapján dolgoztam, és ezeket a forrásokat az olvasó is ellenőrizheti:

- Paul Johnson: *A History of the Jews*, 1987. Magyarul: *A zsidók története*, 2001.
- Francois Fejtő: *Hongrois et Juifs – Histoire Millénaire d'un Couple Singulier*, 1997. Magyarul: *Magyarság – zsidóság*, 2000.
- Francois Fejtő: *Mémoires. De Budapest a Paris*, 1986. Magyarul: *Budapesttől Párizsig. Emlékeim*, 1990.
- Beke Albert: *Márai Sándor a magyarságról és a zsidóságról*, 2002

E három szerző művein kívül még sok fontos szakkönyvet, tanulmányt, cikket idézek, hogy több oldalról megközelítve, ugyanakkor tárgyilagosan mutassak rá az igazságra a Prohászka-ért vádak kapcsolatban. Az előtanulmány ún. objektív aspektusa a következő témákat öleli fel:

- A) Judaizmus vagy szemitizmus? A zsidó jellem pozitív és negatív vonásai. Az allergiás túlérzékenység okai. Legyőzhetetlen szívósság. Imponáló összetartás. Szellemi nyitottság és kételkedés.
- B) A zsidóság legnevesebb személyiségeinek hatása korukra és a történelemre. Baruch Spinoza (1632–1677). Az asszimiláció korszaka. A Rothschildok. A 19–20. század: Egymásba nem illő mozaikdarabok. A nyugat-európai zsidók asszimilációja a holokauszt árnyékában. Az elzászi származású Dreyfus. A nyugat-európai művészvilág elzsidósodása. Sigmund Freud, a vallásalapító. Albert Einstein, a világmindenség látnoka. Az asszimilálhatatlan zsidóság szindrómája. A kommün és a zsidóság.
- C) A zsidó szellemiség térhódítása Magyarországon (1890–1927). A zsidóság létszámának masszív növekedése a népszámlálási adatok tükrében. A galíciai, orosz, román gettók felszabadítása. A magyarországi asszimiláció és látszat-áttérések. A magyarországi zsidók vallási kettészakadása. A neológok egyre jobban hitetlenekké válnak. A zsidók szerepe a gazdasági élet fejlődésében. A cionizmus magyarországi gyökerei. A magyar szellemi élet elzsidósodása (tudomány, irodalom, művészet, színház, film, sajtó, sport). A radikális eszmék zsidó hirdetői. A zsidók szerepe és számaránya a vörös terror korszakaiban. A magyar szociáldemokrácia. Márai Sándor a zsidóságról.
- D) Az antijudaizmus a teológia mérlegén.

A felsorolt témák tartalma és elhelyezése térben s időben jól jelzik a tanulmány elkészítésének módszertanát. Mindezeknek a témáknak tárgyalása ugyanis azt a célt

szolgálja, hogy legalább körvonalalaiban megértsük Prohászka reagálásait mindarra, amit mi itt tárgyalunk, ő pedig saját tapasztalatai alapján látott és átélt. Csak ezek feltárása, megismerése és értékelése után van értelme belekezdeni a tanulmány lényegét alkotó témakörbe. Ez a második rész alkotja tulajdonképpen dolgozatom lényegét. Címe: *Prohászka véleménye a zsidókérdésben*.

Mielőtt nekivágunk érzékeny témánknak, megjegyezzük, hogy az antiszemitizmus elnevezés nem felel meg a tudományos igénynek, tudniillik a *sémi*, *semita* szavak alkalmazása helytelen, mert ehhez a népfajhoz nemcsak a zsidóság tartozik. Ezért egyre jobban elterjedt a judaizmus, illetve az antijudaizmus fogalom használata az antiszemitizmus helyett. Könyvemben ezt vagy ennek magyar változatát, a „zsidóellenesség” fogalmát igyekszem használni (eltekintve az idézetektől). Az antijudaizmus meghatározása: „a fajelmélet alapján a zsidók ellen szított gyűlölet, zsidóellenesség” (*Magyar Értelmező Kéziszótár*, Akadémia Kiadó, Bp., 1975, 45. o.). Le kell szögeznünk, hogy tények megállapítása (még ha az zsidókra vonatkozik is és nem mindig kedvezőek), a jelentős zsidó személyektől átvett idézetek és a tárgyilagos, megoldást kereső vélemény *nem antijudaizmus* (és nem is antiszemitizmus). Ez a tanulmány a lehető legnagyobb tárgyilagossággal készült és a legnagyobb segítő szándékkal szólítja meg zsidó testvéreinket, mint tette ezt Prohászka püspök is több írásában (pl. *Zsidó testvéreimhez*, lásd 70. o.).

Prohászka püspök írásainak legtöbbjét a Schütz Antal szerkesztette *Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái* című 25 kötetes kiadásból idézzük. Az ÖM rövidítést a kötet- és oldalszám követi.

Előtanulmány

I. Egyéni tapasztalataim összegzése

Nagyszüleim a K. U. K. nyugodt légkörében éltek. Szüleim már a századfordulóban (az 1900-as években) alapították meg családi fészüküket, vagyis mindazt ismerték, amit majd részleteiben is bemutatok tanulmányom első fejezeteiben. Ezt az időszakot nevezi a történelemtudomány szakirodalma a zsidó asszimiláció korának. Édesapám katonatiszt volt az első világháborút megelőző és az azt követő évtizedekben. Így elvileg lehetőségem lett volna kiskoromtól fogva elsajátítani az antijudaista szemléletet, zsidóellenes magatartást. *Erről szó sincs!* Bár iskolás koromban hallottam zsidóellenes gúnyverseket skandálni, de családomban, egyházi iskoláimban a zsidógyűlölet mérgét nem oltották belém, sőt sok zsidó osztálytársam, később pedig teológus és egyetemista koromban több zsidó barátom volt.

Már tanulmányom elején érdemesnek tartom megjegyezni, hogy a Prohászkanál található „jó-” és „rossz zsidó” kategóriát diákkoromban még nem ismertem. Ennek épp az volt legfőbb oka, hogy azok a zsidók, akikkel akkor találkoztam, Istent és hazát szerető emberek voltak. Sőt tízéves koromig egyazon házban laktunk a zsidó Rosenspitz családdal, Pécsen a Rákóczi út 38-ban. A Berta néninek nevezett asszony orvos volt, szüleim többször hívták őt betegágyunkhoz. Akkor én még nem tudtam, hogy miért járt mindig fekete ruhában. Jóval később olvastam életrajzát, és akkor derült fény a titokra: megkeresztelkedett férjével, testvéreivel együtt és özvegy korában szerzetesnő lett. A *M. Renata nővér életútja. A kereszt öröme* (Pécs, 1997) című könyvből megtudtam, hogy első gimnazista koromban, 1930-ban mint gyakorló orvos teljesen átadta magát az evangéliumi eszméknek. Házunkban, az ő második emeleti lakásukban egy katolikus papnak adta ki albérleti szobájukat, aki megnyerte a doktornőt, hogy lépjen be az általa létrehozott Krisztus Király Szövetségbe. Később ez püspöki jóváhagyással a Krisztus Király Nővérek Társulata nevet vette fel, és Berta néni, M. Renata néven ennek főnöknője lett (vö. i. m. 77. és 113. o.).

Erre azért hívom fel nyomatékosan a figyelmet, mert lényegét tekintve már a tanulmány eme bevezető részében elementáris erővel igazolva látom, hogy teljesen holt vágányra viszik a kérdést azok, akik általánosítva kijelentik, hogy a zsidóság eleve asszimilálhatatlan. Az említett könyvben a Rosenspitz család zsidó hitéletéről, a szülők kifogástalan erkölcsi életéről és gyermekeik példaadó neveléséről megrendítő oldalakat olvashatunk... A kegyelem erre épült rá és ez a mélységes őszövetségi hit vezette Berta asszonyt, férjét és nővéreit Krisztushoz. Őszinte hazaszeretetükhöz szintén nem fér semmi kétség.

De megtérés nélkül is, a Rosenspitzek és a hozzájuk hasonló zsidók sohasem okoztak problémát hazánk történelmében. Látni fogjuk, hogy a történelmi áttekintés folyamán soha sem a hívő zsidókról esik szó, és Prohászkanak sem ezekkel volt problémája, sőt tisztelte őket és barátkozott velük.

Folytatva diákéletem „átvilágítását”, meghatározó volt számomra, hogy a kaposvári gimnáziumban osztályfőnököm és matematikatanárom is zsidó volt. Mindegyiket tiszteltem; osztályfőnökömmel, Dénes Ödönnel később levelezésben álltam. Erkölcsi tekintély volt számomra.

Évek múltán nagy változásokon mentem keresztül minden vonatkozásban, a zsidósághoz való viszonyulásomban is. Ez már a második világháborút megelőző korszak, amikor akarva, nem akarva, lépten-nyomon beleütköztem a zsidóság szörnyű tragédiájába. Édesapám, a tábornok, a vitézi székkapitány állásfoglalása a gettókkal szemben, és kiállása a háborút viselt zsidó katonák érdekében, megrendítő pozitív élményt jelentett számomra. A Ciszterci Rend

tagjaként tevőlegesen is részt vettem zsidók mentésében. Különböző is szoros szálak fűztek olyan nagy papi személyekhez, akikről tudtam, hogy zsidók: Brisits Frigyes házfőnököm és igazgatóm, valamint a magyar cserkészlet nagy egyénisége, a piarista Sík Sándor... Horánszky utcai rendházunkban szobámat átadtam egy bújtatott, zsidó menekült családnak. Endrédi Vendel zirci apáttal az élen rendünk szembe fordult a nyilas uralommal, és a legkülönbözőbb módon mentettük az üldözött zsidó családokat. Közvetlen veszélybe e miatt akkor kerültem, amikor a magyarpolányi plébánián 1944 telén a rendi birtokon, Borsos pusztán egy csoport zsidó férfit bújattunk el. Ők azonban visszaéltek helyzetükkel, pénzért kocsisaink lányait maguknak „megvásárolták”. A botrány kitudódott, a nyilasok rögtönítélő bírósága a kemény fagyban megásatta sírjaikat és kivégezték őket... Természetesen a nyilasok bíróság elé állították mindazokat, akik elbújatták ezeket a zsidókat.

Itt kellett először szembesülnöm a rideg tényekkel. Akkor kezdtem először töprengeni a hívő, az erkölcsös, a „jó” és a fegyelmet, erkölcsöt, hálát nem ismerő, „rossz” zsidó közötti különbségen.

Ezután egymást követték az események. Megismétlődött az 1919-es kommün, vele együtt a szadista zsidó garnitúra proletárdiktatúrája, az ún. népi demokrácia, még pontosabban fogalmazva a Rákosi-korszak.

Tudatosan ragaszkodva a magam elé tűzött feladathoz, mely Prohászka püspöknek az ateista zsidókról vallott nézetét van hivatva tényekkel, dokumentumokkal megvilágítani, itt most egyetlen és megcáfolhatatlan eseményre utalok, *szobrának 1947 áprilisában az éjszaka leple alatt végrehajtott ledöntésére*. Mivel ennek levéltári dokumentumait 2002-ben külön tanulmányban földolgoztam és közreadtam (lásd *Prohászka Ottokár – Magyarország apostola és tanítója* tanulmánykötet, 153–175. o., Agapé, Szeged, 2002), elegendőnek vélem megjegyezni, hogy erről a brutális gáztettről a szobordöntögetők egyike, a ma is élő zsidó *Faludy György* tett beismerő vallomást... Másnap délelőtt ünnepeltük volna Prohászka halálának huszadik évfordulóját. Amikor ott álltam a ledöntött és lefejezett szobor előtt, megéreztem, hogy elérkezett a Máraitól annyiszor felhánytorgatott zsidó bosszú órája (lásd 54. o.). Előtte már egy évvel a munkaszolgálatból megmenekült Rónay András, a radikális párt vezetője nyíltan kijelentette, hogy nemcsak szobrát, hanem magát Prohászkat, a nemzet apostolát és tanítóját kell kiirtani a magyar társadalom tudatából.

Ez történt negyven évig, és lényegét tekintve folytatódik a mai napig, úgy ahogy azt Prohászka, mint próféta előre látta. A folyamatnak, a keresztény-magyar szellemiség ellen indított hadjáratnak én magam is áldozata lettem és vagyok. Golgota-járásom stációit az ország népével és a magyar egyház híveivel együtt jártam végig. Éppen ezért nem dramatizálom, csupán a lényegre mutatok rá: paptanári, lelkészi, tudományos pályafutásomnak vége szakadt, és földönfutóvá lettem. Kitiltottak az ország minden templomából, egyeteméről, középiskolájából, de még a tanyai iskolákból is.

Az említett előtanulmányban külön fejezetben foglalkoztam a családok kérésére és az előjáróim akarataiból végzett ifjúsági pasztorációmmal, melyet a diktatúra illegálisnak nevezett, tiltott és üldözött. Itt most egyedül a témához szorosan kapcsolódó letartóztatásom körülményeit foglalom össze néhány mondatban. Tudniillik itt érhető tetten bennem az az eleinte lassan, majd egyre fokozottabb mértékben növekvő folyamat, hogy igaza van Prohászkanak, aki észrevette, hogy sok hívő = jó zsidó mellett vannak a zsidók között is – egyre többen – romlott erkölcsű = rossz zsidók.

Évek folyamán több száz fiú és lány tartozott vezetésem alá. Mivel kényesen vigyáztam a politikamentes hittanra és gyakori kirándulásokra, kemény, szigorú fegyelmet kellett tartanom, különösen akkor, amikor egyre több csoportvezető letért az általam, mint megbízott egyházi felelőstől, kijelölt útról. Mivel sem előjáróimtól, sem a gyermekeiket rám bízó szülőktől nem kaptam más jogosítást, minthogy a katolikus hitre, erkölcsre, keresztény

világnézetre neveljem őket, a leghatározottabban visszautasítottam és elítéltem minden más elképzelést.

Ekkor kezdtem rádöbbenni az eddig számomra ismeretlen igazságra: a más utakat, sőt politikai felhangokat is kereső fiatal vezetők 90%-ban zsidó származásúak voltak. Mivel én eddig soha nem kutattam egyetlen csoportvezetőm múltja, legkevésbé származása után, szükségképpen új megvilágításban vizsgáltam önmagam naivitását és felelőtlenségét.

A kérdés akkor vált teljesen világossá, amikor letartóztatásomra került sor. Annak ellenére ugyanis, hogy a Buló fedőnév alatt tevékenykedő fiatal barátunk viselkedése egyre gyanúsabb lett, nem gondoltam volna, hogy őt szemelte ki az ÁVO a mi megfigyelésünkre. Tudtam zsidó származásáról, de ez nem lehetett és nem is volt nekem, a katolikus papnak ok arra, hogy kitiltsam körünkből. Pedig ezt kérték a többiek, és ezt kellett volna tennem. Amikor félévi „szünetet” javasoltam számára, sírva könyörgött, hogy ezt ne tegyem vele... Még ekkor sem eszméltem rá ennek a szerencsétlen embernek Júdás-szerepére, az árulásra. Miért is gondoltam volna ilyenre, amikor közben odaajándékoztam neki reverendámat és pénzzel is segítettem, hogy visszamehessen a szemináriumba...

Tény, hogy Buló tájékoztatta a belügyi szerveket munkánkról, találkozásainkról, cserkészethez hasonlítható őrsi rendszerünkről, nevelésem keresztény és hazafias jellegéről. Második letartóztatásomkor derült fény, hogy nyomozóink mindent tudtak rólunk. Még azt is, hogy helyettesem, a sokgyermekes Körmeny Szilveszter barátom a háború utolsó hónapjaiban a Hunyadi páncélosokhoz, vagyis a legelszántabb katonák hadosztályához önként jelentkezett. (Mint később kiderült, ezt még velünk sem közölte, csupán egyszer, egy szűkebb társaságban mondta el, ahol viszont Buló, a besúgó jelen volt!) Tény, hogy Buló még a családok névsorát is átadta, pedig ezt még én sem tudtam. Nálunk ugyanis legfőbb parancs a konspiráció volt, vagyis neveket nem jegyeztünk meg, és nagyon vigyáztunk a titoktartásra, egymásra!

Érthető, hogy a kommunista sajtó nagybetűs hírekkel kürtölte tele a világot: íme a fekete reakció aknamunkája! Íme a horthysta tábornok papfia és a nacionalista Hunyadi-páncélos államellenes összeesküvése, íme a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés az ártatlan fiatalok körében... A „Havas Géza és társai” néven ismert csoport papjai és világi apostolai közül én kaptam a legnagyobb ítéletet: nyolc évi börtönbüntetést... Csupán egy mondatot kívánok írni arról, hogy internálásom és a Fő utcában töltött egy évem legrettenetesebb emlékei a zsidó parancsnokokhoz, nyomozókhöz és örökhöz fűződnek.

Közben Bulóból vidéken kispap lett, felszentelték, majd Budapestre helyeztette magát, és a rendszer bukásáig a békepapok kétes táborának élcsapatához tartozott. A kommunizmus bukása után feltűnő gyorsasággal nyugdíjaztatta magát és „kilépett” a forgalomból. Ha véletlenül találkozunk az utcán, köszönés nélkül gyorsan eltűnik...

II. A zsidó jellem szembetűnő sajátosságai

Ebben a fejezetben olyan megközelítéssel próbálkozom, mely módszertanilag igen fontos, mégis ritkán szokták alkalmazni. Ennek főoka az, hogy ez a módszer tág teret nyújt a szubjektív ítéleteknek, szélsőséges, kisarkított megállapításoknak.

Épp ennek tudatában, én itt is a „jó” és a „rossz” kategóriákat használom, hogy ezzel is igazoljam tárgyilagosságra való törekvésemet. Vagyis a pozitív vonásokat épp olyan őszintén állítom, mintahogy nem fogom a negatívumokat sem általánosítva fogalmazni, mondván, „minden zsidó ilyen”.

A túlérzékenység, mint jellegzetesen zsidó betegség

A túlérzékenység, más szóval allergia, sokszor gyógyíthatatlan. Legtalálóbban erről a zsidó Heine nyilatkozott: „a zsidóság gyógyíthatatlan betegség”.

Bizonyára mindannyian észrevettük már, hogy lassan nem tanácsos sehol, még szűk körben sem kiejteni a „zsidó” szót. Én magam nem egyszer rádöbentem, hogy bár pozitíve kívántam egy zsidóról beszélni, már első szavamnál rám förmedtek: „*ne zsidózzál!*”...

Épp a napokban jelent meg erről a Magyar Nemzetben egy cikk: A németeknek egy nagyhírű, közkedvelt írója regényében „merészelt” egy zsidóról írni, és ez elegendő ok volt ahhoz, hogy kiadója megtagadja a regény közreadását.

Magyar földön ez az „allergia” már valóban betegséggé, hisztériává nőtte ki magát. Parlamentben, médiában életveszélyes még csak kiejteni is a zsidó szót. Minden ok nélkül rásütik az emberre az antiszemitizmus bélyegét, amit képtelenség lemosni magunkról. Ugyanez figyelhető meg a cigányság esetében: nálunk újabban a cigány szó helyett a „roma” használandó.

A rengeteg megalázás, üldözés bizonyos értelemben érthetővé teszi ezt a túlérzékenységet. Ezért egyre kevesebb zsidót találni, aki büszke zsidóságára. Sőt tudunk olyanokról, akik nem akartak utódokat, hogy ne legyen zsidó családjuknak folytatása, és gyermekeiknek ne kelljen annyi megaláztatásban részesülniök. Ezt a cionista Herzl Tivadar így fogalmazta meg: „*hogy ne vigyék tovább a problémát*” (P. Johnson, 473. o.).

Ennek a beteges érzékenységnek egyik leggyakoribb tünete, hogy legtöbbjük nem tudja elviselni, sőt sértésnek veszi, ha a zsidóságra jellemző karaktervonásokat szóba hozzuk. Közismert, hogy minden népről elterjed néhány olyan jelző, ironikus vagy mosolyt keltő tréfa, esetleg kritika, melyet egyetlen nép sem érez sértőnek, sőt legtöbbször találva érzi magát, esetleg még büszke is rá – kivéve a zsidóságot!

Kezdjük magunkon... A *virtuskodó magyar*, vagyis a bajuszát megpödrő, erejét fitogtató, nagyokat mondó Hári János. Vagy a magyar paraszt, aki a pusztán a bográcsban méreg erős paprikával főzi a gulyást és közben nagyokat kurjongat... A párbajozni szerető, szalmaláng módjára hevülő magyar, aki mindig csatát nyer, de a háborúkat elveszíti... Az egész világot bámulatba ejtő, a sportban, de a szellemi olimpiákon is számarányát és erejét felülmúlóan szereplő, de aztán ezt kihasználni, önmaga igazát a világban kiharcolni nem tudó magyar... Ezeket a jelzőket mi magyarok legtöbbször mosolygunk, és el-elgondolkodva azt mondjuk: tényleg ez így igaz – a jó is, a rossz is!

És egymás után sorolhatnánk a jelzőket a népek mindegyikéről: a már-már bután fegyelmezett, *vakon engedelmeskedő németekről*, akik ráadásul ész nélkül éveken át képesek voltak masírozni a saját népét is vágóhídra hurcoló Führerjük előtt... („*Maul halten und weiter dienen*”) ... Vagy a minden garast fogukhoz verő, *eszeveszetten spóroló skótokról*, a „*tutajos tótokról*”, a „*bicskás szerbekről*”, a „*szerződéseket legtöbbször megszegő hamis románokról*”, a „*kereskedő örményekről*” stb.

A világ minden népéről, még az eszkimóról is lehet és szabad sértés és sértődés nélkül szellemes kritikát mondani, *kivéve a zsidókat!* Miért? Bizonyára azért, mert nem merik vállalni önmagukat rossz tulajdonságaikkal együtt. Ha azt merném mondani, hogy a zsidónak pénz az istene, vagy ha kijelenteném, hogy a világ felforgató eszméinek kigondolói túlnyomórészt zsidók voltak, abban a pillanatban a világ minden rádiója, televíziója, az összes liberális amerikai, angol, francia újság *antiszemitának bélyegezne, sajtópert indítaná ellenem, melyet minden bizonnyal elvesztenék.* Pedig az ominózus mondatot nem kisebb személyiség mondta, mint a zsidó Karl Marx, vagy a zsidó Heine... Én ilyen értelemben látom igazoltnak Heine imént idézett szavait: a zsidóság ma már betegség! Hogy gyógyíthatatlan-e? Nem tudom. Pontosabban fogalmazva: Az isteni kegyelem az egyetlen, ami minden betegséget képes meggyógyítani. Utalok a már említett gyermekkori emlékemre, a Rosenspitz család megtérésére, vagy a boldoggá avatott Edit Stein konverziójára. (Mint látni fogjuk, ebben is Prohászka látott tisztán!)

Legyőzhetetlen szívósság

„A zsidók a történelem legszívósabb népe.” Ezzel a megállapítással kezdi Paul Johnson *A zsidók története* című monográfiáját, amelyet többször fogok ebben a tanulmányban idézni. Ez már önmagában is akkora érték, hogy minden gondolkodó elmében felkelti a csodálatot, és érthető, hogy választ keresünk: mi lehet ennek a titka?

Elméletileg több válasz is elképzelhető. A valóság mégis az, hogy a zsidóság esetében egyik teória sem állja meg a helyét. Legkézenfekvőbb magyarázat az azonos vallás és az arra épülő több ezer éves hagyomány ápolása lenne. A generációkat összekovácsló vallásnak valóban nemzetmentő ereje van, csakhogy a zsidóságot is utolérte a szekularizálódás. Mára már a legtöbb zsidó értelmiségi nem imádja Jahvét, nem ismeri a Bibliát, a Tórát, nem vár semmilyen messiást és semmibe veszi a Mózes-től örökölt Tízparancsolat hit- és erkölcsstanát. Sőt épp a zsidó értelmiségiek nevéhez fűződik a nagymérvű erkölcsi lazulás, mely előbb a zsidóságot, majd szellemi irányításukkal az egész kultúrvilágot az a-moralitás felé sodorta és sodorja mind a mai napig. A folyamat feltartóztathatatlanok tűnik, annak ellenére, hogy ez is egyik oka az antijudaizmusnak világszerte!

A zsidóság négyezer éves fennmaradásának magyarázataként a másik logikus ok *az erős nemzetállamhoz és a közös nyelvhez való görcsös ragaszkodás lenne.* De tudjuk, hogy épp az ellenkezője történt. Kétezer év hazátlansága sem volt elegendő ahhoz, hogy a zsidóság megszűnjék létezni. Számptalan nép, erős kultúrájú etnikum eltűnt, miközben a zsidóság diaszpórában élve lassan a világ minden államában megjelenik, sőt erős és egyre erősebb tömörülést hoz létre. A zsidók a szó igazi és nemes értelmében kiirthatatlanok, mert annyira szívósak és életképesek! Ez egyúttal azt is jelenti, hogy minden elképzelhető megalázást, üldözést, kirekesztést, gettót, holokausztot el tudnak viselni. Sőt a történelem tanúsítja, hogy az üldöztetések után még szívósabbnak és még életrevalóbbnak mutatkoznak... Joggal feltételezhető, hogy ebben rejlik a zsidóságra annyira jellemző hihetetlen erős öntudat.

A szaktudomány világosan igazolja, hogy egy faj életrevalóságának legbiztosabb jele a *szaporulat, vagyis a család- és a gyermek-szeretet.* A zsidósággal foglalkozó szakkönyvek külön fejezetben tárgyalnak a rájuk vonatkozó demográfia belső titkairól. Itt most csak a lényegre mutatok rá, megemlítve, hogy az adatok különösen a múlt századra vonatkoznak.

A zsidó lányok túlnyomó többsége a serdülést követően ment férjhez és szült gyermeket. Gyermekükre oly mértékben vigyáztak, hogy európai viszonylatban náluk volt legalacsonyabb a csecsemők halálozási arányszáma. Az 1885-ből származó frankfurti felmérés pedig az átlagos életkorra vonatkozik. 1880 és 1914 között (*Prohászka kora!*) a zsidók átlagos életkora 49 év, míg a nem zsidóké 37 év! A feltűnő eltérés Kelet-Európában és Oroszországban még nagyobb arányú. Az említett 30 év statisztikája kimutatja, hogy a zsidók

összlétszáma 7 millióról 13 fölé emelkedett. Túlnyomórészt városokban tömörültek. Éspedig: Varsóban 125.000 zsidó lakott, Bécsben, Budapesten, Odesszában, Berlinben, New Yorkban 50.000-nél többen, Oroszországban és az Osztrák-Magyar Monarchiában nyolcmillió zsidó élt, majdnem valamennyien a nagy- és a kisebb városokban.

Paul Johnson érvelésére érdemes odafigyelni: ahogy annak idején a zsidó emberektől nyüzsgő gettó mesterségesen táplálta a zsidó népi hitet, úgy táplálták a radikalizmust, a forradalmi eszmék iránti fogékonyságot a hitben, erkölcsben egyre gyengébbnek bizonyult, „felszabadított” zsidó lakókkal megtelített zsúfolt városok. (Ide nyúlik vissza Budapestnek, mint „bűnös” városnak megbélyegzése!)

Ami tehát a zsidóságnak mint fajnak szívósságát illeti, a statisztikák azt mutatják, hogy a 20. század közepéig a zsidók létszáma állandóan és rohamosan nőtt. (Bővebben foglalkozik a témával az említett Johnson monográfiának *Az emancipáció* c. fejezete, vö. 377–507. o.)

Imponáló összetartás

A közös érdek együttes védelme, a segíteni akarás egymáson egyetlen kisebbségre sem jellemző annyira, mint a zsidóságra. Ennek bizonyára mindannyian tanúi lehettünk az elmúlt évtizedekben. Hivatkozhatom a magam tapasztalatára, hiszen a kemény diktatúra éveiben többször voltam zsidó család otthonában albérlő, és láttam, hogy ezek a családok havonta csekket kaptak külföldi zsidó szervezetektől. És ez az akkori viszonylatban komoly segítséget jelentett.

Hányszor fordult meg agyamban a jogosnak tűnő kérdés: vajon a világegyház miért nem szervezi meg a zsidókéhoz hasonló módon annak a sok ezer szerzetesnek, apácának, üldözött világi kereszténynek megsegítését? Ez különösen feltűnt és végtelen szomorúsággal töltött el a börtönből való szabadulásomat követő években! Érdemes ezzel szemben összehasonlítani a zsidóság magatartását. Bárhol üldöznek egy zsidó személyt vagy közösséget, 24 óra leforgása alatt megszólal a nemzetközi zsidóság szócsöve és tiltakozik! Eppen ezért sokat hallhatunk arról a speciális jogvédelemről, melynek segítségével védik saját érdekeiket és jogaikat. Lelke legmélyén ugyanis minden zsidó „fajvédő”. Imponáló az összefogás a holokauszt bűnöseinek nemzetközi körözésében is. Nem ismernek „elévülést”, nem úgy, mint nálunk az ötvenhatos sortüzek ügyében. Közismert, hogy a holokauszt bűnösei hiába bujkálnak álneven Afrikában vagy Dél-Amerikában, évtizedek múltán is felkutatják és könyörtelenül bíróság elé állítják őket, még hozzá Izraelben.

Vagy gondoljunk a napjainkig tartó nemzetközi jogi vitákra és nyertes perekre az üldözött zsidók jóvátétele ügyében. Vajon jut-e eszébe valakinek, hogy ugyanezt követelje az otthonukból elüldözött, deportált magyarok százezreinek érdekében? A Jugoszláviában, Délvidéken meggyilkolt több tízezer magyar férfiről még ma is hallgatnak a magyar kormányok, a Benes-dekrétumnak nevezett jogi abszurdumot mindmáig nem hajlandók a cseh és a szlovák alkotmányból törölni. Ugyanakkor a nemzetközi zsidó szervezetek kiharcolták, hogy Auschwitzból távozzanak a (zsidó) áldozatokért (is) imádkozó karmelita apácák, mert ezzel „megszentségtelenítik” a zsidó áldozatok emlékét.

Ha egy üzemben, kórházban, irodában az igazgató vagy osztályvezető zsidó, akkor rövid időn belül a legjobb pozíciókba saját fajtájabelit ülteti. Napokban a Magyar Rádió és Televízió munkatársaival beszéltem, és elmondták, hogy van olyan zsidó szerkesztőjük, aki nem hajlandó mással, csak zsidó társával műsort készíteni... Mintha az „antijudaizmus” hasonlóan léteznék „antihungarizmus” is!

Számtalan esetet lehetne felsorakoztatni annak bizonyítására, hogy a zsidók nemcsak összetartanak, de vigyáznak is egymásra a világ minden részében.

Szellemi nyitottság, forradalmi újítások, kételkedés

Minden bizonnyal másként alakult volna az újkor szellemi arculata a zsidóság nélkül. Ezt az állítást a művelődéstörténésznek természetesen bizonyítani kell. Éppen ezért a következő fejezetekben olyan személyekre hívom fel a figyelmet, akikben a zsidó etnikum specifikuma, sajátos „faji génjei” kézzelfoghatóan tetten érhetők. Itt a művelődéstörténelemnek, mint szaktudománynak, azt a módszerét használom, melyet „mélyfúrásnak” szokás nevezni. Ez eleve kizárja az általánosítást, mert a kiragadott esetek alapján nem szabad azt a következtetést levonni, hogy minden zsidó olyan, mint például Spinoza vagy Freud, Heine vagy Marx, Jászi vagy Rákosi.

Azt tűztem ki magamnak feladatul, hogy olyan világhírű embereket mutassak be az olvasónak, akik mint zsidók írták be nevüket az emberiség újkori történelmébe. Ugyanakkor ezek a fejezetek szervesen hozzá tartoznak a tanulmány alaptémájához, hiszen Prohászka e világhírű személyekkel minduntalan foglalkozott, hatásukat ismerte és felmérte, és ezek alapján mondta el véleményét, és vonta le a végső következtetéseket.

III. Világhírű zsidó személyiségek hatása korunk szellemiségére

Baruch Spinoza (1632–1677)

Ne gondolja az olvasó, hogy túlzás ilyen messze menni. Prohászka ugyanis kiválóan ismerte nemcsak a hívő gondolkodókat, a világhírű teológusokat, de behatóan foglalkozott a merész újítókkal, sőt az ateistákkal is. Márpedig Spinoza ez utóbbiak közé tartozik. Méghozzá olyan mértékben, hogy saját vallásának vezetői aposztatának bélyegezték és szokatlan kemény módon kiátkozták.

Családja ún. szefárd menekült volt. Ez azt jelenti, hogy eredetük szerint Spanyolország tájáról menekültek a vallásszabadság őshazájába, Hollandiába. Baruch az amszterdami hitközséghez tartozott volna, de mint koraérett fiatalember, hamarosan szélsőséges szabadgondolkodók körének lett tagja. Érdemes a tagok hovatarozását megjegyezni: „ex-jezsuita”, vagyis a Jézus Társaságából kitiltott egykori szerzetes, egy másik a Szentháromságot tagadó, máglyahalálra ítélt Servet követője, a harmadik az ex-kálvinista Isaac La Peyrer, akinek Amszterdamban kiadott könyvét minden vallási közösség betiltotta.

Baruch szakmája különben optikai lencsék csiszolása volt. Vékony, göndör hajú, csillogó szemű, hihetetlen mértéktartással étkező, különleges fiatalember volt. Azzal hívta magára a rabbik haragját, hogy a zsidó vallás gyökerét és lényegét alkotó Írás (Biblia) hitelességét vonta kétségbe. Tagadta természetfeletti eredetét, vagyis magát a kinyilatkoztatást, és úgy kezelte, mint bármely természeti jelenséget. Sorra vette az Ószövetség könyveit, kutatta íróinak életét, a zsidó vallásban betöltött szerepét.

Lényegében mindent a ratio, az ész mérlegére tett és ezzel megnyitotta azt a biblia-kritikai folyamatot, amely a következő háromszáz évben kikezdte, aláásta, majd megdöntötte a művelt emberek hitét a Bibliában lefektetett hitigazságokban és erkölcsi normákban.

Bár Spinoza csak negyvenöt évet élt, és korai halála miatt megkönnyebbülést éreztek a zsidó rabbik, csakhamar rá kellett ébredniök, hogy *Baruch munkássága és hatása súlyos és jóvátehetetlen kárt okozott a zsidó és közvetve a keresztény vallás követőinek lelkében és önbizalmában*. Hiába tiltották el könyveit, azok tovább éltek. Halála után közreadott *Etikájából* kiderült, hogy személyében igazi panteistával van dolgunk. Spinoza ugyanis Istent nem fogja fel személynek. Nyíltan kimondja, hogy nem lehet a valóságot két részre osztani: istenre és nem-istenre. Nincs Isten abban az értelemben, ahogy ezt a fogalmat eddig felfogtuk. Filozófiájából végzetes következtetéseket lehet levonni: ha nem igaz a Biblia, akkor nincs kinyilatkoztatás, és akkor értelmetlen a messiás-várás. Saját magunkat kell magunk erejéből megváltani. Különb is, szerinte a lélek nem halhatatlan. Ezért nincs mit keresnünk „odaát”...

Az eddig elmondottak is elegendők ahhoz, hogy megértsük az amszterdami zsidó hitközség vezető rabbiainak elhatározását, hogy a legerélyesebb módon fellépnek az aposztata Spinoza ellen. Ez nemcsak a kiközösítést, hanem a városból való száműzetést is jelentette. A fennmaradt szövegből láthatjuk, hogy a zsidó hitközség vezetői válogatott átkok egész sorát szórták Spinoza fejére. Íme a kiközösítés néhány mondata magyar fordításban:

„...kiközösítjük, **gyűlöljük, megátkozzuk** és kivetjük magunkból személyére idézve mindazon átkokat, melyek a Törvény könyvében írva vannak. **Legyen átkozott éjjel és nappal**. Soha ne bocsásson meg neki és ne ismerje el őt az Úr... Törölje ki nevét az ég alól... Választassék el Izrael népétől..”

Természetesen szigorúan megtiltották a közösség minden tagjának, hogy Baruch Spinozával szóba álljon, „vele egy fedél alatt lakjon”, bármilyen írását olvassa, melyet akár tollba mondott, akár saját kezével írt. Miközben a főrabbi felolvasta a kiátkozás hosszú szövegét, behallatszott az ilyenkor használt kürt mély, panaszos, elnyújtott hangja. És hogy még megrendítőbb legyen az istentelen Baruch kiátkozása, a zsinagóga lámpásait egyenként eloltották, míg végül az utolsó is kihunytt, jelképezve ezzel a kiközösített szellemi hagyatékának, spirituális életének megsemmisülését. A gyülekezetre teljes sötétség borult... Elképzelhető a zsinagógában összejött zsidók megrendülése és iszonyata.

A filozófia- és a művelődéstörténelem egyaránt kiemeli, hogy Spinoza konkolyhintése sikerrel járt. Példaképe lett az ún. „szívtelen filozófustípusnak”, mint amilyen Russel is volt. Óriási hatással volt a francia felvilágosodás gondolkodóira, különösen Voltaire-re, lenyűgözte a németeket, és Lessing megjegyezte: „*Nincs más filozófia, mint Spinozáé*”.

Ennek a 17. századi zsidónak rejtett ateizmusa mérföldkő az európai zsidóság tragédiájának történetében. Ő az első láncszeme az ősök hitétől elszakadt zsidóság aposztáziájának. Ennek tudatában átkozták ki a fiatal Spinozát Amszterdam rabbiái és közöcsítették ki a legrettenetesebb átkokkal. Ők vették észre elsőként, hogy a zsidó-keresztény hitrendszer és az arra épülő erkölcs és kultúra sorsáról van szó. Az általa elhintett „konkoly” a századok folyamán a felismerhetetlenségig megváltoztatta a hitéhez, erkölcséhez, szokásaihoz ragaszkodó zsidóság lelkiségét. Spinoza szellemi örökösei előbb csak megmosolyogták azokat, akik az ősi hagyományok szerint akartak élni, később – különösen az értelmiséghez tartozók és a nagy vagyonnal rendelkezők – szégyellték megvallani hitüket. A nyugati zsidóság élen járt az egész társadalmat alapjaiban megváltoztató szekularizálódási folyamatban. A múlt század végére az aposztázia megtizedelte a Keletről beáramló és a gettók nyomorúságából felszabadított zsidók százezreit is. És ha még mélyebbre nézünk, itt található meg annak a prohászka-kategorizálásnak a gyökere, melyből megszületett a „jó” és a „rossz” zsidó fogalma. Mert sem Prohászkanak, sem nekünk nem a hívő, a Tízparancsolat szellemében élő „jó” zsidókkal van problémánk, hanem a Bibliát, a Kinyilatkoztatást, az erkölcsöt, az Istent és a Hazát megtagadó „rossz” zsidókkal. Érthető, hiszen soraikból jönnek és egyre nagyobb tömegben jönnek a 19–20. század felforgatói, a Marxok, a Trockijok, a Kun Bélák, a Gerők, a Rákosi Mátyások végeláthatatlan sorban... Igen, ettől az ateista zsidótípustól rettegett Prohászka, és erről mondta el kemény, rettenetes jelzőit. De sohasem mondott róluk olyan szavakat, mint amelyeneket a zsidó Spinozáról mondott az amszterdami főrabbi.

Azt azonban jó szemünk előtt tartani legalább nekünk, hogy a főrabbi és Prohászka álláspontja a téma metszéspontjában találkozik: aki a kinyilatkoztató Istent akarja kiiktatni a mindennapi életből, magát az erkölcsöt és annak bázisát, a hitet rombolja szét. Mivel a zsidóság létalapja épp abban rejlik, hogy Isten kinyilatkoztatta: terve van Izraellel („választott népem vagytok”), ezért ha valaki ezt az isteni üzenetet vonja kétségbe, magát a népet, a zsidóságot semmisíti meg. A két főpap azonos teológiai alapon áll!

Prohászkanak azonban van más mondanivalója is. Schütz Antal Összkiadásának köszönhetően beleláthatunk a teológiai tanár és a filozófus püspök határokat nem ismerő érdeklődési körébe. Prohászka ugyanis több alkalommal is vitába száll Spinozával. Itt most csupán érinteni kívánom ezeket az adatokat, de lényegében témánkhoz tartozik, mert Prohászka többször is rámutat Spinoza egyik legjellemzőbb tulajdonságára, mindent felforgató gondolkodására. Ahhoz ugyanis, hogy valaki mindent a feje tetejére tudjon és merjen állítani, új fogalmakat kell gyártania, vagy a régieket új tartalommal kell átformálnia. Ezt tette Spinoza is, aki az intuíciónál állított olyat, amit Prohászka abszurd állításnak ítélt. Érveit az Aquinói Szent Tamás Társaság 1921. megnyitóján mondta el és a Religio c. folyóiratban jelentette meg *Az intuíció lényege* címen (ÖM 14, 271–277).

Még világosabban látható Spinoza fogalmainak zsákutcája a substantia, az állag esetében, ami viszont az Eucharisziát érinti. *„Mit tud a zsidó filozófus az anyagi állagról?... Ő oly keveset tud az anyagról, hogy lényegét teljesen födött rejtélynek állítja, mely velünk űzi játékát... Különbözik a zsidó-szaracén Spinoza a keresztény hit titkaitól végtelenül távol állt, istene a substantia téves definíciója. Anyag és szellem a végtelen állagnak csupán különböző manifesztációi, mint attribútumok szemben állnak, de az állagban összejönnek, egyesülnek...”* Prohászka ebből a fogalmi zűrzavarból vezeti le a kiközösítést, hisz Spinoza panteizmusa a zsidó teológusokat is megdöbbenetette. Az anyagot ugyanis Isten trónjára ültette, mint a teremtetlen, örök, független állagot (ÖM 15, 21–23).

Prohászka Spinozát azon filozófusok, világot rontó zsenik közé sorolja, akik hontalanná, otthontalanná teszik az ember lelkét, mert a transzcendens világképet előbb összeúzzák, de új otthont nem tudnak nyújtani. Gondolati törmelékekkel nem lehet világnézetet, lelki kultúrát építeni! (ÖM 8, 235–247)

Nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy az amszterdami főrabbit bizonyára a ma élő zsidóság nem vádolja azért antijudaizmussal, mert kiközösítette saját közösségéből a hitét megtagadó Spinozát. Az ok érthető: nem a zsidóra mondott átkot, hanem a vallását aláaknázó ateistára. Jó lenne, ha észrevennénk, hogy Prohászka nem közösi ki és nem átkozta meg a fiatal zsidó filozófust, csupán elmondta: miben, hol tévedett és hogyan rejtette el az aposztázia aknáit.

A Rothschildok

A következő idézet Karl Marxtól származik: „Amint minden pápa mögött ott van egy jezsuita, úgy minden tőkés mögött ott van egy zsidó”. Erre szoktam mondani az olasz közmondást: „Si non è vero, è ben trovato”, vagyis: „Ha ez nem is igaz, de telitalálat.” Tehát mesterien rámutat egy gyakori jelenségre!

A zsidó faj és maga a zsidó szellem sokkal gazdagabb, gyökere sokkal szerteágazóbb, semhogy az európai kultúrára gyakorolt hatását egyedül a Spinoza-féle aknamunkával lehetne érzékeltetni. Különbözik is az ilyenfajta filozófia és a mindent tagadó ateizmus eleve sokakat elriaszt a zsidóságtól. Van még számtalan útja-módja a zsidó szellem életörésének. Spinoza csak egyike a „nagy” zsidóknak. Vannak sokkal sikeresebb zsenik. Ezek közül most egy világhírű és sokkal „szimpatikusabb” személyre, illetve zsidó családra hívom fel a figyelmet, a Rothschildokra, akik mindmáig „történelmet csinálnak” és nagyobbak a királyoknál, népvézereknél, államelnököknél. Természetesen most sem az a feladat, hogy kimerítő képet nyújtsak tevékenységükről. Aki a téma keresztmetszetével kíván megismerkedni, vegye kezébe az említett Paul Johnson könyvének ötödik részét és annak szakszerű bibliográfiáját.

Közismert, hogy a zsidóság 1500 éven át gettóba zárva élte külön életét. Ebből a nyomasztó és megszégyenítő „börtönből” két úton lehetett kitörni. Az egyik az ún. átkeresztelkedés volt, a másik valamilyen szellemi, anyagi fölény birtokában bejutni a keresztény vagy a mohamedán világba, anélkül, hogy a zsidóságot meg kellett volna tagadni. A 18. századtól kezdve egyre többen az első utat választották. Többnyire „látszat keresztelések” voltak ezek, és a spanyol áttértek nagy száma miatt az ott meghonosodott kifejezés, a „marrano” terjedt el megnevezésükre. Ezek külön kategóriát alkottak. Sorsuk nem nagyon lett könnyebb, mert az első generációk végül se zsidók, se keresztények nem voltak. (Erről a lelki állapotról később külön szólok Fejtő Ferenc könyve és vallomása alapján!)

Engem most a másik „kitörési” mód érdekel. Egyrészt azért, mert éppen ennek elemzése közben lehet legjobban tetten érni a zsidó szellem bámulatraméltó leleményét, mondhatom így is: szellemi fölényét. Ennek illusztrálására legalkalmasabb a világhírű zsidó és mindvégig zsidónak maradt Rothschildok életörésének történetét szemügyre venni.

A gettó bilincseinek szétzúzásához néhány jobb módú zsidó, köztük elsőként a pénzváltó Mayer Amschel Rothschild felelevenítve a zsidókban évezredek óta élő „latens géneket”, a kereskedői ösztönt, előbb régiségek, érmék, majd textíliák árusításával kezdett foglalkozni. A gyűjtés szenvedélye nem ismer korlátokat. Ha valaki szenvedélyes műgyűjtő, annak nem számít, hogy a kereskedő zsidó vagy nem zsidó. Így jutott be ez a szemfüles zsidó kereskedő a legfelsőbb körök világába. Vilmos hessen-kasseli választófejedelem először csak régi érmeket vásárolt tőle. Később megbízta azzal, hogy a brit hadsereg számára toborzott katonákat szállítsa Londonba. Vilmos fejedelem ugyanis ezzel gazdagodott meg: zsoldosokat gyűjtött az angolok háborúihoz. (Közben felfigyelhetünk a zsidókra annyira jellemző megérzésre, ősi ösztönre: a háborús időkben ugyanis a zsidó kreativitás előtérbe nyomul, a keresztény előítéletek pedig háttérbe szorulnak). Magyarán: a Rothschild család patriarcháját nem izgatta – és a mi világháborúinkban tevékenyen szereplő zsidó kereskedőinket sem izgatta –, hogy a „pénzváltás = pénzszerzés” mögött milyen szándék húzódik meg. Itt most Vilmos fejedelem esetében tulajdonképpen „ágyútölteket”, német férfiakat kellett Mayer Amschel Rothschildnak Londonba szállíttatnia. És hogy ez az üzlet „zökkenőmentesen bonyolítottassék”, Angliába küldte Nathan fiát, hogy mindig mindenben kéznél legyen. De Nathanban is élt, sőt most már tobzódott az ősi zsidó gén, és azonnal észrevette azt, amit mi a történelemórán így hívtunk: *ipari forradalom*. És mivel ennek központja Manchester volt, érthető, hogy ott ütötte fel táborát.

Miközben el-elgondolkodunk a fent elmondottakon, jó megjegyeznünk, hogy ugyanígy törtek ki az elviselhetetlen gettó börtönéből az Oppenheimek, a Heinék, a Mendelssohnok (nevükkel bizonyára mindannyian találkoztunk!) és annyian mások, százak, ezrek, később már tízezrek. Míg aztán minden gettó fala leomlott!

Visszatérve Nathan Rothschildhoz, inkább magát a jelenséget, a zsidó mentalitásra jellemző vonásokat fogom elemezni. A Rothschildok itt most azért jönnek számításba, mert prototípusai egy markánsan élő zsidó szellemnek.

Ha azt keressük, hogy mi volt a gettóból való szabadulásuk legfőbb rugója, akkor azt kell mondanunk, hogy ezek a zsidók a piac, a kereskedelem velejét, legbelsőbb rugóját, vagyis az üzleti hírek minél gyorsabb megszerzésének titkát szinte előre megérezték. Szakítottak a hagyományos középkori stílusú kereskedelem téveszméjével, miszerint az áruknak rögzített és abszolút értékük van. A zsidó azért kiváló kereskedő, mert ráeszmélt a pénzszerzés titkára, vagyis arra, hogy az érték a hely és az idő szerint változik. *A kereskedelmi siker lényege az, hogy a megfelelő árukat a megfelelő időben a megfelelő helyre szállítsák.*

A 18–19. századtól kezdve mind a mai napig az üzleti életben döntő fontosságú lett a stratégiai döntéshozatal, ennek pedig az információszerzés a feltétele. Nem elég termelni, és a terméket kivinni a „helyi” piacra. A prosperáló kereskedelemhez „ész” kell. És épp itt lép be a körbe a zsidó szellem, mert a racionalizálási szellemiség a vérükben van. Ők szentül meg vannak győződve, hogy a létező megoldások soha nem elég jók, hogy mindig lehet és kell is jobb, könnyebb, olcsóbb és gyorsabb megoldásokat találni. Ebből a szempontból nézve, a zsidó kereskedelemben nem volt semmi titokzatosság, mint ahogy nem volt benne becstelenség sem. *A titok az ésszerűségben rejlett.*

Amikor Nathan Rothschild betette lábát Angliába, pontosabban Manchesterbe, azonnal észrevette, hogy a gyapotfeldolgozó ipar világkereskedelmi központjában van. De annál okosabb volt, hogy ő is beálljon a gyapotfeldolgozó iparosok sorába. Kis takácsműhelyektől vásárolta fel a gyapotanyagokat, majd a vásárokat megkerülve, közvetlenül adta el a kész termékeket az európai kontinens vevőinek. Eladási módszeréhez hozzátartozott, hogy három hónapos hitelt adjon...

Mindent összefoglalva, Nathan bejutott a londoni pénzpiacra, és komoly összeggel rendelkezvén a háborút viselő angol kormány köreiben is számítottak rá. Itt már szerepel a

hagyományos zsidó rúdarany és rúdezüst gyors és biztonságos átutalása is a brit hadsereghez...

Közben a többi Rothschild testvér Európa legnagyobb kereskedelmi és bank központjaiban kerültek Nathanhoz hasonló pozícióba. Íme néhány adat: Bécsben a Rothschildok kötvényeket adtak el a Habsburgoknak, tanácsadói szerepet töltöttek be Metternich herceg mellett, felépítették Ausztria első vasútját. A párizsi Rothschild testvérek pedig Franciaország első vasútainak építésén túl egymás után juttatták pénzhez az egymással rivalizáló uralkodókat. Finanszírozták az első belga királyt, Európa legtöbb kormányát, a pápai államot is. Az egyesített Rothschild-tőke folyamatosan nőtt. 1818-ban 1,77 millió font, 1828-ban 4,3 millió, 1875-ben 34,35 millió font volt ez a vagyon.

A Rothschildoknak és a hozzájuk hasonló zsidó családoknak befolyása felmérhetetlen. Nemcsak a Lordok Háza fogadta be őket, hanem jelen voltak mindig mindenütt, ahol a világ történelmét formálták. Ha kimondjuk napjainkban ezt a szót: „*Reuter Hírügynökség*”, akkor tudnunk kell azt is, hogy ennek megalapítója is közülük való...

Pénzük, tehetségük nélkül aligha épült volna fel az az Európa, melyben ma élünk. És az ő nevükhöz fűződik az a folyamat, melyet emancipációnak, a zsidók asszimilációjának nevezünk. A Rothschildok és társaik tekintélyével magyarázható, hogy előbb-utóbb Európa minden államában eltörölték a gettókat és a parlamentek eltörölték azokat a törvényt, melyek a zsidók kirekesztésére vonatkoztak.

Az ember azt gondolná, hogy a fent elmondottak értelmében megszűntnek tekinthető az ún. zsidókérdés. Mi már tudjuk a rettenetes választ: a 20. század épp az ellenkezőjét mondatja velünk: Auschwitz, Dachau és a többi pokol még 60 év távlatából is belénk üvölti a válaszra váró kérdést: hol, miben, kikben rejtőzik ennek a feloldhatatlan tragédiának a gyökere?

Erre a kérdésre azért is várunk választ épp ennek a fejezetnek a végén, mert hiszen minden sorommal azt kívántam bemutatni, talán még igazolni is, hogy íme milyen zseniális és milyen szimpatikus tud lenni egy milliomos, milliárdos zsidó. Tudniillik a Rothschildokat mindenki, a szegény nép is szerette. És azt is jegyezzük meg, hogy ők voltak az egyedüliek, akik nem keresztelkedtek át és nem voltak csalók, uzsorások, és közben megmutatták, hogy tudnak békében, harmóniában élni Európában. Úgy költötték a pénzt, hogy a népből nem váltottak ki indulatokat, sőt! Hatalmas birtokaik lakóinak tízezreit felemelték a legmagasabb szintre. És közben megmaradtak zsidónak a törvény szerint, és többnyire lélekben is. Előttük soha még zsidók ennyi vagyont nem szereztek, ennek ellenére soha előttük nem volt egyetlen zsidó sem ilyen népszerű.

A válasz titka bizonyára abban rejlik, hogy a zsidók között kevés a Rothschild-típus. Másrészt épp Paul Johnson, a zsidósággal szimpatizáló történész írja, hogy sehogyan sem sikerült az asszimilációs kísérlet, különösen nem azokban az államokban, melyekben a zsidóság embertelen körülmények között élt vagy inkább nyomorgott. Ez pedig a világ szemében „megbocsáthatatlan bűn” és óriási teher! Másként fogalmazva: könnyű a vagyonos, de adakozó Rothschildokat szeretni! De nehéz elviselni a rongyos, koldusszegény zsidókat. Márpedig hozzánk Keletről épp ezek jöttek!

Így válaszra vár még számtalan kérdés.

Ha visszatekintünk az eddig elmondottakra, láthatjuk, hogy két pólust elemeztem. *Spinozában* a felforgató zsidótípust mutattam be, akit annak idején saját népe is

megbélyegzett és kiátkozott. A *Rothschildokban* a szorgalmuk és ügyességük révén meggazdagodó, másokon is segíteni akaró zsidótípust mutattam be.

A következő fejezetben kitágítom a kört, és arra irányítom a figyelmet, hogy mi történt a 19. század közepétől Európában. Ezt az időszakot a szakirodalom az *asszimiláció korszakának* nevezi, mert Nyugaton számos országban a zsidóság megkísérelte a beolvadást, vagyis alkalmazkodni akart az adott ország kultúrájához, vallási, népi karakteréhez. A témával behatóan foglalkozó Paul Johnstontól kölcsönzöm a fejezet címét, mely a lényegre mutat rá. Ugyanis mozaikhoz hasonlítja az eseményeket, melyeket hiába próbálunk összeilleszteni egységes képpé.

IV. Egymásba nem illő mozaikdarabok

A neves történész, Paul Johnson többször említi könyvében, hogy az egyetemes zsidóság történelmét azért nehéz megírni, mert minduntalan előre nem várt események jönnek közbe. Tudniillik, amint némi megállapodás látszik az egyik országban, ugyanakkor a világ másik részében épp az ellenkezőjét kell átélnie ugyanannak a fajnak. Vagyis olyan dolgok történnek, melyek az összképet alapjaiban felkavarják. Hasonlata, a kirakós játék, találó: a kétezer év óta szétszórtan, diaszpórában élő zsidóság történelme, sorsa valóban reménytelennek tűnik. A történész ezt úgy fejezi ki, hogy az egyes mozaikdarabok sehogy se rakhatók össze egységes képpé...

Megint hangoztatva, hogy csak vázlatot kívánok nyújtani az amúgyis „vázolhatatlan” zsidókérdésről, a következő fejezetben az utolsó 150 év mozaikdarabkát „nézegetem”. És ha a kérdés szakértője, P. Johnson sem tudja összerakni a „kirakós játékot”, akkor én eleve lemondok ennek még gondolatáról is. Mindössze olyan kérdésekre, összefüggésekre szeretném felhívni a figyelmet, melyek nélkül aligha lehetne megérteni a mi itthoni helyzetünket.

Miközben Angliában és a Brit Birodalomban a Rothschildokhoz hasonló zsidók miatt csend, béke és harmónia uralkodott, közben a cári Oroszországban minden elképzelést felülmúlt a zsidók üldözése, megaláztatása, kirekesztése. A cári pénzügyminiszter, a liberálisnak nevezhető Szergej Witte gróf maga mondta el III. Sándorral folytatott beszélgetését: „Felség, ha mind a 7 millió zsidót a Fekete-tengerbe lehetne fojtani, én feltétlenül pártolnám ezt a megoldást. De ha egyszer ez lehetetlen, hagyni kell, hogy éljenek.” (i. m. 440. o.) De élni sem engedték őket. Külön útlevelet kellett váltaniok, ha még Oroszországon belül is utazni kívántak. Ez az az időszak, amikor megindult a „zsidó-népvándorlás” Nyugat felé és az amerikai kontinens felé.

A következőkben a francia- és a németországi zsidókérdésről mondom el egy-két kevésbé vagy egyáltalában nem ismert adatot azzal a céllal, hogy igazoljam az említett „kirakós játék” hasonlatának jogosságát. Hiszen mindkét országban már-már ideálisnak volt nevezhető a zsidók élete és asszimilációja, és mégis, mint kék égből a villám, rövid idő leforgása alatt átcsapott minden az antijudaizmus legteljesebb gyűlöletébe... vagyis még ezekben az országokban sem sikerült az előre megtervezett mozaik-tablót létrehozni és a zsidókérdést megoldani.

Nos, néhány megdöbbentő és valóban rettenetes epizód.

Párizs, 1895. január 5. – Alfred Dreyfus

Alfred Dreyfus kapitányt, a francia vezérkar egyetlen zsidó tagját a francia hadbíróóság kémkedés miatt a hazaárulás vádjával lefokozta, majd a hirhedt *Ördögzigetre* száműzte.

Ennek a mondatnak margójára azonban azonnal hozzá kell fűznöm, hogy a vád elejétől végig valótlan volt, előre gyártott, gonosz hazugságokon alapult. Vagyis az ún. „konceptiós pereket” nem a kommunisták találták fel.

A „kirakós játék” itt a maga egészében tetten érhető. Tudniillik Anglián kívül sehol Európában nem volt akkora harmónia a zsidóság és a lakosság között, mint Franciaországban. Ennek fő oka minden bizonnyal a francia forradalom jelszavaira épült szellemiség volt, melyet Napóleon is felhasznált a zsidók integrálódása érdekében. Tény, hogy a francia zsidók vallási és társadalmi vezetői ebben az országban valósították meg maximális sikerrel azt a beolvadást, melynek végső célját egyikük, Léon Halévy így fogalmazta meg: „*A francia zsidók, akik hazájuknál és intézményeiknél fogva már franciák, legyenek az a szokásaik és nyelvük által is.*” A párizsi főrabbi 1891-ben beiktatásakor ünnepi beszédében „a francia

génusz és a judaizmus szellemisége közötti rokonságról” és „a két faj közötti erkölcsi affinitásról” beszélt. Valóban mindent megtett, hogy minimálisra csökkentse a francia lakosságtól való elkülönülést. A rabbik úgy öltöztek, mintha katolikus papok lennének, és épp a Dreyfus-botrány kirobbanásának éveiben már arról tárgyaltak, hogy a szombati istentiszteletet ne tegyék-e át vasárnapra.

Ennek eredményeként a francia zsidók előtt megnyíltak az elit iskolák, az egyetemek kapui, megcélzották a francia esprit két jelképes fellegrát: az Akadémiát és a Becsületrendet... Látszatra, vagyis a felszínen minden kifogástalanul ment a végkifejlet felé. Igaz ugyan, hogy az ortodox rabbik és gyülekezetük mindezt rossz szemmel nézték, de alig voltak követők. A negyvenmilliós Franciaországban mindössze 86 ezer zsidó élt, és közülük csupán 500 volt ortodox. A többi zsinagógában az ősi zsidó szertartások mellett egyre gyakrabban a keresztény szokásokra emlékeztető orgonazene, ének, katolikus-protestáns prédikációkhoz hasonló áhítatos beszédek hangzottak el...

Ha mindez megfelel a tényeknek, akkor mivel magyarázható a futótűzként terjedő antijudaizmus? Mi büne lehetett Alfred Dreyfus vezérkari századosnak, akit az École Militaire udvarán a hadbíró tábornok ezekkel a szavakkal fosztott meg tisztí rangjától: „*Ön méltatlan rá, hogy fegyvert viseljen. A francia nép nevében lefokozzuk!*”, majd egy altiszt levágta az elítélt jelvényeit, elvette kardját és kettétörte térdén. A szerencsétlen elítélt hiába kiáltotta: „Katonák! Ártatlan embert fosztanak meg becsületétől! Éljen Franciaország, éljen a hadsereg”... A koncepció perhez szervesen illeszkedett a félrevezetett utcai tüntetők egyre hangosabb kiáltása: „*Halál Dreyfusra! Halál a zsidókra.*”

Franciaországban eddig ismeretlen volt ez a hang! Mi történt? A kérdés összetett, a válasz is az. Egyrészt tudni kell, hogy Dreyfus abból a szegény elzászi német ajkú zsidó közösségből származott, melyet a párizsi nacionalista katonatisztek az 1870-es francia vereség után az eddiginél is jobban megvetettek, sőt gyűlöltek. Sokan azt sem tudták elviselni, hogy néhány év alatt tízezerrel menekültek Franciaországba és így a zsidóság létszáma egyetlen nemzedéken belül kétszeresére nőtt! Nem tudták elviselni, hogy a vezérkarba egy „ilyen menekült zsidó” befurakodjék. Lényegét tekintve Dreyfus a bosszú áldozata lett! Másrészt egyre több olyan áltudományos könyv jelent meg, melyeknek szerzői megelégedve a francia zsidók feltűnő meggazdagodását, előretörésüket és sikerüket a versenyeken (példa erre a Benda testvérek diadala a concours général-on), antijudaista hangulatot terjesztettek.

Ekkor kapott lábra az árja erény és a héber degeneráció szembeállítás a nyelvészet, az irodalom, a kultúra minden területén. Joseph de Gobineau francia diplomata hírhedt könyve nemcsak a francia, de a németországi antijudaizmusnak is a kézikönyve lett, ennek tételeit szívta magába Richard Wagner is... És mindehhez hozzájárult a Panama-botrány és a hozzá hasonló csalások sorozata, melyek mindegyikében neves francia zsidó családok neve is szerepelt... „Megannyi zsíros falat az antiszemitáknak”, írja Paul Johnson (i. m. 463. o.). Ekkor jelent meg a La Croix antiszemita napilap (nem azonos a mai La Croix Événements-nal), mely szintén beállt a zsidók ezreit magába szívó szabadkőművesség elleni támadásba.

Íme, mi lett a nagy harmóniából, a nagy reményeket keltő asszimilációs illúzióból!

A német zsidók asszimilációja a holokauszt árnyékában

Az angol és a francia zsidók asszimilációs törekvéseivel egyidőben zajlott le a németajkú zsidóké is. Ez olyan bámulatos gyorsasággal és annyi pozitív sikerrel történt, hogy a századfordulón senki nem gondolhatta, hogy mivel fog végződni. Előbb a sikerekről nyújtok rövid összefoglalót. Nagy nevekről, ismert személyekről lesz szó.

Németországban az első világháború után otthon érezték magukat a zsidók, és élvezték a lassan megnyíló lehetőségeket. Feltűnő, hogy örökös munkalázban égtek, és fanatikus

szorgalommal dolgoztak. Bizonyára azért, hogy kimutassák, milyen értékek rejlenek a zsidó fajban... Hamarosan egyre többen nyerték el a Nobel-díjat. Ezekben az évtizedekben kettőt nyertek biológiából és orvostudományból, négyet kémiából, kettőt fizikából. F. J. Cohn megalapozta a bakteriológiát, P. Ehrlich a kemoterápiának, F. Boas pedig a kulturális antropológiának alapjait vetette meg.

A német zsidók azonban nem csupán a tudományokban, de a közéletben is komoly pozíciókhoz jutottak. És mivel Németország ekkoriban jó eséllyel pályázott a világ kulturális vezető hatalmának pozíciójára, úgy tűnt, hogy a zsidók sokféleképpen segíthetik a németeket, hogy valóban világhatalommá váljanak. Még a sportban is kitűntek. A feltámasztott Olimpiai Játékok első két évtizedében 13 arany- és 3 ezüstérmét nyertek a tör- és a kardvívásban. És ha kitilthatták is őket a hadsereg tisztikarából, azon férfiakból, akiknek nagyapja még jiddisül beszélt, 1914–18-ban harmincegyszerezték meg a Vaskeresztet, azt a kitüntetést, melyre minden német katona a legbüszkébb volt!

Ez azonban az éremnek csak egyik oldala. A német zsidók ugyanis kilépve a gettóból, évszázados fogságukból való felszabadulásuk mámorában *az életnek szinte minden területén a forradalmi változások élharcosai lettek*. Ezek a változások bizonyára nélkülük is létrejöttek volna, de nem az európai – vagyis keresztény hagyományokra épülő – kultúra morális törvényeinek gúzsbakötése és eltírása árán. A közvélemény, és ez itt a lényeg, azt látta, hogy *a hagyományokat gyökeresen megváltoztatni akarók között számarányukhoz képest igen sok a zsidó*.

„A zsidók mindig született bálványrombolók voltak”, írja szellemesen Paul Johnson (i. m. 492. o.), vagyis prófétáik nagy szakértelemmel és szilaj élvezettel döntötték le és zúzták széjjel más vallások istenszobrait. Az analógia nyelvén és a mi témánkra alkalmazva a történész arra akar rámutatni, hogy a keresztény hagyományokra épült sok évszázados európai kultúra szentélyének eszméit, szokásait, konvencióit nem egyszer – még ha tudat alatt is – bosszúból lenézték, kigúnyolták, széjjelzúzták.

Tény, hogy a zsidók Németországban is előzőnlötték azokat a szférákat, amelyek különben is tiltottak vagy idegenek voltak számukra, és hamarosan a dinamizmus gyújtópontjaiba kerültek. Érdeemes néhány pillantást vetni a zene- és a képzőművészetekre! Új területek voltak ezek az emancipált európai zsidóság számára. Éppen ezért a 19. század fordulóján hihetetlen érdeklődéssel és élvezettel fordultak ebbe az irányba, és néhány évtized alatt meghódították a legmagasabb csúcokat!

Zeneművészet

Gustav Mahlerről jegyezte fel életrajzírója, hogy futva tette meg az utat lakásától a bécsi Operaházban lévő irodájáig, s hazafelé is, hogy időt takarítson meg, Beethoven nyolcadik szimfóniájának nyitó taktusait fütyülte, hogy jelezze: megérkezett és tálalhatják az ebédet.

Ezzel az epizóddal mindössze arra kívántam rámutatni, hogy a tehetséges zsidók valóban versenyt futottak, hogy az élet minden területén, a zenében is, magukra hívják a közvélemény figyelmét. Ugyanakkor az sem mondható, hogy ezt tudatosan, vagyis zsidóságukra hivatkozva tették. Egyesek, például Mendelssohn, kikeresztelkedtek; mások, mint Jacques Offenbach asszimiláltak és vallási szempontból közömbösek voltak; néhányan, mint Jacques Halévy és Giacomo Meyerbeer hívő zsidók maradtak. A nevek önmagukban is elegendő bizonyítékul szolgálnak, hiszen a zeneirodalom mindmáig a nagy alkotók között emlegeti őket. Halévy például *A zsidónő* című operájával megteremtette a francia opera új formáját. Leánya, Genevieve, apja legtehetségesebb növendékének, Georges Bizet-nek lett a felesége. Unokaöccse, Ludovic Halévy pedig Bizet *Carmenjének* szövegkönyvét írta...

A zenei világ és a közvélemény a felsoroltak mindegyikéről tudta, hogy zsidók, és az is egyre jobban elterjedt róluk, hogy nemcsak jó és híres zenészek voltak, hanem befolyásolták

a zenekarok, színházi társulatok életét, a művésztársadalom szellemi, erkölcsi arcukat. Ez oly markánsan benne élt a köztudatban, hogy széles körben élt a hiedelem, hogy az imént felsoroltakon kívül még sok más híres muzsikos is zsidó származású. Így derült fény arra, hogy az idősebb Johann Strauss, a híres bécsi zenészcsalád megalapítója egy kikeresztelkedett budapesti zsidó vendéglősnek volt a fia. Azt pedig mindannyian tudjuk, nagyszüleink nálunknál is jobban, hogy Bécs és vele együtt az egész Monarchia a Straussok lába előtt hevert. A Walzer-hercegnőnek nagyobb sikere volt, mint Ferenc Józsefnek, nem szólva arról, hogy ő is a Kék Duna keringőre táncolt.

A hangulat, különösen a nem-zsidó muzsikosok között egyre ingerültebbé vált. Lábra kapott az a gyanú is, hogy a radikális zenei újításokért mindenekelőtt a zsidók felelősek. Márpedig az 1900-as évek fordulója körül óriási mértékben átalakult a zenei ízlés, radikális stílusbeli változás ment végbe. Charles Rosen kifejezésével élve, a századfordulótól kezdve a művészek és a közönségnek viszonya patológiássá kezdett válni. A karmesterek és velük együtt a muzsikosok szándékosan provokáltak; a közönség pedig vehemensen reagált. Ország-világ előtt egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a „bálványromboló” zsidó elem mind a kihívást, mind a fogadtatást még szélsőségesebbé tette... Elkerülhetetlenné vált ennek reakciója... Ehhez néhány adat: 1897-ben, amikor Gustav Mahler, a kiváló zsidó zeneszerzőt – megérdemelten – kinevezték a bécsi udvari opera élére, a közvélemény felzúdult. Annak ellenére, hogy sohasem tagadta zsidóságát, megkeresztelkedett és katolikus lett. Ezzel még jobban magára haragította irigyeit és az ellenséges hangulat elviselhetetlenné vált. Mahler New Yorkig úszt. Mindehhez még valóban provokatív szimfóniáira sem volt szükség, ezek legtöbbször ugyanis életében sosem játszották. A vihar mégsem csendesült, sőt még erősebbé vált, amikor tanítványa, az ugyancsak zsidó Arnold Schönberg épp Mahler ajánlására a bécsi Zeneakadémián állást kapott. A fiatal, tehetséges muzsikos különben is szálla volt a bécsiek szemében, mert bár zsidóként jött a világra, katolikusként nevelkedett, majd protestáns lett és végül 1933-ban visszatért a zsidósághoz. Ő is a formabontó, a radikális újítók közé tartozott.

Az egymást követő események jól tükrözik azt a ma is tetten érhető lelki, szellemi, érzelmi folyamatot, melyet így lehetne röviden szavakba foglalni: maguk a zsidók kavarnak fel magatartásukkal az indulatokat, és még olyanokban is elvetik maguk ellen a harag csíráját, akik sohasem voltak és nem is akartak zsidóellenesek, antijudaisták lenni. Mahler és Schönberg esetében is ez történt. Amikor ugyanis ez utóbbinak tanítványa, a tehetséges keresztény Alban Berg művét, az *Altenberglieder* dalciklust bemutatták, olyan dührohambot kapott a hallgatóság, hogy a Zeneakadémián a rendőrségnek kellett közbeavatkoznia. Az ügy még a bécsi Parlamentben is napirendre került. A képviselők okoskodása így hangzott: íme ide jutottunk Bécsben, az európai zene fővárosában, mely a világkultúra egyik legfőbb öre. Felborult a zenei világ egyensúlya. És kik ennek okai? Mahler kezdte, Schönberg folytatta, és együtt rontották meg a Berghez hasonló fiatal árja komponistákat.

Magyarán: a kulturális megbotránkozás sokkal többet nyomott a latban, mint a tulajdonképpeni antijudaizmus; pontosabban a megbotránkozás tett antiszemitává olyan embereket, akiket eddig ez a kérdés nem érdekelt. *A legmélyebb indulatokat a „bálványromboló” zsidó imázsa váltotta ki* (i. m. 494. o.).

A hagyományos balett bálványrombolói

Még a zenénél is nagyobb rombolásnak lehetünk szemtanúi a balettművészet vonalán. Arról itt most nem kell külön fejezetben tárgyalnom, hogy a keleti erotika a zsidóság egyik lételeme. Pontosabban fogalmazva, nem az egészséges, Istentől megáldott erosz itt a téma, hanem a szexualitás zsidó felfogása, értékelése és felfokozott propagálása. Ez pedig homlokegyenest ellenkezik az egykori nyugati ember szemérmességével, melynek gyökere a

keresztény moralitásból táplálkozik. Az Evangélium nem hagy kétséget aziránt, hogy ez mi mindenre terjed ki. Nemcsak a „kész” vagyis megtörtént házasságtörés tartozik a legnagyobb bűnök és aljasságok közé, hanem már az is vétkezik, aki „megkívánja a másik házastársát, és bűnös vággyal néz rá”, és „jaj annak, aki egyet is megbotránkoztat a kicsinyek közül... Kössenek inkább malomkövet a nyakára és dobják a tengerbe”... Nos, ez a moralitás, a tisztaságnak, különösen pedig a szűzi szeméremnek ez a kartája nem a Tórában, hanem a keresztények szent Bibliájában, az Evangéliumban található Jézus parancsaként.

Nézzük meg, kik mit tettek ezen a téren a balettművészetben?

Tudjuk, hogy a Ballets Russes mindig is világhírű volt. Azt azonban már kevesen tudják, hogy az Orosz Balett eredetileg is zsidók pénzéből jött létre. A dolog akkor kezdett bonyolódni, amikor egy zsidó házaló fia, *Leon Bakst* (†1924) minden holmijával a hátán útnak indult Grodnóból Szentpétervárra. Kezdetben inaskodott, majd a krimi háborúban katonai szabóként némi pénzhez jutott, és beiratkozott a szentpétervári Képzőművészeti Akadémiára. Büszke volt zsidóságára, ennek nyomatékot adva készítette el monogramos levélpapírját a hatágú Dávid-csillaggal. Szilárdan hitte, hogy a legnagyobb művészek zsidó származásúak, és kezdetben ez volt a veszte. Tudniillik „Szűz Mária siratja Krisztust” című vizsgamunkájára odafestett néhány litván gettózsidót, hogy ezzel is kiemelje Krisztus és Mária zsidó mivoltát. A bírálóbizottság tagjai dühödő piros ceruzavonással áthúzták rajzát és másnap kicsapták az Akadémiáról. Bakst nem zavartatta magát, csakhamar feltűnt jelmeztervezőnek. Az akkor már ünnepelt Pavlova és Nizsinszkij örült Bakst jelentkezésének, mert hamar észrevették, hogy zseniálisan átérzi a baletthez nélkülözhetetlen jelmezek fontosságát és művészi üzenetét. Újabb fejlemény volt a cár udvari zsidójának, Gunzberg bárónak pénzadományja, mely lehetővé tette a Ballets Russes társulatának zavartalan fellépését, sőt későbbi világjárását. Ekkor a díszleteken és a jelmezeken kívül már a baletteket is a „vörös hajú Bakst” tervezte. És itt kezdődik a balettművészet történelmének minden elképzelést felülmúló új és jellegzetesen zsidó fejezete. Bakst ugyanis vállalkozásába szinte beleömlesztette faja és önmaga szexuális erotikájának elsőprő erejű elemeit. És hogy ezt még hatásosabbá tegye, a testet ravaszul elfedő fátylainak ábrázolásával fokozta. A testület párizsi fellépésének dátuma, 1909. május 19. határhő a balett moralitásának széttűzésében. Ezen az estén mutatta be a Chatelet Színházban a Kleopátra című balettet, melyben a címszerep eltáncolására az általa akkor felfedezett gyönyörű zsidó szépséget, Ida Rubinsteint kérte fel. A két zsidó tehetség egymásra talált. Egy idézet még hitelesebben mondja el helyettem a lényegét: „Rubinstein, a hosszú lábával, semita arcélével és keleties külsejével Bakst eleve megtestesülése volt. Az általa tervezett darabban a fátylaitól nyílt színen megszabaduló Rubinstein frenetikus sikert aratott. A rá következő évben Bakst megalkotta az Orosz Balett legnagyobb sikerét, a Seherezádét, melynek szexorgiájában egy háremre való szépség bujálkodott izmos négerekkel s az egész a bosszú valóságos vérfürdőjébe torkolt. *Az egész korszakban semmi nem váltott ki ekkora kulturális sokkhatást.*” (i. m. 495. o.)

Bakstnak nemcsak az érzékisége volt zsidó jellegű, hanem a színérzéke és még inkább sajátos morális színelmélete is; bizonyos színekben, mint mondta, vallási minőségeket használ fel. Teóriáját így írja le: „Van egy Magdolna-színű kék és van Messalina-kék is”, hogy a nézőkből a megkívánt érzelmeket váltsa ki.

Míg Leon Bakst a balett hagyományait robbantotta fel, addig a szentpétervári iskola legtehetségesebb tanítványa, *Marc Chagall* (†1985) a *festőművészet* kereteit fesztette szét. Ez a világhírű nyugtalan művész egy zsidó rituális metsző unokája. Hogy jobban megértsük miben és miért nevezik formabontónak, tudni kell, hogy ősi hagyomány szerint a zsidók embert nemigen ábrázoltak, helyette állatfigurákkal díszítették a frigyszekrényt és a zsinagógák bejáratát stb. Ez olyan szigorú hagyomány volt, hogy ha valaki megszegte, megkorbácsolták, még a 20. század elején is (i. m. 497. o.). Ez ellen lázadt fel a fiatal zsidó

Chagall, és amikor apja ezt észrevette, rosszállása jeléül a földhöz vágta a tandíjnak szánt ötrubelest. Chagall ennek ellenére megkezdte tanulmányait Jehuda Pen arcképfestőnél. A vallási gyökerektől való menekülés ingere benne éppoly erős volt, mint az Oroszországból való szabadulás vágya. Így ő is, mint a legtöbb zsidó festő, mindenáron Párizsba akart utazni, ahova 1910-ben érkezett, és a fából épült La Ruche művészkolóniájában lakott, ahol Lenin is. Legtöbb társa megtagadta zsidóságát, Chagall nem, sőt megélte, hogy műveivel Ciont díszíthette.

Az eddig elmondottak igazolják azt az általános véleményt, hogy a gettó-korszak után a felszabadult zsidóság tehetséges tagjai újra meg újra meghökkentő rohamot intéztek a szentesített intézmények végvárai ellen, szembefordultak a megszokott renddel és ezzel megzavarták a békét, zavarba ejtették a „normális” embereket az életnek jóformán minden területén. Ez azonban – úgy tűnik – nem egy előre kigondolt közös zsidó stratégia szerint működött. Sőt épp az figyelhető meg, hogy azok a zsidók, akik a maguk területén a modernizmus úttörői voltak, az élet más vonatkozásában nagyon is konzervatívnak számítottak. Példa erre a modern festőművészet legnagyobb bírálója, sőt gyűlölője, az a Freud, aki a zsidó újítók közül talán a legnagyobb. Megdöbbentő ellentétek feszülnek ezekben a zsidó nagyságokban!

Sigmund Freud, a zsidó-keresztény vallás alapjainak tagadója

Ha végignézzük a zsidó forradalmi újítók között, bizonyára jogos az a kérdés, hogy jön-e olyan valaki, aki a mi korunkban is saját elképzeléseinek mérlegére teszi az ősök hitét, a kinyilatkoztatáson alapuló Ó-Szövetség és az Új-Szövetség oszlopain nyugvó vallást: a Tórárt és az Evangéliumot? A zsidók közül a történelem folyamán ezt legtöbbször az orvosok tették. A 20. században erre Sigmund Freud orvostudós vállalkozott, aki minden vallást, a keresztényt is „a kollektív öncsalás egy speciális formájának nevezett, és egész munkásságával azt akarta bizonyítani, hogy minden vallási hiedelem teljes egészében emberi fogantatású” (i. m. 498. o.).

Néhány életrajzi adat: Apja is, anyja is Galiciából a hászid zsidó ortodoxok világából érkezett Németországba. Itt azonban nem zsidó, hanem európai neveltetésben részesült. Legtöbb társa asszimilálódott. Bár nem tagadta meg zsidóságát, de ősei hitét igen. Művelt németnek lehetne mondani, hiszen oly tökéletesen írt németül, hogy ezért kapta meg a Goethe-díjat. Prototípusa annak a gyökértelen zsidónak, aki hit és vallás nélkül saját maga keres választ az emberi élet misztériumára. Erről ő maga számol be vallomásaiban.

Mielőtt erről rövid összefoglalót írnék, hangsúlyozni kívánom, hogy ennek a tanulmánynak nem az a feladata és nem az a célja, hogy a felsorolt személyek tudományos eredményeit elemezze. Én Paul Johnst követve, az európai örökségre gyakorolt hatásukat vizsgálom. Vagyis azt az új művelődéstörténeti módszert alkalmazom, melyet a szaktudomány hatástörténelemnek nevez. Épp azért van erre szükség, mert zseniális alkotókról, tudósokról, gondolkodókról, művészekről van szó, akik nagyon is jól tudták, hogy szavukra, véleményükre és ítéletükre odafigyel a világ. Legtöbbjük tudta, hogy „próféta”. Így felelőségük felmérhetetlen! Egy eszmét ugyanis lehet szolgálni, tovább építeni, és lehet kicsúfolni, romba dönteni, szétverni. Itt most az utóbbiról van szó, s köztük legtöbbször zsidó volt. Erről a folyamatról nyíltan beszél az ugyancsak zsidó Julien Benda *Az írástudók árulása* című könyvében.

Sigmund Freud életében két, egymástól élesen különböző korszak figyelhető meg. 30 éves koráig praktizáló orvos volt, és mint pszichiáter szolgált a hozzá forduló betegeket. De már ezekben az években is sokat foglalkozott a lélektannal, mint tudománnyal. Életrajzírója, Ernest Jones Freud – saját fia – elmondja, hogy a határvonal 1892 körül keresendő, ekkor

jelent meg *Egy sikeres hipnotikus kezelés* című tanulmánya. Freud akkor ezt a különös kijelentést tette: Arra a házra, ahol fordulat állt be életében a következő márványtáblát kellene kitenni: „1895. július 24-én ebben a házban tárult fel dr. Sigmund Freud előtt az álmok titka”. Fia szerint apja életében ekkor feltűnő változás állt be. Szó szerint idézem: „választ keresett a nagy kérdésre, hogyan vált az ember azzá, ami; a belső emberi természet titkainak végső célját kutatta.” (i. m. 500. o.)

Ez a kutatás lényegét tekintve vallási természetű. A felismerés szikrájából új hitvallás lett, és mint „vallásalapítótól”, orvos kollegái egyre jobban kezdtek eltávolodni, mert semmi kapcsolatot nem fedeztek fel józan és termékeny orvosi kutatásainak éveit és új érdeklődési köre és módszerei között.

Lényegében Freud, aki soha nem volt hívő zsidó, tudatosan szembefordult ősei hitével, és megtagadta a teremtéstörténetben leírt lényegét: Isten teremtette az embert a maga képére és hasonlatosságára. Hogy ezt a közös (zsidó-keresztény) „őshitet” ma a nyugati féltekén is kétségbe vonják, annak elsősorban a hitetlen zsidó Freud az oka. Mindaz, amit ő a zseniálisan megalkotott mélylélektanával, az „unterich”, a libido és a pszichoanalízis tételeivel hirdetett, ellentétje annak a pszichoanalízis christianának, melynek bibliai alapja így hangzik: „Jézus ismerte mindnyájukat, és nem szorult rá, hogy bárki is fölvilágosítsa az emberről. Tudta ő, mi lakik az emberben.” (Jn 2,25)

Johnson, a Freudról szóló fejezetben azt domborítja ki, hogy a freudizmus, a marxizmushoz hasonlóan, bizonyos értelemben a babonák rendszere, és „ugyanaz az ozmotikus hatás jellemzi, mint Gázai Nátán messianisztikus kabbaláját, vagyis képes rá, hogy sorra minden kellemetlen tényre feldolgozzon és megmagyarázzon. Az a tény, hogy minden értéket, még a vallást is egyik „alapdogmájából”, az érzéki libidóból akar levezetni, mutatja, hogy Freud egy új, kvázi-vallásos törvényi rendszert akart alkotni” (i. m. 501. o.). „Velünk az igazság” – szokta mondani. Nincs vallási vezető, aki ezt dogmatikusabban fejezhette volna ki, írja életrajzírója.

Feltűnő Mózeshez fűződő érzelmi kapcsolata. Lenyűgözte a nagy törvényalkotó. Szerinte a judaizmust nem Ábrahám, hanem Mózes alapozta meg. Saját vallomása szerint Rómában három hétig nap mint nap nézte, rajzolta, és addig tanulmányozta Michelangelo Mózes szobrát, míg teljesen magáévá nem tette, szinte azonosult vele. Bizonyára Freud a szigorú, olykor kegyetlenül büntető Mózes akarta utánozni abban is, ahogy elüldözte maga mellől mindazokat az orvostudósokat, akik kritizálták, vagy más véleményen voltak vele. Ennek egyik legmegdöbbentőbb története a híres zürichi professzorral, Junggal való viselkedése. Kezdetben őt akarta a pszichoanalitikusok örökös elnökévé választatni. „Őt szánta Józsueának a maga Mózes mellé”, írja fia. Később szakított vele és még nevét is kitöröltette cikkeiből és eretneknek nevezte. Még rettenetesebben bánt el udvartartása egyik első és legtehetségesebb tagjával, a világhírű és szintén zsidó Alfred Adlerrel... Az ezzel a kérdéssel foglalkozó kutatók megjegyzik, hogy Freud mindezt mint egy szekta vezére hajtotta végre. Leleplezte „eretnokségüket”. Albert Mollt, a *Das Sexualleben des Kindes* szerzőjét ördögnek nevezte és kidobta dolgozószobájából. Gyakran idézte ilyenkor a rettenetes átkokat mondó Heinét: „Az ember bocsásson meg ellenségeinek, de csak miután felakasztották őket.”

Mindez jelzi, hogy megvolt benne a szektaalapítók dinamizmusa. Önmaga vallja: „Vérmérsékletemnél fogva conquistador vagyok, kalandor, mindazzal a merészséggel és szívóssággal, amely az ilyen lényeket jellemzi”. Saját írásait és esettörténeteit (pl. „Egy hisztéria-analízis töredéke”, Dóra története) úgy tekintette, mint a Tórát. Ez volt és részben még ma is ez a kulcsa az emberekre gyakorolt rendkívüli hatásának.

Tény, hogy új tükröt adott az emberiségnek, és előtte egyetlen pszichológus sem változtatta meg olyan radikálisan az emberek önértékelési vagy önkifejezési módját, mint ő. Ugyanakkor ő törte darabokra azt a tükröt, melyben az ember istenarcú lénynek nézhette, tudhatta és vallhatta magát. Freud tükréből a bête humain tekint ránk.

Albert Einstein, a világmindenség látnoka

Ha Freud nyomán az emberek másként látják önmagukat, Albert Einstein (†1955) nyomán másként látják a világmindenséget. Mindketten alapjaiban változtatták meg a legújabb kort. De Einstein nem volt „képromboló”. Mindketten zsidók voltak. Einstein ulmi zsidó volt, akinek apja egy kis elektrokémiai céget vezetett. Ő maga Bernben, a svájci szabadalmi irodában dolgozott, és itt fogalmazta meg a speciális (1905) és az általános relativitáselméletet (1915). Merőben más alkat, és teljesen más magatartás jellemzi a két tudóst. Freuddal szemben ő nem tartotta illúziónak az istenhitet. A dogmatikus és kritikát nem tűrő Freuddal szöges ellentétben, Einstein szándékosan úgy fogalmazta meg teóriáit, hogy lehetővé tegye azok pontos ellenőrzését, sőt ragaszkodott hozzá, hogy ez az ellenőrzés végbe is menjen, mielőtt nézeteit érvényesnek tekintenék. Ugyanakkor kész volt elismerni – nem úgy, mint Freud –, hogy vannak ellenőrizhetetlen igazságok is. A század legnagyobb tudósaként is alázatos tudott maradni. Ugyanakkor ilyen mondatai is voltak: „Tudni akarom, hogyan teremtette meg Isten ezt a világot”.

Más vonatkozásban is ellentétje Freudnak, aki miközben lényegileg maga is misztikus maradt, tagadta a misztikus igazságot. Einstein ezzel szemben úgy maradt racionalista, hogy elismerte egy misztikus szféra létét. Ezt így fogalmazta meg: *„A legmélyebb értelmén és a legsugárzóbb szépségen túl áthatolhatatlan igazságok rejlenek, amelyekhez szellemünk csak a maguk legprimitívebb formájában férközhet hozzá... Ebben az értelemben, de csakis ebben, mélységesen vallásos ember vagyok.”* (i. m. 504. o.) Ezt azért fogalmazta meg így, mert ő sem gyakorolta hitét, zsidó vallását. De nem tagadta meg úgy, mint Freud vagy mint Spinoza, akinek nagy csodálója volt, és akivel egy bizonyos témakörben egyetértett. Bizonyos értelemben azt hajtotta végre, amit Spinoza előre kigondolt a bizonyos „more geometrico” elvével. Einstein számokkal akarta leírni a teremtést. Meg volt győződve, hogy a makrokozmosz és a mikrokozmosz világát ugyanazon törvények irányítják. Elgondolása szerint egyszer az anyagi világ minden fizikai viszonya néhány oldalnyi egyenletben pontosan leírhatóvá válik. Paul Johnson szerint ez a célkitűzés sajátosan zsidó jellegű, és a legtöbbjüknél valamilyen formában felszínre kerül a vágy, hogy egy „tudományos Tórárt” lehessen alkalmazni a világmindenségre. (i. m. 506. o.) Ez a tendencia éppúgy megfigyelhető Maimonidésznél, mint Spinozánál, de a pszichanalitikus Freudnál is a maga szakterületén, vagy Marxnál a kommunista ideológiájában...

Einstein igen közel állt Henri Bergsonhoz, a francia zsidó filozófushoz, aki halála előtt kereszténnyé akart lenni, és aki a racionalista, hitetlen hallgatóinak lelkében elvetette a vallás, a szentség, a misztika iránti érdeklődést és vágyat. (Nálunk Dienes Valéria volt ennek tanúja!)

Különben az említett „tudományos Tóra” megteremtése utáni ősi ösztön magyarázza meg Einstein negyven éven át (1915-től haláláig, 1955-ig) tartó s végső soron eredménytelen kutatásait. Tudniillik igazi nagy tervét, hogy olyan tudományos summázatot adjon, mely hozzáférhető értelmet vinne a mindenségbe, nem tudta megvalósítani. Valójában Einstein teljesítménye véget ért a relativitás elméletének kidolgozásával, melynek igazságát nem egyszer bebizonyították, és hét évtizede a tudományos ismeretállomány központi eleme lett. A közgondolkodásban azonban feltűnő zavart okozott az, hogy az átlaggondolkodók milliói a relativitást összekeverték a relativizmussal, különösen az erkölcsi relativizmussal. Einstein és Freud együttese a nagyközönség elképzelésében megsemmisítő csapást mért a zsidó-keresztény etikára. Másrészt sok intelligens, művelt ember letett arról, hogy lépést tartson a tudományos fölfedezésekkel.

Az új zsidó világi értelmiség még ennél is nagyobb zavart, pánikot okozott az *írók lelkében*, mert a régi, megszokott elméletek lerombolásával otthontalannak kezdték érezni

magukat az emberek. Franz Kafka (†1924) így fejezi be egyik elbeszélését: „Itt vagyok! Egyebet nem tudok, nem tehetek. Csónakomnak nincs kormányja, sodorja a szél, amely a halál legmélyebb régióiban fúj”. Schönberget pedig hiába ünnepelték szünni nem akaró tapssal Bécsben, életét mégis hátborzongató metaforába sűrítette: „mintha egy forrásban lévő tengerbe estem volna, és nem tudnék úszni... Kézzelem-lábbal kapálóztam, ahogy csak telt tölem... Nem adtam fel. De hogyan is adtam volna fel a tenger közepén?”

Közeledett az első világháború, amikor a magát Jacob von Hoddisnak nevező, eredeti zsidó nevén Hans Davidsohn expresszionista költő még ennél is jobban fokozta a zavaradottságot *Weltende* című versével, mely egy ideig Németország leghírhedtebb költeményévé vált. A vers így kezdődött: „*A kalap lerepül a polgár hegyes fejéről*” (i. m. 507. o.). A fiatal Davidsohn 1914-ben megőrült. Sokan ezt jelképnek érzik. Hamarosan ugyanis lényegében egész Európa követte abban a hatalmas, örült haláltáncban, amelynek végére drámaian megváltozott Európa, sőt az egész világ élete, benne a zsidóké is.

Politika – Lev Trockij

Természetesen lehetne tovább haladni az időben, és Paul Johnson vezetésével a 20. század végéig haladhatnánk a zsidóság életének, tevékenységének, mindenekelőtt a világra gyakorolt hatásának elemzésében. Hiszen a híradástechnika, a néma- és a hangosfilm, a hanglemez, az atombomba területén is vezető szerepük van... Azonban említettem, hogy ezeknek a fejezeteknek célja kizárólag az, hogy körüljárjam azt a kort és kört, amiben Prohászka élt és amivel ő – és részben én is, de mindegyik olvasóm is – nap mint nap találkozott, illetve találkozunk. Bármennyire nehéznek, vagy lehetetlennek tűnik tárgyilagosan megfelelni ennek a követelménynek, mégis kötelességünk kulturáltságunk és keresztény mivoltunk miatt legalább megkísérelni a tájékozódást az egyik legelismertebb szakértőnek, Johnsonnak életműve alapján. És tegyük hozzá a lényegét: olyan szaktudós útmutatása alapján dolgozom, akinek könyve „*a vezető magyar judaisták szerint is a legjobb modern munka e tárgyban*” (Európa Könyvkiadó kísérő szövege).

Annak ellenére, hogy Prohászka megdöbbenve ismerte fel az úgynevezett „rossz zsidók” közreműködését a bűnözésben, a leánykereskedelemben, a főváros és az ország erkölcsi züllesztésében, én nem kívánom Paul Johnson ezekre vonatkozó fejezeteit sorra venni, és megállapításait oldalakon keresztül elemezni. Egyre azonban kitérek, mert e nélkül sem Prohászka álláspontját, sem az elmúlt évtizedeket, sem a most körülöttünk zajló életet megérteni nem tudnánk. Ez a terület pedig a *politika*. A szerző ugyanis új fogalommal ismertet meg minket, aminek segítségével több, eddig érthetetlennek tűnő jelenséget tudunk majd megmagyarázni.

Johnson új fogalma: „*a nem zsidó zsidó*”. Legtöbbjüknél a következő folyamat ment végbe: kezdték elhagyni, majd megtagadni bibliai gyökerekbe kapaszkodó zsidó hagyományait, majd – ha érdekeik úgy kívánták – tudatosan, nyereségvágyból még zsidó fajtestvéreik ellen is szervezkedtek! Ezt a kategóriát nem lehet egyetlen országra korlátozni. A 20. századi forradalmak poklaiban ugyanis országtól függetlenül találkozunk velük a Szovjetunióban, Közép-Európában, de mint látni fogjuk, a közöny szintjén még Amerikában is. Velük azért kell megismerkednünk, mert épp ennek a kategóriának az ismerete segít árnyaltabban fogalmaznunk és ítéletet mondanunk a zsidóságról. Még ebben is példamutató Prohászka püspök! Ugyanis ő is elítéli az általánosítást, és amikor ítéletet mond, sohasem a zsidóságról, mint gyűjtőfogalomról beszél, hanem konkrétan felsorolja azokat a bűnöket, azt a magatartást, mely mögött tetten érhető a zsidó mentalitás, vagy megnevezi az illetőt. Hogy mennyire vigyázott erre, mutatja az említett „*rossz zsidó*” kategória használata, mely a már szintén említett Márai Sándor „*alzsido*” bélyegjegyével van közös nevezőn. Lényegét tekintve mind a három szerző: a püspök is, az író is, a történészprofesszor is azért találták ki

ezeket a kifejezéseket, hogy kikerüljék a legveszélyesebbet: megbélyegezni valakit csak azért, mert zsidónak született, és egyenlőségjelet tenni a zsidó és a bűn, az aljasság, a csalás, az eszmények rombolása közé. Ez így nem igaz, sőt kimeríti a fajgyűlölet bűnét, melyet az isteni és az emberi törvények egyaránt súlyos vétkeknek minősítenek.

Tehát a következőkben e három, de mégis egyet jelentő megjelölésről lesz szó. A kérdés így hangzik: mit takarnak 1) a johnsoni „nem zsidó zsidó”, 2) a prohászka „rossz zsidó” és 3) a Márai-féle „alzsídó” fogalmak? Összességükben ezek a szavak utalnak egy olyan „janicsár” jellegű, gonosz magatartásra, mely ellenszenvesé teszi az amúgyis sok negatív vonással terhelt zsidó nevet és karaktert. Johnson néhányról hosszabban tárgyal.

Az amúgy is sok problémát okozó zsidóság azáltal vált még ellenszenvesebbé, hogy „*a zsidókat a bolsevizmussal azonosították.*” (i. m. 537. o.) Ezért azonban nagyrészt a felelősség őket terheli. Pontosabban: azt a sajátos fajta politizáló zsidót, akinek típusa a századforduló éveiben a radikális politika berkeiben fejlődött ki. Ezekben az évtizedekben a legkülönbözőbb „politikai figurák” szerepeltek a zsidók között. Nyugaton igen sokan követték a zsidó Heinrich Heine (†1856) életstílusát. Ő testesítette meg ugyanis azt a hihetetlennek tűnő szellemiséget, mely gyűlölte és szégyellte zsidóságát, ami mindmáig sokakban vált ki ellenszenvet. Önvédelemből, de a meggyőződés legkisebb szikrája nélkül megkeresztelkedett ő is, Marx is és velük együtt sok tízezren. Ez nem vallási tett volt, nincs mögötte konverzió, csupán a társadalomba való könnyebb beilleszkedés egyik módja, a korszakra jellemző külső, de valójában jellemtelen magatartás.

A zsidóságukat gyűlölő zsidók legtöbbször torzlelkű ember. Ezek közül kerültek ki az első világháború éveiben és az azt követő forradalmakban a legvéresebb kezű diktátorok. Hogy szabaduljanak zsidó mivoltuktól, harcoltak a forradalomért, mert meg voltak győződve, hogy a szabadulásuknak ez a legelfogadhatóbb módszere, másrészt az emberiséget ez menti meg az önkényuralomtól. Annyi bizonyos, hogy az ilyen nem zsidó zsidók közvetlenül a világháború után lényegében valamennyi európai ország forradalmi pártjaiban kiemelkedő szerepet játszottak, és a véres felkelések vezetői voltak. Kun Béla lett a diktátora a magyarországi kommunista forradalomnak 1919 márciusa és augusztusa között. Kurt Eisner Bajorországban, Rosa Luxemburg Berlinben vezette a terrorista különítményeket. Mindenekelőtt azonban Oroszországban azonosították a zsidókat leglátványosabban a forradalmi erőszakkal. Ennek megtestesítője a zsidó Lev Davidovics Bronstein, vagyis *Lev Trockij* volt. Neve ismerős, mégis érdemes fellapozni Johnson róla írt fejezetét. Ő ugyanis több fontos összefüggésre mutat rá.

Trockij az a „nem zsidó zsidó” volt, aki úgy viselkedett, mintha nem 100%-os zsidó lett volna. Apja ukrajnai gazdálkodó volt, aki a később Trockij által is kuláknak nevezett réteghez tartozott. Apját sem mentette meg, amikor az mindenét elvesztette, és végül tífuszban halt meg. Úgy gyűlölte saját fajtáját, hogy soha nem volt hajlandó zsidó küldöttséget fogadni. Már 1903-ban, az orosz szociáldemokraták londoni kongresszusán is kikergette az orosz zsidók egy csoportját.

Az ő nevéhez, véres kezéhez fűződik a cári hatalom után működő és az orosz zsidóság számára is kedvezőbb feltételeket nyújtó Kerenszkij ideiglenes kormányának elűzése. A történészek azt állítják, hogy nélküle aligha győzött volna a bolsevik forradalom. Trockij vezette rá ugyanis Lenint a munkástanácsok (szovjetek) jelentőségére és szerepük kihasználására, *ő szervezte és vezette a fegyveres fölkelést*, mely az ideiglenes kormányt megdöntötte és Lenint hatalomra segítette. Mindenki másnál jobban ez a zsidó politikus testesítette meg és jelképezte a bolsevizmus könyörtelen erőszakosságát, démoni hatalmát, „harcos ateizmusát” és a világ lángba borítására irányuló elszántságát. Egy idézet Johnson könyvéből a mi helyzetünket is segít megérteni: „*Elsősorban Trockij felelt azért, hogy a népi vélekedés a világháborút követő forradalmat a zsidósággal azonosította... Ennek világviszonylatban borzalmas következményei voltak. A szovjet rendszer elpusztítására törő*

fehér seregek ugyanis mindenütt, elsősorban Ukrajnában minden zsidót ellenségnek kezeltek, és közel 70.000 zsidót öltek meg". Kelet-Európa más részein, így Magyarországon is a zsidóknak a bolsevizmussal való azonosítása szintén ártalmatlan zsidók ezreinek életét oltotta ki. *A magyar, a lengyel és a román forradalom idején a kommunisták vezetői nagyrészt nem zsidó zsidók voltak.* (i. m. 542. o.)

Jó megjegyezni, hogy Lenin, majd Sztálin volt a legádázabb üldözője a cionizmusnak és ennek leple alatt az egész oroszországi zsidóságnak. Johnson hosszan tárgyalja azt az összefonódást, ami a „nem zsidó zsidó” Marx rendszere, a marxizmus antiszemitizmusa és a bolsevisták zsidóellenessége között létezik. És mivel Marx egész társadalmi kategóriákat nyilvánított osztályellenségnek, könnyű volt ezt a zsidókra is alkalmazni. Amikor Lenin „kizsákmányolókról és spekulánsokról”, vagy általában „vigécekről” beszélt, akkor mindig az évszázados orosz zsidóellenességet akarta ébren tartani a köztudatban. És az orosz nép erre hajlott is, különösen akkor és azért, mert a zsidók kiemelkedő szerepet játszottak a bolsevik pártban, a legfelső vezetésben csakúgy, mint az egyszerű párttagok között. A pártkongresszusokon a küldöttek 15–20 százaléka zsidó volt; pontosabban fogalmazva „nem zsidó zsidó”. De a köznép még a falvakban is észrevette, hogy a Cseka nevű titkosrendőrség tagjai között is szép számmal vannak zsidók, mások meg mint komisszárok, adófelügyelők és hivatalnokok ténykedtek. A falvakban garázdálkodó, a parasztoktól gabonát rekviráló csoportokban is számos zsidó jutott vezető szerephez. 1922-ben már ilyen átkok hangzottak országszerte: „Üsd a zsidót, mentsd meg Oroszországot.” Ugyanakkor dokumentumok százai bizonyítják, hogy a sehova se pártoló, hitükhöz hű zsidók ezrei is éppúgy féltek a milíciában garázdálkodó fajtestvéreiktől, mint azelőtt a cári csendőroktól!

Megisméltődött az, ami a zsidók történelmében már sokszor előfordult, ellentétes okokból támadták őket: egyfelől „antiszociális vigécek” voltak, másfelől „bolsevikok”. A szerencsétlen „átlag” zsidót éppúgy gyűlölték, mint a kommunistává átpártolt „nem zsidó zsidót”.

Mindezt jó emlékezetünkbe vésni, mert hiszen sokszor mi magunk is tapasztaltunk ehhez hasonlót: A Rákosi-korszakban vezető zsidó politikusok bebörtönözték, megkínóztatták saját fajtestvéreiket. Mindez a fentiekből levezethető szovjet import módszer! (Csak egy példa a sok közül: a zsidó Rajk igazságügyminisztert a „nem zsidó”, de mégis zsidó Rákosi Mátyás vitte a halálba.)

Összefoglalva mindazt, amit eddig az ún. *zsidó asszimilációról* írtam, a következő kép tárul elénk. Van valami olyan megmásíthatatlan, feloldódni nem tudó, átalakulásra képtelen „gén-struktúrája” a zsidó fajnak, mely még ha akar sem tud asszimilálódni. (Ennek a kijelentésnek igazolását majd a magyarországi zsidóság kapcsán fogom tényekkel illusztrálni!) Hogy e megállapítás mögött nem valami rosszindulat húzódik, hanem egyetemes, vagyis nemzetközileg megfogalmazott ténymegállapítás, azt legutóbb egy mindenképpen hiteles tanú, az az *Alekszandr Szolzsenyicin* fejtette ki, aki fiával, Sztyepannal együtt tíz éven át gyűjtötte adatait a levéltárakban, köztük az amerikaiakban is, hogy közreadhassa első történettudományi művét: *Kétszáz év együtt (1795–1995)* címen. Megállapításai, illetve dokumentációja miatt természetesen világszerte antijudaistának bélyegezték meg, amit ő a leghatározottabban elutasít. Csakhogy a tények makacsok, és akarva nem akarva olyan igazságokra mutatnak rá, melyek nem a feltárót, hanem jelen esetben a zsidóságot minősítik!

Leírok egy párbeszédet, melyből egyértelműen kitűnik, hogy Szolzsenyicint már a Gulágon is állandóan foglalkoztatta ez a kérdés. A most következő párbeszédet egyik

fogolytársa, a híres irodalomtörténész és író, *a zsidó Lev Kopelev* örökítette meg visszaemlékezésében.

Kopelev azt bizonygatta fogolytársa előtt, hogy ő „zsidó származású orosz értelmiségi lenne”. De Szolzsenyicin erre kételyének adott hangot és ezt válaszolta: „Persze, te jól ismered az orosz nyelvet, irodalmat és történelmet. Ámde te németül is jól beszélsz... Ha 15 évig Németországban élnél, akár németnek is tarthatnád magad, ugyanúgy, mint Heine vagy Feuchtwanger. Erre sem én, sem Mitya (egy másik fogolytárs) nem lennénk képesek... De nemcsak rólunk van szó. Ott van a házmesterünk, ez a Szpiridon, aki félig-meddig analfabéta. Az Igor-éneket nem ismeri, nem is hallott róla. Puskinról sem tud mást, mint a róla szóló trágár históriákat. És leélhetné akár egész életét német vagy lengyel földön, *mégis orosz muzsik marad.*”

Évtizedek múltak el e beszélgetés után, és Szolzsenyicin nemhogy megváltoztatta volna álláspontját, hanem újabb érvekkel bizonyítja a zsidók asszimilálhatatlan lelkiségét. Szerinte alkatilag képtelenek az asszimilációra. És éppen ezért nem is éreztek felelősséget azért, amiért a forradalmakkal lerombolták az orosz nép erkölcsi tartását.

Két évvel ezelőtt jelent meg az ugyancsak Nobel-díjas, zsidó származású orosz költőről, *Ioszif Brodskijról írt kemény bírálata*, akit a szovjet diktatúra szintén emigrációba küldött 1972-ben. Mihelyst Nyugatra távozott, valósággal megtagadta egykori hazáját: „*Eldobta magától a földet, mely táplálta őt.*” – írja róla Szolzsenyicin, aki két évre rá, csak a fizikai kényszernek engedve emigrált.

De van még egy nyomós érve: a cárok hiába igyekeztek áttérlni a zsidók érdeklődési körét a pénzvilágból, az értelmiségi pályáról a földművelésre – semmi nem lett belőle. Mihelyst azonban az orosz zsidók kivándoroltak Izraelbe, ott az oroszországinál jóval mostohább természeti feltételek ellenére az orosz-zsidó telepések kiváló parasztok lettek. Szerinte ennek az oka, hogy a zsidók kezdettől fogva nem tekintették saját hazájuknak Oroszországot, ezzel szemben Izraelt szenvedélyesen szeretik. „*Ez a HAZA mélységes érzékelése.*” (Vö. E. Fehér Pál: „A zsidó jellem rejtélye...” Szolzsenyicin az oroszok és a zsidók viszonyáról. Népszabadság, 2001. okt. 3. 7. o.)

V. Magyarság, zsidóság

A négyezeréves zsidóság történetének, jellemzésének eddig csak egy egészen kicsi részéről írtam. Én ugyanis közvetlenül nem a zsidósággal akarok foglalkozni, hanem egy váddal, mely szerint az újkori magyar kereszténység egyik vezető személyisége, *Prohászka Ottokár püspök* fajgyűlölő volt. A vád szerint a püspök korunk egyik legjobban üldözött népének, a zsidóságnak nemcsak ellensége volt, hanem benne látják a magyarországi antiszemitizmus szellemi és gyakorlati irányítóját. És miután ehhez a rendkívül bonyolult és nemzetközi szálakkal is átszőtt kérdéskomplexushoz érdemben csak akkor szólhat az ember, ha legalább körvonalalaiban ismeri a tényeket, szükségképpen körül kellett járnom azt a kort, melyben Prohászka élt és a nemzet apostola volt. És mivel én is ennek a kornak, a huszadik századnak vagyok szülöttje és magyar kereszténye, érthető, hogy szeretnék tisztán látni a zsidókérdésben. A helyzet ugyanis igen zavaros. Értelmiségünk, beleértve a papságot is, megmarad a semmitmondó és igen sok igazságtalanságot magában rejtő általánosításnál, vagy – és ez még veszélyesebb – fél a judaizmus egyre keményebb és szervezettebb támadásaitól, és inkább nem foglalkozik szakszerűen a kérdéssel. Ennek a magalkuvó magatartásnak legjobban épp az ellenfél örül, mert nincs felkészült vitapartnere, és vádaskodhat, valótlanosságokat állíthat, tényeket hamisíthat, tudván, hogy úgy sincs senki, aki az ellenkezőjét bebizonyítani tudná.

Hogy mennyire elérkezett az ideje annak, hogy szakemberek, történészek vizsgálják felül ezt az amúgy is érzelmeiktől, féligazságoktól, alaptalan vádaktól már-már felismerhetetlenné vált témakört, mutatja a közelmúltban megjelent könyv a Gede Testvérek Kiadó gondozásában *Prohászka Ottokár püspök: Az én antiszemitizmusom* címen, mely a tudományosság látszata alatt 230 oldalon keresztül idézetekkel igyekszik elhíttetni az olvasóval, hogy Prohászka a magyar fajelmélet legnagyobb hirdetője és a zsidóság legádázabb ellensége. A 65 oldalnyi bevezető tanulmány írója, Bosnyák Zoltán azzal fejezi be a „Prohászka-hagyatékának” nevezett elemzését, hogy – idézem – „Ha nem akarunk a fajárulás vétségébe esni, akkor nem tűrhetjük tovább, hogy a „héber meszticek”, a zsidó-magyar félvérek száma tovább szaporodjék... ezért el kell különíteni őket a nemzeti élet minden területén a magyarságtól” (65. oldal). A könyv borítóján az idős püspök portréja látható és a könyvesboltokban az én interjú-köteteim (*Prohászka interjú – 1, 2, 3*) mellett volt található...

A kérdés megválaszolása tehát nem tűr halasztást. Aki ugyanis a Gede Testvérek kiadásában megjelent könyv alapján alakítja ki véleményét, minden bizonnyal Prohászkat a nyilas Szálasi előfutárjának fogja tekinteni. A demagógia helyett mindenképpen az oknyomozó történésznek kell (kellene) rendet teremteni és a valóságot feltárni!

Miután a számomra legfontosabbnak vélt témákat legalább körvonalalaiban felvázoltam, új területre kívánok lépni. Ez a történész számára azt jelenti, hogy szűkíteni kell a kört, és a lehetőségekhez képest olyan dokumentumba kell beletekinteni, mely még vitathatatlanabbá teszi az alaptézist. Magyarán: olyan tanúkat keresek, akik saját életükkel, megnyilatkozásaikkal bizonyítják, hogy Prohászka és tábora miért és milyen zsidóktól féltette a magyar kereszténységet. Vagyis újabb „mélyfúrás” következik annak a *Fejtő Ferencnek* az írásai alapján, aki a nagykanizsai Piarista Gimnáziumban volt iskolatársam. A magyar zsidó Fejtőnek élete, sorsának alakulása, a magyarsághoz való viszonyulása szinte szó szerint egyezik mindazzal a megállapítással, amit Paul Johnson könyve, vagy Szoltsenyicin írása alapján elemeztem.

Nézzük előbb, ki is ez a Fejtő Ferenc? (Természetesen csupán „dióhéjban” kívánok vele foglalkozni, és csakis azért, mert már életrajzi adataiból is következtethetünk nemrég francia nyelven írt, majd magyar fordításban is megjelent könyvének üzenetére!)

Nagykanizsán élénk kereskedelmi élet folyt, ami eleve vonzotta a zsidókat. A Piarista Gimnáziumba éppen ezért feltűnően sok zsidó származású diák iratkozott be. Természetesen ők mindenben közösen részt vettek, kivéve a hittanórát, ezt ugyanis a többi más felekezetűekhez hasonlóan saját hittanáruk, az ő esetükben tehát a rabbi tartotta az erre kijelölt helyen. Mivel nyolc évig szerzetes iskolák tanulója voltam, majd én magam is paptanárként működtem, tanúsíthatom, hogy egyetlen „másvallású” diáknak sem ajánlottuk fel, vagy tanácsoltuk volna, hogy térjen át, a zsidók esetében pedig, hogy keresztelkedjenek meg. Csakhogy egyre nőtt azon zsidó családok száma, melyekben a szülők a biztosabb jövő érdekében gyermekeiket „kiemelték” a zsidó vallási keretből, és megkereszteltették. Ettől kezdve természetesen az ilyen diákok már teljesen egyenrangú „hitsorsosainkká” váltak, és éppúgy jártak diákmisére, mint mi „őskeresztények”, sok közülük ministrált, Mária-kongreganista lett.

Erről azért kellett néhány mondatban említést tennem, mert Fejtő Ferenc már kisdíák korában felfigyelt erre a lehetőségre. De azt is láthatta, hogy előmenetele nem ennek a függvénye, hiszen számos zsidó diák volt osztályelső. Ezek közé tartozott Fejtő Ferenc is, sőt éles esze, kiváló szorgalma és példás magatartása miatt a piarista tanárok egyik kedvence lett. Ő maga számol be erről, és vallomásának őszinteségében bennem semmi kétség nem merült fel...

A probléma akkor kezdett jelentkezni, amikor 1927-ben érettségi után egyetemistaként a híres budapesti Eötvös Kollégium tagja szeretett volna lenni. Megkérte piarista tanárát, hogy írjon ajánló sorokat a Kollégium igazgatójának. Minden jel arra mutatott, hogy karrierje elé semmi akadály sem gördülhet... És ekkor csapott le kék égből a villám! Tudniillik az értelmiségi pályákat oly nagy számban özönlötték el a zsidó származású fiatalok, hogy a trianoni Magyarország amúgyis megbomlott etnikai egyensúlya szükségessé tette az állami beavatkozást. Mint a világon mindenütt, ilyenkor ún. megszorító intézkedéseket hoznak, melyeket *numerus clausus*-nak hívnak. A lényege ennek: a kisebbségek számaránya szerinti elosztás a felvételinél. Kevés országban jelent ez a fogalom akkora megütközést, hisztériát, mint nálunk, különösen a zsidóság körében. Erről a fogalomról eleve nem lehet még ma sem higgadtan szót ejteni társaságban vagy magánbeszélgetésben. A *numerus clausus* eleve a zsidóság elleni bűncselekménynek minősíti még a mostani közvélemény is.

A ma mindenben példaképnek és követendőnek állított Egyesült Államokban már több mint harminc éve alkalmazták ugyanezt a megszorítást, amit *Affirmative Action*-nek hívnak ott. A *numerus clausus* amerikai változatát az egyetemi felvételi esetén, bizonyos megszorításokkal, a közelmúltban, 2003. június 23-án hagyta jóvá az Amerikai Legfelsőbb Bíróság. A bírósági döntés összefoglalója: „Ha a rassz szerinti megkülönböztető tevékenység fontos állami érdekből és szűkre szabott korlátok között történik, akkor nem hágja át az alkotmányban biztosított törvény előtti egyenlőséget.” (Lásd Supreme Court of the United States, No. 02–241.) Az *Affirmative Action*nel szinte minden amerikai szenátor és képviselő egyetért és támogatja azt.

Visszatérve Fejtő Ferencre, különben semmi más nem történt, csupán annyi, hogy a tehetséges fiatal zsidó ember nem Eötvös-kollégistaként és nem Budapesten, hanem először Pécsen iratkozott be a Tudományegyetem magyar, germanisztika és történelem szakára. Pécsen felkereste Varga Damján ciszterci tanárt, az egyetemi ifjúság egyik apostolát, a későbbi egyetemi tanárt, és bejelentette szándékát: meg akar keresztelkedni. Erre már gimnazista korában is gondolt, de a végső elhatározást az Eötvös-kollégiumi kudarc érlette meg benne. A pécsi főrabbiával való utolsó találkozását, aki valósággal kiátkozta, majd az ünnepélyes szentmisével egybekötött keresztelést egyik könyvében írja le (*Budapesttől Párizsig*, 1990, Magvető, 75–81. o.). Beszámolójából kiderül, hogy vallásossága igen rövidéletű volt. Áttérése után pár hónappal megismerkedett egy komlói bányász leányával, Annával. A magyar munkásosztállyal e szerelem révén került életközelsébe. Mint jó módú

városi gyerek el sem tudta képzelni ezt a nyomort. Kétségek között rohant keresztelő papjához, Varga Damjánhoz, akiben az egyházat látta megszemélyesítve. A tudós pap válasza nem elégitette ki, sőt meghasonlott emberként jelentkezett az illegális kommunista pártba és húszéves kora óta, mint egy igazi vérbeli nyugtalan „bolygó zsidó”, egyik eszmeáramlatból rohan, zuhan a másikba: mindent állít, majd mindent megtagad. „Alighogy kommunista – máris eretnek”, írja önmagáról... Mindmáig a szabadgondolkodók táborának tagjaként fejt ki tudományos, írói tevékenységét. Kapcsolatot tartott fenn a *Népszava* és a *Szocializmus* című lapok szerkesztőségével. Börtönbe került, nyomozáskor véresre verték. Kiszabadult, de agitált, destruált tovább. 1938-ban újabb letartóztatási parancsot adtak ki ellene a Népszavában megjelent egyik cikke miatt. Ekkor határozta el, hogy megszökik a felelősségrevonás elől és elhagyja hazáját, vagyis azt az országot, mely annak idején zsidó őseit befogadta, mely felnevelte és amelynek akkori kormányát írásaiban mindmáig ellenforradalmi jelzővel illeti. Franciaországban élt és nagy karriert futott be mint újságíró, hírmagyarozó, történész. Számátalan könyve jelent meg francia nyelven, legtöbbször az összes világnyelvre lefordították, még kínaira is. Sőt – hogy még teljesebb legyen a kör – idén megkapta a legnagyobb magyarnak, Széchenyi Istvánnak díját.

Minket most a Párizsban 1997-ben megjelent *Hongrois et Juifs – Histoire millénaire d'un couple singulier (1000 – 1997)* című könyve érdekel, melynek magyar változata a MTA Történettudományi Intézete kiadásában jelent meg Budapesten. *Magyarság, zsidóság* címen, 2000-ben. Ebben a kötetben ugyanis számos olyan adatot találunk, mely még az eddigieknél is jobban felszínre hozza az okokat, és megmagyarázza, hogy Prohászka Ottokár mit bírált, mit kívánt és miért nem volt antiszemita, ahogy azt ma ráfognak. A *Magyarság és zsidóság* című monográfia minket érintő fejezeteinek ismerete után majd rátérhetünk Prohászka püspök állásfoglalásának elemzésére.

A zsidó szellemiség térhódítása Magyarországon (1890–1927)

Az alcím némi magyarázatot igényel.

1) Szellemiség. Az ok és okság elve alapján állva érthető: mindennek megvan a maga elegendő oka és feltétele. Jelen esetben ez azt jelenti, hogy egyfajta lelkeség, szellemiség, gondolkodási és magatartásbeli stílus feltűnő elterjedése eleve feltételezi, hogy annak hordozója egyrészt létszámban, másrészt átütőerőben fölényhez jut. Vagyis valóban „teret hódít”. De épp az okság elve alapján tovább kell görgetnünk a gondolatsort! Hiszen „hódítani” csak az tud, aki jól ismeri a terepet, a körülményeket és azokat az emberi, gazdasági szokásokat, melyekkel ellenfele, vagy mondjuk így: partnere rendelkezik. Ez így van minden területen, a sportban is, pl. a vívásban: ismernem kell, hogy bal vagy jobbkézes-e az, akivel vívok, mi a gyengéje, miben van fölényben velem szemben, és milyenek az idegei: meddig bírja a feszültséget, stb.

Átvíve ezt a jelen témánkra: minden megállapítást úgy kell kezelnünk, hogy az nem támadás akar lenni a zsidóság felé, hanem egyúttal kritika a magyarság gyengesége, illetve életvitele és gondolkodásmódja felett. (Különből ebben is követem Prohászkat, aki mindig feltette a kérdést: miért engedi a magyar társadalom, a magyar kereszténység, hogy így alakuljon a sorsa? Miért engedi? Hogy történhetik ez?)

Amikor tehát a zsidó szellemiség térhódításáról beszélünk, eleve elismerjük a zsidó faj termékenységét: szaporulati fölényét, éppúgy mint megfigyelő képességének hihetetlen gyorsaságát és aktivitását, óriási szorgalmát, teherbírását, leleményességét. Külön tanulmányt kellene írni arról, hogy azok a zsidó milliomosok, akik az ipar, kereskedelem, bankszféra vezetői lettek, gyerekként mi mindent vállaltak? Legtöbbször kamaszkorukban lyukas cipőben járó inasok, kifutólegények, mosogatók vagy cipőpertli árusítók voltak, utcasarkokon álltak és dideregtek!

Ennek az írásnak épp az az egyik célja, hogy végre hagyjunk fel a nevetséges, üres szólamokkal, és ne a zsidóság pozitív tulajdonságait szidjuk, hanem végezzünk igazi, őszinte önvizsgálatot. Egy hasonlittal élve: lehet, sőt biztos, hogy a gaz igen kellemetlen a kertész számára, de az Isten teremtette tarack ötven centis gyökérzete, szívóssága mégis imponáló a maga nemében. És ha a kertész nem tud elbánni vele, az az ő gyengesége és az ő tudásának, munkabírásának a hiányát mutatja. Az alábbiakban ezekre a szempontokra kívánok rámutatni, mert épp ezekben rejlik a négyezer éves zsidóság mindmáig tartó ereje, másrészt a saját kárunkon ideje lenne végre okulnunk!

2) Korszak: 1890–1927. Ebben az időszakban özönlött hazánkba a legtöbb bevándorló, főleg Galiciából, és ekkor történt a legnagyobb kísérlet a zsidóság asszimilációjára. Ennek volt szemtanúja Prohászka és ennek a következményeivel találta magát szembe nap mint nap. És ekkor adta ki *A zsidókérdés Magyarországon* című figyelmeztető iratát, amelyet nevezhetünk kiáltványnak vagy vészkiáltásnak is. Oly fontosnak vélte, hogy német, angol, francia nyelven jelentette meg!

Azért térek ki erre ismételtelen, mert e nélkül nem lehetne megérteni a tanulmány lényegét és célkitűzését. A cél: Prohászkanak, a prófétának igazolása. Kiderül, hogy semmiben sem túlzott, mindent helyesen ítélte és gyűlöletmentesen akarta felhívni a nemzet figyelmét a végveszélyre, ami de facto bekövetkezett. Ebben az előre megjövendölt jelenben élünk mi most!

Paul Johnson monográfiájából már tudjuk, hogy a cári Oroszországban és Galiciában évtizedeken át rettenetes körülmények között éltek a gettóba zárt orosz és lengyel zsidók százezrei. Amikor az ezernyolcszázad utolsó évtizedeiben a gettók vaskapuit és szögesdrótjait szétfeszítették a történelem öklei, mint a Vezúvból kitörő és mindent elönteni akaró tűz, úgy özönlött külföldre a szabadság mámorában a felszabadult zsidóság. És mivel köztudott volt, hogy a magyar nép karakterénél fogva és őseinek példáját követve befogadta az idegeneket, ezért a célország Magyarország volt (lásd Szent István intelmét fiának, Szent Imrének, a vendégek befogadásáról és gyámolításáról). Sokszor székéren érkeztek a hágókon keresztül, magukkal hozva legfontosabb darabjaikat, „cókmókjaikat”. A későbbiek folyamán már szervezettebben ment a bevándorlás, mert itt már várták őket azok, akiket befogadtak és fedél volt a fejük felett.

Átnéztem néhány 1870–1890 között megjelent magyar újságot, és a fent írt mondataimat ezekből a híradásokból veszem. De Fejtő Ferenc *Magyarság és zsidóság* című könyve ugyanezt igazolja. A tisztánlátás miatt néhány fontos adatot nézzünk a zsidóság magyarországi történetéből.

- 1735. népszámláláskor 12.219 zsidó élt Magyarországon.
- 1787–1840 között létszámuk 239.000-re nőtt.
- 1850-ben 340.000-re. Fontos tudni, hogy ezek a bevándorlók Nyugatról jöttek, és a városokban telepedtek le. Később nem jó szemmel néztek a Keletről bevándorló és igen szegény fajtestvéreik egyre nagyobb tömegére!

1844. gr. *Széchenyi István* felsőházi beszédéből: Anglia, Franciaország helyzete más a zsidókkal. „De ha a magyar levesbe az ember egy palack tintát önt, megromlik a leves s azt meg nem eheti az ember. A zsidónak több intelligenciája, több szorgalma van, mint a magyarnak.” Emancipációjuk elősegítené ugyan gazdaságunk fejlődését, ám egyszersmind a magyar nemzetiség kárára válna (Fejtő i. m. 52. o.). Ő is a Kelet felől érkező inváziótól tartott. A történelem őt igazolta!!

A pesti zsidók kezdik magyarosítani nevüket. A hazai zsidók magyarosításának több vezéralakja van, pl. Bloch Mór = *Ballagi Mór* (1815–1891) az MTA levelező tagja lett héberből fordított Ószövetsége, héber nyelvtana és nagy tudása miatt. Később protestáns teológiai tanár lett Tübingenben. Egy másik híres név: Einhorn Ignác =

Horn Ede. Lipcsében jelentette meg 1851-ben a magyar szabadságharcban küzdő zsidókról írt munkáját, stb. (Fejtő i. m. 62–66. o. – itt szerepel a „jó zsidó” kifejezés is!!)

- 1867. január 17. Ferenc József kinevezi az első felelős magyar kormányt.
- 1867. november 25. A Kossuthhoz hű Függetlenségi Párt nyomására a kormány előterjeszti a zsidó emancipációs törvényt az Országgyűlésben, melyet egyhangúlag jóváhagyott mindkét ház s a király nyomban szentesített. Ennek szövege: „*Az ország Izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak.*” XVII. tc. (i. m. 80. o.).

Kossuth esetében tudnunk kell, hogy száműzetésétől kezdve éveken át ostromolta az amerikai szabadkőműveseket, hogy vegyék fel tagjaik közé. Ez megtörtént. Ennek a mondatnak azért van jelentősége, mert szoros összefüggés van a zsidó emancipációs törvény sürgetése és a nemzetközi szabadkőművesség ezirányú pressziója között! Belpolitikai okok miatt Kossuth sürgetésére került ilyen váratlan gyorsasággal a zsidó törvény a pár hónappal előbb megalakult Országgyűlés elé.

1868. december. A magyarországi zsidóság két ágra szakad: *ortodoxokra* és *neológokra*. Míg az ortodoxok ragaszkodtak minden ősi rítusukhoz, beleértve a jiddis nyelv használatát is, addig a „reform zsidók” a minél nagyobb és látványosabb alkalmazkodást tartották fontosabbnak. Fejtő megállapítása szerint a hazai zsidóságnak ez a viszálya, sőt kettészakadása az egyetemes zsidóság történetében egyedülálló. Bár az első világháborúig az ortodoxok voltak számbeli fölényben, mégis a neológok magatartása vált egyre népszerűbbé. Prohászka állásfoglalásának jobb megértése miatt idézem Fejtő egy mondatát: „*az ortodox-neológ megosztottság immár kiegészült a hívő és az ateista zsidók közötti még alapvetőbb antagonizmussal*” (i. m. 88. o.). Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy ebben a kijelentésben kell tovább kutatnunk, ha meg akarjuk érteni az annyiszor emlegetett prohászka „rossz zsidó” jelző tartalmát. Prohászkanak ugyanis soha nem volt problémája a hívő, a Tízparancsolat morális szintjén élő zsidókkal. Sőt, többször tüntetőleg együtt ment az utcán a rabbival. Hogy még világosabb legyen a fejtői mondat: a neológ zsidók közül egyre több lett vallástalan, majd közömbös, cinikus, végül ateista.

Néhány újabb adat Fejtő statisztikai kimutatása alapján (vö. Zeke Gyula: *Statisztikai mellékletek 1735–1949*, KSH):

- 1880-ban a zsidók létszáma 625.000. Közülük 52%-ot adtak az ortodoxok, a neológok 38 %-ot.
- 1900-ban 830.000 volt a létszám, de ekkorra a neológok aránya már 43%-ra emelkedett.
- A trianoni Magyarországon 1920 után – tehát Prohászka korában! – 473.000 zsidó közül már 63.4% sorolta magát az ősei hitének háttér fordító neológok közé. Tudni kell azt is, hogy a zsidók, különösen a neológok, elsősorban a városokban éltek. Míg a magyar össznépességen belül ez az arány 19% volt, addig a zsidóságnak már 50%-a városlakó volt.

A rabbik egyre több engedményt tettek a fiatal zsidó generáció vallásosságának biztosítására, ám ez sikertelen maradt. Többségük inkább a vezető osztályokba való beolvadással, mint a vallási hagyomány ápolásával törődött. A pozitívizmus, a materializmus, majd az ateizmus egyre több zsidó értelmiséget ragadott el a zsinagógákból.

A nyelvi asszimiláció adatai, vagyis milyen arányban nőtt azon zsidók száma, akik magukat magyar anyanyelvűnek vallották:

- 1880-ban országosan 56%,

- 1890-ben 63,8%,
- 1900-ban 71,5%,
- 1910-ben már 76,9% nevezte magát magyar anyanyelvűnek. Ez utóbbi adat Budapesten 1910-ben 90%!

Az első gazdag zsidó családok benyomulása a magyar közéletbe és arisztokráciába

Egyre gazdagabb zsidó családok jutottak magas állásokba, sőt Ferenc József bárói rangot is adott többüknek. Néhány név: báró Kohner Zsigmondot a „magyar Rotschildnak” nevezték, az első magyar bankárdinasztia megalapítója. Hatvany-Deutschok, Kornfeldek, Weissek, Ullmannok, Tószegi-Freundok stb. bekerültek a magyar arisztokráciába, magukkal hozva a vallási közönyt, hiszen közülük sokan előkelő keresztény családokba házasodtak be, sőt látszatra „áttértek”.

Különben a zsidók hálája nem maradt el Ferenc József iránt. Kecskeméti Ármin rabbi az emancipáció ötvenedik évfordulóján már *messiási küldetést beteljesítő, prófétai uralkodónak nevezte a királyt*, aki jól tudta, hogy az asszimilált magyar zsidók a birodalmi eszmének is biztos támaszai lesznek. A bizalom, az egymás segítése tehát kölcsönös volt. Ennek csupán egyik epizódja volt, hogy amikor a felsőház ellenállt és a liberális kormány egyházellenes törvényeit nem szavazta meg, Ferenc József, „az apostoli király”, a Vatikán kérése ellenére olyan új szabadelvű felsőházi tagokat nevezett ki, akikről tudta, hogy ők majd meg fogják szavazni a házasság felbonthatatlanságát tagadó szabadelvű törvényt is!

Ha a dolgok mögé nézünk és az okokat keressük, láthatjuk, hogy az egymást követő kormányok egyike sem nélkülözhetette az egyre erősödő zsidó nagytőke támogatását, és hálájukat zsidó miniszteri tanácsosok, államtitkárok vagy épp főrendiházi tagok kinevezésével rótták le. Báró Hazai Samu 1910-ben lett honvédelmi, Teleszky János 1912-ben pénzügyi, Harkányi János pedig 1913-ban kereskedelmi miniszter. Valamennyien Tisza István kreatúrái.

Közben az új bevándorlók is fokozatosan megtalálták új otthonaikat az ország kisebb-nagyobb településein. Sokan meglepődtek falusi szatócsüzlettel, ahová az egyszeri parasztok, földművesek szívesen mentek vásárolni, sokszor hitelbe, máskor pénzt is kaptak kölcsön, tegyük hozzá: kamatért, uzsorakamatért.

Áttérés az egyházak valamelyikébe

A zsidók asszimilációja tehát minden szinten zavartalanul folyt. Ennek egyik oka a zsidóság nyűgétől való szabadulni akarás. Ehhez a leghatékonyabb eszköz az áttérés volt valamely keresztény egyházba, vagy egy kereszténnyel kötött házasság. Azért lehetett ez így, mert Magyarországon ezekben az évtizedekben még a keresztény egyházak valamelyikéhez való tartozást továbbra is a magyar identitás alapvető elemének tekintették. És voltak olyan zárt kapuk, melyek csak akkor nyíltak meg, ha nemcsak a név lett magyar, hanem egy keresztlevél is volt kéznél. A közigazgatási, igazságszolgáltatási és más közfunkciókban, a hadseregben, a felsőoktatásban e nélkül még a századforduló éveiben sem tudtak zöld utat kapni a zsidó értelmiségiek.

Illusztrálásként egy neves zsidó történész emlékiratából idézek. *Angyal Dávid* elvégezvén az egyetemet gimnáziumi tanár lett. Nagy tudása, kiváló kutatásai, cikkei ellenére sem nevezték ki egyetemi tanárnak. „Ekkor elhatároztam a keresztény hitre térést”. Leírja, hogy milyen ellenállásba ütközött családja részéről. Végül előállt az áttérés gondolatával, beszélt Gyulai Pállal, a liberálisok egyik vezető személyiségével, ő pedig szólt a katolikus Pauler Gyula történészprofesszornak, aki örömmel vállalta a keresztapaságot. A Londonban kiadott

Emlékezések (1971) 85. oldalán még azt is olvashatjuk, hogy a plébános a szertartás után megjegyezte, hogy jobb lett volna kálvinistának keresztelkednie, mert Tisza Kálmán kormányzata a katolikus intelligenciát nem pártolta.

Érthető Fejtő Ferenc ehhez fűzött megállapítása: „Angyal részéről az áttérés egy kizárólag gyakorlati megfontolásokon alapuló, szakmai jövőjét érintő döntés volt.” (i. m. 130. o.)

A statisztikai adatok tükrében látható, hogy az áttérések aránya mindig a veszélyes időkben nőtt: 1919-ben még 7146, majd évente 500 fő volt jellemző, a húszas évek végétől állandó emelkedés következik, 1938-ban, az első zsidótörvény évében, 1000 fölé hágott, és többeszes nagyságrendet ért el a negyvenes években (i. m. 131. o.).

Természetesen itt sem lenne helyénvaló, ha általánosítanánk, de talán megkockáztatható az a megállapítás, hogy a számbeli növekedés soha nem azonosítható a minőséggel, különösen nem a hit világában. Olyan felhígításnak vagyunk szemtanúi ebben az esetben is, amikor a kereszténység amúgyis erősen ki volt és ki van téve az elvilágiasodásnak.

Tény, hogy a liberalizmusnak, szekularizmusnak leghűségesebb támaszai a zsidók voltak, különösen a hitükben megrokkant, szabadgondolkodó zsidók. Számuk százezres mércével mérendő. És ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert az egyre radikálisabb célokat hirdető liberális kormányok csak e szabadgondolkodó zsidó értelmiségiekre támaszkodva tudták keresztülvinni a hagyományaihoz hű magyar nép feje fölött az alapjában véve keresztény- és nemzetellenes politikájukat. Megállapításomat igazolja Horovicz Jenő beszercei ortodox rabbi: „A mi hazánkban valamennyi politikai párt megfelel a liberalizmus követelményeinek, a küzdelem csak a kibővítés mértékéért folyik. *És ezért nem talált a zsidó választók jelentős része most sem okot arra, hogy cserben hagyja a kormánypártot, mivel az szintén liberális.*” (Fejtő i. m., 119. o.)

Ehhez mindössze egy mondatot kívánok fűzni: vajon lehet-e Prohászka antijudaistának nevezni csak azért, mert ő is ugyanazt állapította meg, mint amit a beszercei rabbi mondott?

A zsidók szerepe az ország gazdasági fejlődésében a századfordulón

Prohászka püspök abban a korban élt, amikor Nyugaton és némi késés után nálunk is óriási erővel elkezdődött a gazdasági fejlődés. Ehhez pedig jellegzetesen kiművelt, felkészült értelmiségre, tőkére, hitelre és még számos tényezőre volt szükség. Mindezt Széchenyi István és néhány vezető államférfi látta, de megdöbbentek a hazai viszonyok és a feltételek hiánya miatt. Egyrészt a „kiművelt emberfő” hiányzott, de még nagyobb volt az anyagi bázis hiánya. Egyértelműen leszögezhető, hogy erre a kihívásra teljesen felkészületlen és alapjában véve alkalmatlan volt a magyar társadalom. Nagy többségüknél a szándék és a készség is hiányzott. A polgárosodó Magyarországon kétarcú fejlődés vette kezdetét: az egyik az ideológia, a másik a megvalósulás arcvonásait tükrözi. A polgárosodás ideológiáját az arisztokrácia (elsőként gróf Széchenyi István) és a lassanként liberális eszméket befogadó nemesség fogalmazta meg, de a kereskedelmi, az ipari, a műszaki és ezeknek pénzügyi feltételeit többnyire idegenek, németek, osztrákok, szlávok és az itt már asszimilálódott zsidók hozták létre. Ennél a folyamatnál bosszulta meg magát az az évszázados beidegződés, hogy mi magyarok mindenekelőtt harcolni, vitézni, urizálni szeretünk, és nem méltó hozzánk a kereskedés, az üzletezés, a seft. A probléma gyökere abban rejlik, hogy az elszegényedett nemesi és úri középosztály nem tudta és nem akarta elsajátítani a modern polgári élet alapértékeit. Idegen volt számukra a pénzzel való racionális bánásmód, a piac törvényeinek tudomásulvétele, a javak áru jellegű szemlélete, a konkurencia szelleme, a kockázatvállalás. Szemükben ezek mindvégig „zsidó jelenségek” maradtak.

A hagyományos politikai elit, melyet Mikszáth dzsentrinek nevezett el „úri középosztályá” szélesedett. Ez a közigazgatási, uralmi, katonatiszti pozíciókat fenntartotta magának a régi mentalitás számos elemével együtt.

Mellettük alakult ki és nőtt erőssé a már tőkével rendelkező zsidóság asszisztenciájával és számottevő részesedésével a modern polgári osztály. Ennek ma már nagy irodalma van, a könyvek, tanulmányok legtöbbször, melyek nélkül a 19–20. század hazai zsidóság történetét nem lehet tárgyilagosan megírni, külföldön élő, emigrált magyar zsidó írók, történészek adták közre. A jelek arra engednek következtetni, hogy a magyar társadalom – beleértve még a jól informáltak hitt papságot is – 99%-ban semmit nem tud ezekről a német, francia, angol nyelven írt művekről (lásd például Fejtő Ferenc idézett monográfiájának bibliográfiáját). Ezek ismerete nélkül pedig alig van joga bárkinek negatív kritikát gyakorolni, mert épp „saját vermünkbe esünk bele”. A lényeg ugyanis az, hogy *a nemzetalkotó társadalom egyetlen egy országban sem adta át önként a polgárosodás irányítását oly nagy arányban és százalékban az idegeneknek, köztük a nemrég bevándorolt zsidóknak, mint a miénk.*

Egyetlen összehasonlítási példa: egész Franciaországban a Dreyfus-affér idején mindössze 80.000 főnyi zsidóság élt a negyvenmilliónyi összlakosságon belül. Ezzel szemben 1910-ben *csak Budapesten 204.000 zsidó élt!* Százalékban felbontva: míg Bécsben a század első évtizedében 8.6%, Prágában 8.1%, addig *Budapesten 23% volt a zsidók arányszáma* (az adatokat vö. Fejtő i. m. 135–137. o.). A zsidók többségét a társadalom emelkedő szektorában találjuk.

A társadalomszerkezet zsidó–nem zsidó megoszlását az 1910-es népszámlálás adatai jól példázzák (vö. Zeke Gyula: *A magyarországi zsidóság a századfordulón*, Bp., 1989., 56. o.):

	Zsidók	Nem zsidók
Kereskedelemből élők	38.0%	1.9%
Iparból élők	34.5%	16.2%
Szellemi foglalkozásúak	6.7%	2.2%
Mezőgazdaságból élők	8.9%	66.9%
Egyéb	11.9%	12.8%
	100.0%	100.0%

A kereskedő és iparos kispolgárság soraiban 100.000 zsidót talált az 1910. évi népszámlálás, és 40.000 volt a zsidó magántisztviselők száma.

Az adatok jól mutatják, hogy milyen okok készítették Prohászkat, „Magyarország tanító-mesterét” (Praceptor Hungariae), hogy megszólaljon és felrzza a felelősök lelkiismeretét, hiszen közben százezres tömegben megindult a teljesen magyar falvak lakóinak kivándorlása Amerikába.

Még ijesztőbbnek tűnik a kérdés, ha a foglalkozási statisztika adatait nézzük 1910-ben:

Míg a zsidó keresőknek 45,3%-nak volt valamilyen vállalkozása, addig a nem zsidó keresők közt 7,3% volt csupán ez az arány.

Az első világháború előtti utolsó népszámlálás adatai szerint:

300 zsidónak volt 1.000 hold feletti birtoka, ez a csoportnak egyötöde, és 2.500 zsidó volt 100 és 1.000 holdnyi földnek haszonbérletje, itt az arány 50%.

A statisztika rideg adatai mellett azonban jó odafigyelni más jelzésekre is, melyek éppen a lényegre mutatnak rá. Egy korabeli idézet: „A zsidó bérlő megadja a kívánt legmagasabb árat is, csak hogy bérelhet jusson. A részleteket pontosan fizeti... Mindezt azért tudja megtenni, mert nem pazarol, hanem meghúzódik szerény otthonában... Fokhagymát eszik reggelire, vöröshagymát ebédel és retket vacsorázik. Ezzel szemben a többi, vagyis a nem zsidó bérlő olyan háztartást vezet, olyan életmódot folytat, mintha az általa bérelt föld saját tulajdona volna.” Ezeket a sorokat pedig egy antijudaista képviselő írta. Vagyis az alsó és a

közép szinten élő zsidók hihetetlen szorgalommal és szerényen éltek, és egy előre megtervezett stratégia szerint haladtak előre vagyoniuk gyarapítása érdekében.

A társadalmi létra alsóbb fokain találjuk a *százvezernyi zsidó kereskedelmi és ipari alkalmazottat, a hatezernyi – főként nőkből álló – zsidó cselédséget, a húsz-harmincezer főnyi ipari munkásságot és körülbelül tizenkétezer zsidó törpe birtokost, illetve zsidó parasztot*. Ez a réteg a bevándorlási zóna körzetében, vagyis az ország keleti és északi részében élt, legtöbbször az ortodox zsidó tömbhöz tartozott. A falusi zsidók többnyire szatócsok, fűszerezők, korcsmárosok, népesebb helyeken cipészek, szabók és pékek voltak. (Épp olyan mesterségeket űztek, melyeket a helyben született „keresztény magyarok” lenéztek, vagy nem volt hozzá pénzük, de fantáziájuk sem!) A zsidó beszerzett mindent, amire a falu népének szüksége volt. Egy falu zsidó nélkül? – ez önmagában is a szegénység jele volt. A Trianon előtti Magyarországnak 12.700 községe, falva volt. Ezeknek mindössze a hatodában nem laktak zsidók; közel kétharmadukban 30 főnél többen, a további kétezer helyen közel százan. A magyar többségű községekben, kisebb városokban a zsidók és keresztények között súrlódásmentes volt a viszony.

Más volt a helyzet a társadalmi létra magasabb fokain. Így is mondhatjuk: minél magasabb fokra tornázták fel magukat egyes zsidó családok, csoportok, annál nagyobb volt a szakadék a dúsgazdag és az átlag zsidóság között. Tehát a modernizációs folyamat során a zsidóság társadalma is erősen rétegezetté vált.

A zsidó nagytőkés családok számát 150-re becsülhetjük, írja Fejtő Ferenc a *Jews in the Hungarian Economy* c. kötetre hivatkozva (Jerusalem, 1992, Hebrew University). Idézem megállapításait: „A gazdasági kulcspozíciók az ő kezükben összpontosultak. Ez az oka annak, hogy elterjedt az a hiedelem, hogy a »nagytőke« egyértelmű a »zsidó kapitalizmussal«. Ha ez túlzás is, *megfelel a valóságnak, hogy a legnagyobb vagytonokat, a leghatalmasabb vállalkozásokat majdnem kizárólag zsidók birtokolták, illetve vezették.*” (i. m. 139. o.) A „hadianyag-király” Weiss Manfréd, a textiles Goldberger Sámuel vagy a bankár Lánchy Leó és Kornfeld Zsigmond neve fogalommá lett.

Ami e „beérkezett zsidók” szemléletvilágát illeti, tájékozódási pontjuk az arisztokrácia volt: nemesedni akartak. Ezért igyekeztek az arisztokráciába házasodni, áttértek keresztény hitre, birtokot, kastélyt vásároltak vidéken, közben palotákat építettek az Andrássy úton. Ennek a „zsidó arisztokráciának” világát és szemléletét tükrözik Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* és Hatvány Lajos *Urak és emberek* című kulcsregényei.

Kelet-Európa (Oroszország, Galícia) gettóinak felszámolása után mindössze 50–60 év telt el. Egy nép történetében ez mindössze egy generációváltást jelent. A zsidóság esetében ez az öt évtized mégis elegendő volt ahhoz, hogy belépve egy nyelvben, jellemében, vallásában, szokásaiban számára teljesen idegen nép közé, nemcsak megtalálja helyét, feladatát, hanem átvegye a befogadó nép gazdasági és részben szellemi vezetését is. Legtöbbször mindezt a legőszintébb odaadással tette. Hiszen éppen ezért magyarosította nevét, ezért számolta fel őseinek nem ide illő szokásait (ruháját, hajviseletét = pajeszát, vallását), ezért igyekezett alkalmazkodni, beolvadni = asszimilálódni. A bevándorló zsidóság tíz-, majd százvezrei azt gondolták, hogy ők már magyarokká váltak... Jogos a kérdés: miért nem járt mégsem teljes sikerrel ez az ekkora erővel megindult beilleszkedés? Még Fejtő is ilyen címet ad egyik fejezete élére: *Majdnem tökéletes beilleszkedés*. Tény, hogy ez az asszimiláció a magyarországi zsidók esetében sem sikerült, pedig Európában ennek itt, nálunk volt a legnagyobb esélye.

Ez ugyanis, mégha jóhiszemű volt is, óriási tévedésnek bizonyult. Előre várható volt, hogy a zsidók ilyen gyorsütemű boldogulásának, gazdagodásának, sőt óriási

vagyonszerzésének megjön a böjtje. Egyrészt az irigység, másrészt a zsidó fajnak a teljes asszimilációra való képtelensége, a soraikban eluralkodó vallási közöny és ennek nyomában az erkölcsi szabadosság stb. egyre nagyobb ellenszenvet váltott ki a magyar társadalomban, különösen a városi polgárság körében. Egy 1920-ban összeállított kimutatás némi magyarázatot nyújt az említett ellenszenv okait illetően. E statisztikai adat szerint a *magánpraxist űző orvosok 61,7% zsidó volt!*

VI. Realitások és illúziók

A fejezet címe nem tőlem származik, hanem attól a Fejtő Ferentől, aki francia nyelven írt könyvében a magyarság és a zsidóság viszonyát házassághoz hasonlítja. Könyvének már a címében is szerepel az „*un couple singulier*”. Nos minden rosszindulat nélkül állíthatjuk, hogy ez csak illúzió és bizonyára most már az is marad. A realitások megmutatták, hogy nem a szándékkal van baj, hanem más okokra kell visszavezetni a sikertelenséget. Ezt igyekszem elemezni a tények mérlegelése alapján. A mérleg nyelvének mozgása nagyon ingadozik és nehezen követhető: hol jobbra, hol balra leng...

Az európai zsidóság történetével foglalkozó fejezetekben már szó volt a német, a francia antijudaista uszításokról, melyek szinte rendszeres időközökben, többnyire politikai színezettel fel-feltörték. És említettük annak a magyar zsidó újságírónak, *Herzl Tivadarnak* a nevét is, aki a bécsi *Neue Freie Presse* párizsi tudósítójaként saját szemével látta az ártatlanul meghurcolt fajtestvérének, Dreyfus vezérkari századosnak lefokozását és saját fülével hallotta a párizsiak „halál a zsidókra” üvöltését. Ő prófétaként valósággal előre látta és érezte az európai zsidóságra váró borzalmakat, talán még a haláltáborokat is. E vallástalan, de jót akaró zsidó nevéhez fűződik annak felismerése, hogy a világban sehol otthonra nem találó zsidóságnak, a „bolygó zsidónak”, kétezer év után végre újból hazát kellene, kell adni. A mozgalom neve ismerős: *cionizmus*.

Nos, érdemes odafigyelni, hogy mit szoltak ehhez a magyarországi zsidók? Hogy miért érdemes megvizsgálni ezt a kérdést? Azért, mert ezzel is igazolni tudom, hogy a magyarországi zsidók nagy része őszintén magyarrá akart válni. Tudniillik ennek a tézisnek ismerete nélkül nemcsak torz képet festünk a zsidóságról, hanem ismét a jogtalan általánosításba esünk, és akarva, nem akarva antijudaistákká válunk. Ez a tanulmány pedig épp ennek akar gátat vetni azáltal, hogy a szenvedély és gyűlölködés helyett a valóságot igyekszik feltárni, legyen az akár kellemes, akár kellemetlen.

Herzl 1896-ban megjelent *Der Judenstaat* c. könyvének 22. oldalán ez a mondat olvasható: „A népek, amelyek között zsidók laknak, egyenként és összességükben, leplezetten vagy leplezetlenül mind antiszemiták.” *Szerinte az asszimiláció zsákutca, mely anélkül veszi el a zsidóságtól vallását, ősi kultúráját, zsidó önbecsülését, hogy cserébe valódi befogadást, valódi esélyegyenlőséget, valódi szabadságot adna*”.

Annak ellenére, hogy Herzl tudott a magyarországi zsidók átlagon felüli jó sorsáról, sőt 1897. augusztus 29-én az első cionista kongresszuson tartott beszédében külön kiemelte, hogy csak két oázis létezik egész Európában a zsidók számára: Anglia és Magyarország, mégis meg volt róla győződve, hogy csak idő kérdése, hogy ezek a kivételek is eltűnjenek.

Hogy milyen látnoki képességgel volt megáldva (vagy „megverve”?), vitathatatlanul igazolja 1903-ban leírt prófécijája a *Zionistische Schriften* I. 244. oldalán „*A magyar zsidókat is utoléri a sors, brutálisan és annál keményebben, minél később, és annál vadabban, minél hatalmasabbá válnak addig. Ezelől nincs menekvés... Közben mi, a kigúnyoltak [vagyis a cionisták] dolgozunk és otthonos házat építünk azok számára is, akik ma még tudni sem akarnak rólunk*”. „A kigúnyolók” között a lehangosabbak éppen a magyarországi zsidók voltak, ortodoxok, neológok egyaránt. Itt most csupán néhányuk kijelentését idézem:

Weisz Ignác, a brassói zsidók vezetője: „Ma már, hacsak nem beszámíthatatlan, vagy örjögő, nincsen olyan zsidó a világon, aki még csak álmában is remélné, vagy óhajtaná, hogy valaha még a zsidóságnak országa, állama vagy nemzete legyen”. Érthető ezek után, hogy Herzlnek az imént említett *Judenstaat*-ban írt ama patetikus mondata, mely szó szerint így hangzik: „*Wir sind ein Volk, ein Volk*”, sehol, egyetlen egy országban sem ütközött oly vad ellenállásba, mint épp Magyarországon. Herzl ugyanis azt kívánta, hogy az egyes

országokban letelepedett zsidók nemzetiségként regisztráltassák magukat. Ez viszont épp az asszimiláció ellentétje.

Szabolcsi Miksa: 1903-ban mint a neológok lapjának, az *Egyenlőségnek* főszerkesztője meglátogatta Herzl Tivadart, akit sokan „Cion koronázatlan királyának”, mások a „várt messiásnak” neveztek (annak ellenére, hogy semmilyen kapcsolata nem volt az Izraelita vallással). Szabolcsi biztosította Herzl-t, hogy a magyar zsidók tökéletesen elégedettek helyzetükkel, és mivel a magyar nemzetet választották, nem lehetnek egyidejűleg magyar és zsidó nemzetiségűek. A beszélgetés folyamán Herzl saját budapesti tapasztalatával állt elő: egy országos kiállításon több zsidó magyar díszruhában jelent meg, és egy dzsentrifon hangos megjegyzést tett. „Értse meg, hogy nem akarnak önökről tudni.” – mondta Herzl. Hosszú, de igen sokatmondó szópárbajt vívott a két zsidó férfi. Szabolcsi: „Nem azért vagyunk mi magyarok, hogy másoknak tessünk, hanem magyarok vagyunk, mert szívünk, érzésünk magyar, mert mások nem lehetünk, mert mások lenni nem akarunk.” Herzl: „Ahol az embert nem becsülik, ott az ember idegen, ott nem lehet hazafi.” Szabolcsi: „De már hazafiságunkban senki se kételkedjék. A magyar zsidó őszintén szereti hazáját, szereti akkor is, ha rosszul bánnak vele”. Herzl: „Magyarországon nemsokára olyan antiszemitizmust kapnak, hogy mellette a mienk meg sem kottyán.” (Gondoljunk a 40 évvel később bekövetkezett tragédiára. Herzl jóindulatú próféta volt!) A beszélgetés azzal fejeződött be, hogy Herzl megígérte, Magyarországon nem erőlteti a cionista propagandát.

Csak érdekességként említem meg, hogy ennek a hitét is megvalló és magyarságára is büszke zsidónak fiát és unokáját: Szabolcsi Bencét és Miklóst bizonyára az olvasók jól ismerik. Bence, a zenetörténész Bartók barátja és méltatója, Miklós, az irodalomtörténész pedig az *Emlékiratok* kiadója, amelyből vettem a fenti idézeteket (83–87. o.).

Szabolcsi Miksa válaszai meggyőzték Herzl Tivadart, hogy ezekkel a magyarországi zsidókkal nem tud szót érteni. Ő természetesen azt is tudta, hogy a dolgok háttérben a gettókból való szabadulásnak mámore és a magyar nép toleráns magatartása húzódik meg. Tény, hogy Szabolcsi Miksa szavai őszinte vallomásnak tekintendők, és azért fontosak, mert nem a maga véleményét tükrözi csupán, hanem a zsidóság többségéét. Láng Jehuda Gyula Tel Avívban megjelent könyve azt fejtegeti, hogy a századfordulóra a zsidók „a magyar nyelv szerelmesei lettek”. Még a nagyszülők, szülők németül beszéltek és a *Pester Lloydot*, a *Neues Pester Journalt* olvasták, de a következő generáció már a magyar irodalomért lelkesedett. A magyar zsidó egyetemisták kezdetben még külön zsidó közművelődési egyesületet akartak létrehozni, de az asszimiláció vezéralakja, Vázsonyi Vilmos ezt megakadályozta, mondván: „Mi csak magyar közművelődést ismerünk el a hazában, hogy közösen vívjuk ki a magyar Géniusz végleges diadalát”.

A magyarrá válásnak a zsidók részéről voltak speciális központjai, különösen a városi tömegkultúra új formáinak kialakításában, a sajtóban, a színházban, a mozi iparban, a kabarék, bárók, klubok, a kávéházak és a sport világában. Azt lehet mondani, hogy ezeket észrevétlenül a zsidók vették át, éppen azért, mert nem volt semmiféle konkurencia. És mivel mindenki azt adja, ami a lényege, ami belőle kisugárzik, nem hibáztatható, hogy a legtöbbször már hitét nem gyakorló, erkölcsi felfogásában is közömbös zsidó kereskedők rányomták világszemléletük bélyegét a városi tömegkultúrára.

Ez a folyamat egybeesett a keresztényeknél is megfigyelhető szekularizálódási fertőzéssel, mely lényegében a szellemi, lelki, hitbeli (kegyelmi) élet „immunrendszerét” támadta meg. A művelődés- és az egyháztörténelem jól ismeri a jozefinizmus közel két évszázadig tartó negatív hatását. A zsidó szellem inváziója már egy eleve vérszegény keresztény társadalmat talált. Vagyis itt két negatív tendencia kölcsönhatásának orkánjáról van szó. A zsidók anyagelvűsége könnyen tért hódíthatott a keresztények (magyar keresztények) meggyengült vagy inaktív vallásossága miatt. Az országot elárasztó idegen, internacionális világszemlélet és amorális meggyorsította a városi, majd a falusi lakosság

nemzeti és egyházi öntudatának sorvadási folyamatát. Hasonlással élve: a medrélből kitörő, akadályokat nem ismerő folyó oda zúdul, ahol nem ütközik erős gátba. Még a gyenge töltéseket is elsőpri és magával ránt *mindent!* „Abissus abissum invocat”, citálom a zsoldáros természetbölcséletét: egyik örvény hívja, vonzza a másikat.

Csak a zsidóságot elmarasztalni, féligazság. Prohászka látta mind a két örvényt. És mondhatni, hogy egyedül állt a gátra, és még a főpapságot sem tudhatta maga mögött, hiszen a hercegprímás, az egri érsek és mások a liberális, zsidó szellemiségű kormányzattal és országgyűléssel szimpatizáltak.

A téma bonyolultságát mutatja az is, hogy míg számos területen a zsidóság beolvadása a nemzettestbe káros volt, mert magával ragadta az amúgyis legyengült, hitében, erkölcsében ingadozó magyarságot, ugyanakkor más vonatkozásban erősítette, gazdagította öntudatát, segítette a modernizálódásban, mely úgyis elkerülhetetlenné vált. Ennek illusztrálására néhány adatot sorolok fel.

A magyar nyelv „modernizálása”

Elegendő összehasonlítani a 18. század nyelvezetét, stílusát a kiegyezés utáni korszakáéval. Különösen megfigyelhető a változás a főváros életében. Nevezhetném ezt a magyar nyelv városi jellegűvé válásának is, gondolván itt elsősorban a sajátos „pesti nyelv” kialakulására. Ekkor indulnak el a német nyelvű pesti újságok mellett a magyar nyelvűek is, és a magyar színházak számára nélkülözhetetlenné váltak a nagy európai klasszikusok műveinek lefordítása magyar nyelvre. A nyelvbe zárt kifejezőerő kiaknázásának feladata erre a generációra, e kor írástudóira hárult. Racine, Shakespeare, Dante és Cervantes, Baudelaire és Rilke, Tolsztoj, Strindberg és Ibsen tökéletes fordításához szükség volt a lehetőfinom érzelmek, gondolatok árnyaltságának, a szellemi „nüansznak” magyar nyelvi változataira. És ennek a feladatnak, nyelvi kihívásnak megoldói, alkotói között Arany János, Vörösmarty Mihály, majd Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád oldalán ott találjuk a zsidó Szomory Dezsőt, a magyar nyelv virtuózát, Füst Milánt, Szép Ernőt... és sorolhatnánk még sok más napjainkig.

Közismert, hogy az irodalmi, zenei élet fellendüléséhez közönség kell. Nos, a *Huszadik Század* nevezetű, zsidó szerkesztésben megjelenő folyóirat 1917-ben körkérdéssel fordult olvasóihoz ebben a témában. Az egyik (nem zsidó) festőművész válaszában ez olvasható: a „kultúrszomjas zsidó értelmiség” az, amelynek körében az Adyhoz, Babitshoz, Bartókhoz hasonló magyar zsenik – Prohászka kortársai! – lelkes fogadtatásra találnak. Különösen Budapest és a nagyvárosok: Nagyvárad, Szeged, Arad, Temesvár, Kassa játszottak fontos szerepet ezen a téren.

Zsidók a magyar tudományos élet élvonalában

Ballagi Mór (eredetileg Bloch Móric), volt az első zsidó akadémikus. Matematikával kezdte, kiváló filológusként folytatta és protestáns teológusként fejezte be. Őt több kitért, kitűnő zsidó tudós követte a filológiában, többek között Balassa József, Munkácsi Bernát. Az orvostudomány terén Korányi Sándort életműve a báróságig vezette, neve máig él! A jogtudományban a zsidó Csemegi Károly tűnt ki, akinek művét az ún. Csemegi-kódexet a párizsi kormány 1885-ben fontosnak tartotta lefordítani franciára.

A mi korunk történészei már nem is tudják, hogy a magyar történettudomány megeremtése a múlt század végén híres zsidó tudósok nevéhez fűződik: Marczali Henrik, Acsády Ignác, Fraknoi Vilmos, Angyal Dávid úttörő munkát végeztek. Itthoni és külföldi levéltárakban végzett kutatásaiknak az volt a célja, hogy kimutassák a magyar nép kulturális hivatását és kizárólagos államalkotó képességét a Kárpát-medencében. Végző fokon a

„legmagyarabb disciplinának” voltak létrehozói. Egyúttal a magyarországi zsidók asszimilációjának ők a legbeszédesebb képviselői, hiszen mindannyiuk törekvése az volt, hogy a magyar kultúra értékeinek feltárása révén akadémiai és egyetemi ranghoz jussanak. Mint láttuk Angyal Dávid esetében, ez legtöbbször névleges áttéréssel járt együtt. Íme néhány adat: 1849 és 1895 között a zsidó akadémikusok száma 27 volt, közülük tizenegyen tértek ki. 1896–1917 között tizennégyből nyolcan. Nem volt a Magyar Tudományos Akadémiának olyan osztálya, melyben ne lettek volna zsidó akadémikusok. Az első években három matematikus, illetve természettudós, később tizennégyből nyolc volt a természettudomány nagy doktora. A szociológiában, a filozófiában és a lélektanban pedig erős zsidó túlsúly mutatkozott.

A zsidók szerepe a magyar irodalmi életben

A magyarsághoz való ragaszkodást legjobban az irodalom terén lehet lemérni. A zsidó asszimiláció ún. „aranykorában” (a századfordulóban) számos zsidó író nevével találkozunk: Kiss József, Heltai Jenő együtt keresték a kifejezés új formáit a nem zsidó többi nagy magyar íróval, Reviczky Gyulával, Komjáthy Jenővel, Vajda Jánossal.

Volt azonban más is e korszak magyar irodalmi életében, ami a zsidó szellemiségnek, a mindig újat, forradalmat kereső nyugtalanságnak a jelképévé vált: három zsidó értelmiségi és író nevéhez fűződik a *Nyugat* című folyóirat megindítása 1908-ban: Ignotus Pál, Hatvany Lajos báró és Osvát Ernő. *Nyugat*, a liberális eszmék fellegvára valósággal fogalommal vált, különösen Ady radikalizmusa miatt. „A harcok haladáshit” jellemezte azt a nemzedéket, mely e folyóirat köré csoportosult. Általában nemzetellenes felforgatóknak bélyegezték őket.

Érdekes a három alapító közül Hatvany Lajosról néhány adatot rögzíteni. Őse kereskedő volt, s a 18. század végén vándorolt Morvaországból Magyarországra. II. József uralkodásakor változtatta meg héber nevét Deutschra. Az utódok híres gabonakereskedőkké váltak, óriási vagyona tettek szert. Nagyszüleinek már malmai és cukorgyárai voltak. Lajos apja 1897-ben kapta meg az engedélyt a Hatvanban működő cukorgyárra való hivatkozással, hogy nevét kiegészítse Hatvany-Deutschra. Ferenc Józseftől 1908-ban kapta a bárói méltóságot. Míg apja, Sándor, közigazdász volt, Lajos Németországban filozófiát tanult. Doktori tézise önmagában jelzi, hogy milyen szellemiségű lehetett ez a nagytudású zsidó fiatalember: *Die Wissenschaft des Nichtwissenswerten*, vagyis A tudni nem érdemes dolgok tudománya. Disszertációjával magára hívta professzorainak és egyetemista barátainak figyelmét. Itthon ő lett Ady felfedezőinek és prófétáinak egyike. Épp ennek okán sorolták őt is, a nagy kálvinista magyar forradalmárt, a nemzetellenes felforgatók közé.

Mivel a *Csobánkai Naplóban* (Lásd Barlay Ö. Szabolcs: *Prohászka-interjú – 3.*, Prohászka Kiadó, Székesfehérvár, 2000) olvashattunk Prohászkanak Ady iránti ellenszenvéről, röviden rámutatok Adynak a hazai zsidósághoz fűződő – mondhatnám – egzisztenciális kapcsolatára. Nem a Léda-viszonyra gondolok, hiszen ez közismert, hanem arra a megdöbbentő írására, melyet zsidó rajongója nemrég tárt fel, pontosabban szólva elevenített fel. Ebből egyértelművé vált, hogy Adynak megvolt a maga nagyon is pontos elgondolása, „látomása” a magyar-zsidó együttélésről. Ennek dokumentuma a *Korrobori* című, de a nagyközönség előtt ismeretlen, szerintem perverz írása, mely így szól. „Ausztráliában van egy nagy néptörzs, mely kitalálta a *Korroborit*, mely nagy, szerelmes táncorgia, melyhez a nők muzsikálnak ... Micsoda gyávaság meg nem mondani, hogy a *Korroborit* üzzük, járjuk pár évtized óta a Duna–Tisza táján? Itt két fajtátlan s egyformán idegen fajta szeretkezik egymással (*tudniillik a magyar és a zsidó*) a *Korrobori* szabályai szerint. A már megcsinált kultúrák lemásolt zeneszerszámaival foglalt itt helyet a zsidóság. S mi, akik magyaroknak nevezzük magunkat, gyűlölve-vágyva ropjuk a szerelmi táncot. Itt egymást fojtogatva a szerelemtől, vagy új népet produkálunk, vagy pedig utánunk az özönvíz.

... Ők, a zsidók, mint az ausztráliai asszonyok, kezelik a hangszereket. Mi a pusztuló férfimédiumpok, táncolunk, haraggal és szerelemmel, gyűlölettel és vágygal – rogyásig. *Előtípusát látom egy új népnek, a Korrobori kiváltott népének, s ó bár jól látnék.* Ez volna mi minden dilemmánk megoldása, s nyilván a Historia remekbe szült munkája, ha igaz volna. ... *A kultúra és a továbbmenés tehát a Balkán-fajták közé ékelt korcs magyarság számára: a nem éppen tökéletes, de hasznos zsidóság.*” (Vezér Erzsébet szerkesztésében: *Ady Endre publicisztikai írásai*, III. 520. o., Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1977.)

Ez az eddig nem publikált szöveg azért perdöntő, mert egyrészt bizonyítja Ady nézetét saját népéről, másrészt annak az eddig egyfolytában hangoztatott zsidó-asszimilációnak a magyarság oldaláról felállított tükörképe: *asszimilálódjék a magyar zsidóvá?* Hogy Ady valóban azonosulni tudott és akart a magyarországi zsidósággal, egyértelműen bizonyítja *A bélyeges sereg* című verse, melyről Fejtő Ferenc ezt mondja: „A zsidóság iránti szolidaritásának emblematikus verse.” (i. m. 151. o.) „Véretek, ha idegen is százszor, Mégis az enyém, az enyém.” (Annyit azonban a történelmi hűség kedvéért meg kell említenem, hogy a kivégzés előtt álló magyar zsidók épp ezeket a verseket szavalták Dörnhauban, a megsemmisítő lágerben. Egy túlélő vallomását lásd Fejtő i. m. 152. o.)

Prohászka természetesen nem ismerte ezt a szöveget, de prófétaként belelátott a *Nyugat* és benne Ady szellemi világába, mely már se nem keresztény, se nem magyar. Nagyváradon Ady jelen volt Prohászka híres konferenciabeszédén, másnap írt is róla. Az imént közölt szöveg érthetővé teszi, hogy nem tudott mit kezdeni a magyar keresztények prófétájával, aki épp a zsidó szellemiség és erkölcsi nihilizmus miatt féltette népét. (A Biblia jól ismeri az ál- és az igazi próféták küldetését és igazmondását!)

A magyar sajtó a zsidók kezében

Köztudott, ma is így van: egy újság elindításához rengeteg pénz kell. Ezzel eleve rámutattam a dolog lényegére. Pénze és fantáziája már abban a korban is különösen a zsidóknak volt. Ezért joggal nevezték a kortársak is „zsidó sajtónak” az újságírást. A laptulajdonosok zömével zsidó vállalkozók voltak, és a hírlapírókat – még ha magyar keresztények voltak is – áthatotta a laptulajdonosok világszemlélete, hiszen az ő alkalmazottaik voltak.

A modern sajtó megteremtése nagyrészt annak köszönhető, hogy a zsidó szellemiség amúgyis a vevő igényének felmérésében, kiszolgálásában jeleskedik. A modern világ sajtója pedig különben is a közvélemény ügynöki szerepét töltötte be. Itt is a már ismert helyzet állt elő: konkurens médiumok hiányában monopolhelyzetet élvezett a zsidók által finanszírozott és irányított sajtó.

Néhány markáns zsidó név és orgánus: Ágai Adolf közkedvelt hetilapja a *Borszem Jankó* létrehozta a karikatúrákkal kísért fanyar társadalomkritika műfaját. Tolnai Simon a kiegyezés után a legnagyobb magyar kiadóvállalat tulajdonosa lett. Magazinja, a *Tolnai Világlapja* a magyar családok kedvelt olvasmánya volt. Ő testesítette meg a zsidó életösztön energiáját: 8 éves korától önállóan intézte, tervezte saját sorsát. Azzal kezdte, hogy a kávéházakban összevásárolta az elhasznált újságokat és azokat eladta. Így kezdte „forgatni” szorgalommal összehozott krajcárjait, és haladt öntudatosan mindig előre és mindig feljebb, míg az élre került. Vészi József *Budapesti Naplója* liberalizmusa és függetlensége mellett a kortárs irodalom legjobbainak közlésével érte el sikereit. Különben ő az, aki elragadtatással írt Prohászka beszédeiről, és ezért zsidó kollegái kemény bírálatban részesítették. Ő azonban hajthatatlan maradt. 1910-ben új sajtóorgánussal bővült a „zsidó sajtó” az *Est-lapokkal*. Az alapító Miklós Andor olyan dinamikus, napra, órára kész információs rendszerrel működtette lapját, hogy az az első amerikai típusú sajtóvállalkozásnak számított Magyarországon.

A színházi élet és a filmvilág zsidó befolyás alatt

A modern színházi élet kialakításában, nagyvárosi kínálatának megteremtésében szintén igen nagy szerepe volt a zsidóságnak. A mindmáig nagyhírű *Vígszínház* a millennium évében a zsidó Faludi Gábor alapította, és műsorára olyan kortárs német, orosz, francia, skandináv szerzők darabjait tűzte, melyek sehol az országban nem voltak láthatók. A színészek között több neves művész a Nemzeti Színház tagjaként működött, ami a legnagyobb elismerést jelentette, köztük találjuk Beregi Oszkárt, Ivánfi Jenőt. Nem szólva arról, hogy a Nemzeti rendezője éveken át a zsidó pedagógiai író, Hoffmann Mór kitért fia, Hevesi Sándor volt, akit a shakespeare-i színház elismert szakértőjeként tartunk számon. Zsidó pénz és szellem hozta létre a *Király Színházat*, és a budapestiek kedvelt *Kabaré Színházat*, melyben Nagy Endre mint konferanszié aratta sikereit.

És ezekben az évtizedekben robban be a film, melyet Párizs után két évvel a soproni születésű zsidó Décsi Gyula Budapesten is meghonosított. Rá néhány évvel, 1911-ben a zsidó Antal József, a Pannonia Filmgyár megalapítója létrehozta az első színes szaklapot, a *Cinemát*.

Különben a külföldi filmvilág számos világhírű magyar zsidót ismer, így a Zemplén megyei szatóc apától 1872-ben született Cukor Adolfot, vagy a Tolcsván 1877-ben született William Foxot, aki mosodai inasként kezdte, majd 1891-ben emigrált az USA-ba és ott megalapította az egész világot behálózó *Century Fox* filmvállalatot. Így érthetőbbé válik, hogy a magyar filmzés teljes egészében a külföldi kapcsolatok révén zsidó kézbe került. Ezt igazolja a pontos statisztikai kimutatás: a mozi engedélyesek 90%-a zsidó volt (Fejtő i. m. 145. o.).

És ha ehhez még hozzáfűzzük a forgatókönyvek íróinak vagy az operettek zeneszerzőinek névsorát, akkor nagyjából átnéztük a magyar zsidóság részvételi arányának témakörét. Ebből a körből is nevezzünk meg néhányat a leghíresebbek közül: Sir Korda Sándor rendező, Bús-Fekete László, Molnár Ferenc, Kálmán Imre, Jacobi Viktor és így tovább... Nagy nevek, sok emigrált, de majdnem mindegyikük magyar zsidónak vallotta magát.

Magyar zsidók az olimpiai dobogón

A sport Magyarországon az 1880-as években vált arisztokrata passzióból polgári szenvedéllyé. Közkeletű vélekedés szerint a zsidók nem szerették a testet, nem törődtek külsejükkel, és ez a gettók légkörében nem is lehetett másként. Sok megszégyenítő karikatúra ábrázolta, csúfolta őket épp e miatt. Bizonyára tudat alatt ez is közrejátszott abban, hogy az új generáció megmutassa: a zsidók a sporthoz is értenek.

Néhány ismeretlen adatot közlök a történelmi hűség kedvéért: A magyar sport nagy mecénásai között sok gazdag zsidót találunk, mint az Auschwitzban megölt Brüll Alfrédot, vagy az MTK egyik alapítóját, Weisz Richárdot, aki birkózó olimpiai bajnok is volt. Az első világháborúig megrendezett öt újkori olimpia tizenegy magyar aranyérméből ötöt zsidó sportolók szereztek meg. Külön említendő a vívásban elért kiváló eredményeik: Fuchs Jenő az előbb említett aranyérmekből egymaga négyet szerzett. Különben érdekes háttére van ennek a sportágnak a budapesti zsidók történetében. A különben mindenütt visszautasított, a rabbik által is megbélyegzett cionista mozgalomnak egyedül az egyetemisták között voltak követői. Ebből ágazott ki az egyetlen zsidó sportegyesület, a VAC, vagyis a nagy hírű Vívó és Atlétikai Club; taglétszáma 1913-ban mintegy ezer fő. A következő adat pedig teljesen ismeretlen még nekem is, a magyar cserkészmozgalom krónikásának: a Vívó és Atlétikai Club szervezői 1913-ban megalapították az első zsidó cserkészegyesületet, a Kadimát.

Ahhoz, hogy mérlegelni tudjuk Prohászka Ottokár állásfoglalását a zsidókérdéssel kapcsolatban, nagyon kell, kellene ismernünk az első világháború politikai, gazdasági és szociológiai összefüggéseit. Ezek ismerete nélkül érdemben lehetetlenség tudományosan hozzászólni egy bonyolult történelmi szituációhoz, másrészt eleve kétségessé válik, hogy pl. jelen esetben Prohászka „antiszemizmusáról” alkotott képünk és ítéletünk megfelel-e az igazságnak.

A most következő fejezetben külön odafigyelek azokra az évtizedekre, melyekben Prohászka kialakította véleményét, majd azt több nyelven közre is adta.

Nos, Fejtő Ferenc monográfiájának elemzése közben teljesen világossá vált, hogy már az első világháború éveiben maguk a zsidó írók, szociológusok is vészjóslón nyilatkoztak a magyarországi zsidókérdésről. Tehát visszautasítandó a Prohászka ellen felhozott vád, sőt azt kell mondanunk, hogy ő mint a nemzet prófétája időben figyelmeztetett, kért és imádkozott.

Az alábbiakban néhány kevésbé ismert, sokak számára ismeretlen adatot közlök, hogy az imént elmondottak történelmi hitelességéről maga az olvasó is meggyőződhesen. A kérdés azért érdemel figyelmet, mert köztudott, hogy Prohászka nem politikus és nem szociológus volt, hanem püspök. Meggyőződhetünk, hogy több volt ennél: egy szerencsétlen sorsú országnak tanítómestere és prófétája!

A radikális eszmék zsidó hirdetői

Paul Johnson többször idézett műve, *A zsidóság története* sokszor rámutat arra az igazságra, hogy a zsidó gondolkodók, alkotók legtöbbször radikális eszméket hirdettek végig történelmünk folyamán. Ennek lehetünk szemtanúi hazai viszonylatban is. Az őseik hitét, identitását elvesztő, majd megtagadó és minden transzcendens függőséget elvető – tehát a légtüres térben bolyongó – zsidó értelmiségiek a századfordulón olyan csoportot hoztak létre, mely különösen szociológiával kívánt foglalkozni. Egyszerre három orgánusuk is volt: a Társadalomtudományi Társaság, a Galilei Kör és folyóiratuk, a Huszadik Század. A csoportosulásban voltak radikális eszméket hirdető zsidók is. Nevük ma is ismert: *Jászi Oszkár* és *Szabó Ervin*.

Jászi apja az erdélyi Nagykárolyban Jakubovich néven ismert orvos volt. A már említett asszimiláció prototípusaként magyarosította nevét Jászira, és családotul kikeresztelkedett. A vidékről Pestre került zsidó fiatalok hamar megtalálták azokat a szellemi központokat, nevezhetném ezeket szalonoknak, szemináriumoknak, melyekben a nyugati filozófusok – Hegel, Spencer, Nietzsche, Marx – műveit olvasták, elemezték. Jászi Oszkár is megtalálta Pollacsek Mihály feleségének, „*Cécil mamának szalonját*”, aki épp azt tűzte ki célul, hogy *otthona a radikálisan gondolkodó fiatalok találkozóhelye, sőt fellegvára legyen*. Nagy szellemi élet volt ebben a szalonban, és a leghíresebb gondolkodók, művészek, írók voltak a vendégládák, köztük Bartók Béla...

Jásziról most csupán a legfontosabb adatokat közlöm: 1913-ban úgy döntött, hogy párttá szervezi az általa útnak indított polgári radikális mozgalmat. Bár képviselői mandátumhoz nem jutottak, népszerűségük az egyetemisták, a szabadkőművesek körében egyre nőtt. Mögöttük állt többek között Hatvany Lajos, Ady Endre, a Galilei Kör radikális szárnya.

Számunkra mindez másodrangú kérdés. A főtéma Jászinál is az a már-már megmagyarázhatatlan paradoxon, hogy miért nem volt képes a zsidóság – még ha akarta is – asszimilálódni a magyarságba. Mert tulajdonképpen mindmáig ez az egyetlen nagy rejtély, amit Prohászka is észrevesz. Bár tény, hogy ez más országban is probléma, de legkirívóbban a magyar zsidóságnál szerepel. A válasz mindig egy és ugyanaz: a szélsőséges radikalizmus, szembefordulás a nép karakterisztikus sajátosságaival és moráljával.

A Huszadik Század című folyóirat ankétja a zsidóságról

Íme itt van ez a magyar földön született, megkeresztelkedett ifjú, Jászi Oszkár, aki élete végéig hordta lelkében zsidó származásának stigmáit. Amikor 1917 márciusában a szabadkőműves jogtudós, Ágoston Péter könyvet jelentetett meg *A zsidók útja* címen, egy csapásra a szellemi és politikai viták központjába került a hazai zsidókérdés. Ez arra indította Jászi Oszkárt, hogy folyóiratában, a *Huszadik Század*-ban egy önálló ankét keretében alkalmat adjon a jobb és baloldali olvasóknak, hogy válaszoljanak három kérdésre:

1. Van-e egyáltalában zsidókérdés, és ha van, miben látja lényegét?
2. Miben látja az okokat a zsidókérdés előidézésében?
3. Miben látja a megoldást és milyen intézkedéseket lát szükségesnek?

Mivel a frontról érkező rossz hírek amúgyis pattanásig feszítették a társadalom idegzetét, óriási érdeklődést keltett Jászi ankétja, melynek anyagát külön számban közre is adta. Ez az anyag önmagában dokumentumként kezelhető bárkivel kapcsolatban, hisz az állásfoglalások a cionizmustól a zsigeri antijudaizmusig ívelő skálán mozognak.

Érdemes megjegyezni, hogy a Rabbiképző igazgatója, Blau Lajos és az *Egyenlőség* főszerkesztője, a neológ Szabolcsi Lajos igen rossz néven vették, hogy Jászi számtalan antiszemita választ is közzétett és ezzel nyilvánosságot adott olyan nézeteknek, érveknek, melyek csak arra jók, hogy elfordítsák a figyelmet a negyedik éve háborúskodó ország súlyos problémáiról. A valóság az, hogy Jásziék szerint épp az egyre erősödő antiszemitizmus az egyik legnagyobb problémája az országnak.

Ha most szemügyre vesszük a válaszokat, kiderül, hogy neves tudósok, írók is Prohászkaéhoz hasonló módon gondolkodtak, sőt sokkal erősebb kritikával éltek. Íme néhány a sok száz közül:

Alföldy Ede kúriai bíró: „Abban az esetben, ha a zsidóság a boldogulás útjáról másokat leszorítana, anélkül, hogy ebből az összességnek több haszna volna, mint amennyi kárt a leszorítottak szenvednek, a zsidók megrendszabályozásának semmiféle egyenlőségi elmélet vagy szabadelvűség sem állhatná útját.”

Ignotus szerint az antiszemitizmus egyik oka, hogy zsidók léptek a vagyonukból kiforgatott, tönkrement dzsentrik földbirtokaiba.

Buday Barna képviselő: legfőbb feladat, hogy a külföldi zsidóság beözönlését feltartóztassuk; előttük kaput kell zárunk!

Cholnoky Jenő földrajztudós: a magyar társadalmat irritálja, hogy túl sok zsidó van Magyarországon, és túl nagy a befolyásuk. Az államnak nemcsak meg kell gátolnia az északkeleti bevándorlást, hanem „a már beözönlött és még el nem magyarosodott zsidókat nemzetiségnek [kisebbségnek] kell tekintenünk s erre kérem zsidó-magyar polgártársaimat is”. A köztisztelőben álló tudósnek most következő kritikája mindenben egyezik Prohászka véleményével: „Legnagyobb részben a zsidók soraiból kerülnek ki azok az írók, akik minden tradíciót sutba vetve, a más keresztülugorva, kígyót-békát kiáltanak mindenre, amit eddig szépnek, nagyoknak, szentnek tartottunk... Azok a bizonyos tradíciók! Oly nehéz azokat megszerezni! Nem elég ahhoz, hogy valaki nemesi előnevet kapjon, kikeresztelkedjék, hanem igazi lelki műveltségre kell szert tenni, hogy az az utódokba beleneveltsék... A keresztény magyar társadalom igazi műveltségének elsajátítása és a hazafias érzésnek felvétele szükséges, különben a keresztény magyart hozzám sokkal közelebb állónak tekintem, mint a nem-magyar zsidót.”

Hatvany Lajos báró: Nagyon jól megvilágítja a most következő idézet azt az áthidalhatatlan akadályt, amiről imént Cholnoky professzor beszélt, hogy tudniillik *nem elég a külsőségeken kinyilvánított „áttérés”, az igazi belső metamorfózis az egyetlen járható út.* Ezzel szemben br. Hatvany, a nemesített, áttért zsidó mecénás főúr idézi Maximilien Harder zsidó német író hírhedtté vált mondatát: „Ha az ember bálba megy, frakkot ölt”, majd ezeket

írja: „Nem lehet kaftánban, sem testi, sem lelki kaftánban a gettón kívül járni. *Frakkot kell gyermekeitekre ölteni, zsidaim, bizony frakkot, hogy megnyiljanak előttük a csukott ajtók*”. Később ő maga tapasztalta, hogy sem vagyona, sem „külső” áttérése a kereszténységbe nem segített azon, hogy ne érezze magán a „zsidó átkot” (vö. Fejtő i. m. 173. o.).

Lesznai Anna író-festő-költő: Ez a nemesített, őszintén asszimilálódni akaró zsidó asszony koronatanúja annak a tragédiának, mely a jelek szerint a zsidó faj karakterének legbensőbb sajátja. Lesznai Anna ugyanis a már idézett önéletrajzi regényében, *Kezdetben volt a kert*-ben megrendítő szavakkal írja le az asszimilálódni akaró magyar zsidó dilemmáját, vagyis nemcsak saját benső tudat- és érzelemhasadásáról ír, hanem a zsidókról általában... Többek között ezeket olvassuk: „A zsidó önmagának is zsidó. *A zsidókérdés akkor is létezik, ha a zsidó eredetű ember egyedül ül zárt ajtók mögött szobájában.*” Vagyis ez a felismerés nemcsak az egyén és a köz egymáshoz való viszonyában merül fel. Épp ez adja meg végzetes komolyságát. Visszatekint boldog, gyönyörű gyermekkorára, a vidéki kúriára, „ahol a legmagyarabb kis úrigyereknek” érezte magát... Majd ezeket írja: „Katolikus templom harangszavára imádkoztam”. Közben a zsidó vallást hűségesen megtartó nagyszülők életét is látta. „A hosszúnapi és nagypénteki böjt megfértek tudatomban”. Amikor egy alkalommal beszélgetett édesanyjával a pajeszes falusi „hivatásos zsidókról” és általában ezekről a kérdésekről, ráébredt arra, hogy ő nem igazi magyar úrigyerek. Kezdt megvilágosodni előtte, hogy „*a zsidóság valami különvalóságot, alsóbbrendűt, társadalmilag mellőzöttet jelent. Ekkor kezdődött meg számomra a zsidókérdés. Tudni akartam, hová tartozom.*” A válasz kegyetlenül hangzik, idézem az írónőt: „Soha, semmi körben sem leltem meg azt az emlék-, kultúr- és temperamentumszintézist, melyben teljesen bennfoglaltatom... Zsidónak lenni egy különös, betegesen izgatott lelkiállapotot jelent. A zsidó csak arra lehet büszke, ami nem sajátosan az övé... Ősi kultúrkinccse, vallása, bölcsellete a magyar világban gyökértelen, ezért vagy le kell hántania magáról, mint a fa lehántja elszáradt, nedvét vesztett kérgét, vagy *ha megőrzi azokat, válaszfalakat képeznek közöttük és keresztény társai között. Szóval renegátnak kell lennie, és ez mindig fájdalmas önérzeti törést jelent.*” (Az idézeteket vö. Fejtő i. m. 173–175. o.) Kevesen tárták fel a magyarországi zsidók belső lelki, tudati gyötrődését, quasi tudathasadását oly őszintén és a gyökerekig lehatolva, mint a freudi tanokat ismerő Lesznai Anna.

Szabó Ervin a hazai szociáldemokrácia egyik vezetője: Jászi Oszkár harcostársa szintén érdemben kívánt hozzászólni az ankét témájához. Két elgondolkoztató megjegyzést emelek ki gondolataiból (mindkettő szó szerint megtalálható Prohászka megnyilatkozásaiban). Szabó szerint a magyar népet irritálja, hogy a zsidók legtöbbször a liberális kormányra szavaz bármilyen, esetleg a köznépre nézve sérelmes kérdésben is. Keserűen jegyzi meg: „még az a kis zsidó is, aki a nép között él, és annak életmódjában osztozik, tehát a kocsmáros, a szatócs, a kisbérelő minálunk majdnem mindig kormánypárti”. Fontos az a megfigyelése is, mely a vidéki magyarság kirekesztésének okait elemzi. Míg a gettóból felszabadult zsidók előzőlötték a városokat, elfoglalták a kínáló pozíciókat, addig a vidéki magyar lakosság kiszorult a városokból, és „*így a magyar föld népe gazdasági, politikai, de legfőképp szellemi szolgágra lett ítélve... Magyarországon maguk a zsidók állják útját a zsidókérdés megoldásának*”.

Épp az ilyen és ehhez hasonló visszasságok miatt érezték maguk a zsidó vezetők is, hogy ebből előbb-utóbb robbanásszerűen fog felerősödni az antijudaizmus. Szabó Ervin is figyelmeztetett arra, hogy a társadalom minden dinamikus szektorában, valamint a baloldali, olykor szélsőséges radikális politikai mozgalmak vezető garnitúrájában tömegesen vannak jelen zsidók, és ez óhatatlanul kiváltja a magyar népben a zsidóság iránti ellenszenvet.

Beregi Ármán a cionisták vezetője: büszkén vállalta az antiszemita vádat: igenis a „zsidó karakter” nyomot hagy a magyar költészetben, de még az építőművészetben is. Említi, hogy a 90-es évek vége felé Lechner Ödön építész-mérnök megalkotta „a magyar építészeti stílust”.

Mivel azonban munkatársai legtöbbször zsidó volt, az Építészegyletben erős hangú bírálat közepette Lechner működéséről úgy nyilatkoztak, hogy az nem más, mint „zsidó építészek zsidós stílusa”.

Vagyis országshozta elterjedt az a vád, hogy a magyar tudományban, szociológiában, irodalomban, színművészetben, zenei életben, tehát lényegét tekintve az egész életben egy alapjában véve idegen, jelen esetben a külföldi gettókból hozzánk özönlő zsidó etnikum kezdte átalakítani népünk saját karakterét, legbensőbb társadalmi struktúráját és életstílusát! Ez az annyiszor hangoztatott „zsidózás” oka.

De az anketon az is elhangzott, hogy az asszimiláció kudarcának van egy másik oka is. Ez pedig a mindmáig érezhető és hangoztatott „zsidó felsőbbrendűség” képzete.

Ez az – enyhén szólva – ránk nézve sértő érv így hangzik: „*A zsidóság azért nem tudott a magyarság áthasonító kohójában asszimilálódni, mert ahhoz túlságosan értékes és súlyos, hogy egy nála kisebb fajsúlyú, szintén heterogén tömegbe [vagyis a magyarságba] nyom nélkül felszívódni tudjon.*” (Vö. Fejtő i. m. 178. o.)

Lukács László, a *Zsidó Szemle* szerkesztője: hogy az anketon ezt a prepotens hangvételű kritikát nem mindenki tette magáévá, mutatja Lukács alábbi mondata: „Mihelyst a magyarság oly erős lesz, hogy gazdasági és kulturális hegemoniáját a *zsidók nélkül* is meg tudja tartani, nyíltan a zsidók ellen fog fordulni.”

Bettelheim Samu: Érdeemes egy pillanatra megkérdezni, hogy egy kívülálló hogyan látta 1917-ben az itthoni zsidókérdést? Bettelheim az amerikai magyar zsidók szervezete nevében nyilatkozott: „Egy antiszemita korszak előtt állunk Magyarországon, mely annál végzetesebbé válhat, mivel a magyar zsidóságnál oly belső ziláltság észlelhető, mint sehol a világon.”

Befejezvé a válogatást, hallgassuk meg egy a magyarságot védő politikus véleményét, hogy összehasonlíthassuk majd Prohászka nyilatkozataival:

Méray-Horváth Károly: szerinte a zsidókérdést radikálisan kell megoldani, a nemzet önvédelméről van szó, ez pedig biológiai jelenség. Itt nemcsak érzelmi ellenhatásokról van szó: A zsidóság ily mérvű térhódítása arra sarkall egy másjellegetű társadalmat, vagyis a magyart, hogy „tradicionális jellegét ne hagyja megváltoztatni” (Fejtő i. m. 179. o.).

Vajon milyen hatással volt az anket Jászi Oszkára és mit váltott ki belőle?

Jászi Oszkár: Köztudott, hogy Jászi szociológusként szólt a társadalom problémáihoz. Szerinte a magyar társadalom hagyományos lemaradásáért nem a zsidók a felelősek. Ennek oka a latifundium, a nagybirtokok, melyeknek birtokosai lenézik azokat a tevékenységeket, melyeket viszont a zsidók azonnal és fenntartás nélkül elvállalnak. Az országnak nem volt sem saját gyökerű városi kultúrája, sem alulról építkező nemzeti polgársága. Ezt az űrt az idegenek, először németek, majd a zsidók töltötték be. Az egyensúlyzavarokért, a torzulásokért az uralkodó osztályokat terheli a felelősség.

Jászi ezután kilép a szociológus szerepéből, és mint legtöbb lelki sérült fajtestvére, ő is mint az egykori zsidó Jakubovich-származék kezdi felsorolni azokat az okokat, melyek a magyar népben ellenszenvet váltanak ki a zsidók ellen: túlzott racionalizmus, kegyelet- és tradíciónélküliség, a magyar paraszt született gentleman-természetével ellentétben a zsidó nem az, a zsidók szexualitása is merőben más, mint a magyaroké, aztán a fogcsikorgató szarkazmus, valamint a lázadás bármilyen hatalom és külső tekintély ellen, stb.

Nem érdektelen felfigyelni Fejtő megjegyzésére: „Jászi hiába tagadott meg mindent, ami származására emlékeztette volna, a közvélemény mégis zsidónak bélyegezte meg és taszította ki magából. *Íme a magyar zsidóság történetének egyik paradoxona: minél jobban beolvadtak a magyar társadalomba és annak nemzeti életébe, annál több féltékeny gyűlöletet és*

ellenszenvet vontak magukra.” (i. m. 176–177. o.) Ezzel azt akarja aláhúzni, hogy még a legjobban asszimilálódni akarókat sem fogadta be a magyar társadalom.

Az összeállítás végén Jászi hangot adott örömének, hogy a *Huszedik Század* felhívásának ekkora visszhangja lett, mely bizonyára hozzájárul majd számos kérdés tisztázásához. Tartózkodott attól, hogy a szerkesztőség nevében bármiféle összegezést nyújtson... Mint tudjuk, helyette az összegezést maga a történelem végezte el, hiszen a 20. század alapjaiban rendítette meg az európai és benne a hazai zsidóság sorsát.

Márai Sándor a zsidóságról

Bár egyre tisztábban kezd kirajzolódni annak a korszaknak társadalmi, etnikai, politikai arculata, melyben Prohászka élt és amelyben az ősi keresztény-magyar szellemiségért harcolt, még mindig van bőven lehetőség arra, hogy a dolgok mélyére tekintsünk ebben a rendkívül összetett és sok millió polgártársunknak sorsát és érzékenységét, személyi jogait és becsületét érintő kérdésben. Éppen ezért rövid áttekintést nyújtok egy nemrég megjelent könyvről, mely azért érinti közelebbről a mi témánkat, mert *Márai Sándor* életének egyik legrejtettebb „stigmájáról” szól. Tán sokan, vagy épp ellenkezőleg, kevesen tudják, hogy *Márai felesége zsidó volt*. És épp azért, mert rendkívül szerette, becsülte, érthető, hogy zsidósága élete végéig izgatta. Ennek köszönhető, hogy kevés olyan dokumentáció létezik, mely a zsidóságról ily drámai őszinteséggel és „testközelben” jött létre. A Szenci Molnár Társaság kiadásában 2002-ben megjelent könyv: Beke Albert: *Márai Sándor a magyarságról és a zsidóságról*.

Ebből mindössze néhány olyan idézetet látok szükségesnek itt felsorolni, melyek segítenek minket a jobb, pontosabb tájékozódásban. Mert nem könnyű eligazodni ebben a labirintusban, és éppen ezért igen könnyű felelőtlenül kijelenteni valakiről – a mi esetünkben Prohászka Ottokárról –, hogy a zsidóság ellensége, megbélyegzője... mai szóval élve: vad fajgyűlölő és természetesen akkor antiszemita is.

A kutatás precizitásának jegyében szeretném felhívni a figyelmet, hogy a megállapítások Máraitól vett idézeteken alapulnak, tehát nem a szerző vagy nem az én véleményemet tükrözik, hanem egy zsidó asszony férjétől származnak, ezért hitelesek! (A zárójelbe tett számok Beke kötetének oldalszámait jelzik.) Természetesen azt is tudom, hogy nem fedi egymást teljes egészében a szereplők kora, hiszen Márai sokkal fiatalabb volt Prohászkanál, de én olyan megállapításokat gyűjtöttem össze, melyek függetlenek a kortól és magáról a zsidó jellem, a zsidó mentalitás lényegéről szólnak. Minket ugyanis végső fokon az érdekel, hogy vajon Prohászka jól, vagy rosszul mérte-e fel a helyzetet, igaztalan vagy igaz ítéleteket fogalmazott meg, és! szélsőséges elveket vallott-e, vagy nem. Ennek mérlegelése ugyanis az egész tanulmány legfontosabb feladata és legvégsőbb célja.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Márai épp felesége, Lola zsidó származása miatt nem lehetett és nem is volt antiszemita (82. oldal). Ennek ellenére az 1942-ben megjelent híres *Röpirattól* kezdve haláláig, 1989-ig összesen 59 alkalommal mond igen éles kritikát a zsidókról. Ha csoportosítjuk a kritikákat, a következőket lehet mondani.

Márait nagyon irritálja a zsidók önteltsége és szellemi gátlástalansága.

„Ezékienek rossz véleménye van a zsidókról; ismerte őket... Én nem vagyok Ezékien, de nekem is rossz véleményem van a zsidókról; én is ismerem őket.” (182)

„Nincs nekem a zsidókkal semmi bajom, csak a szemtelen és tisztességtelen emberekkel van bajom, akik között feltűnően sok a zsidó.” (182)

„A magyar zsidóság adott nagy tehetségeket a magyar szellemi életnek ... De ez elit palástja alatt milyen sekélyes volt az átlag – s mindig ez számít! – *mindaz, amit sajtóban, színházban, könyvkiadásban gyártottak, népszerűsítettek, terjesztettek! Ez a »szellemi front«*

legalább úgy felelős azért, hogy a magyarság nagy tömegei, középosztályostul műveletlenek, tehát erkölcsi felelősségre képtelenek maradtak ... Tudom, volt más is. Volt Osvát, volt Nyugat, Ignótus is... De a tömegekhez egy sajtó szólt, amely olyan volt, amilyen, s a magyar középosztály számára árvalányhajás és nemzetiszín pántlikás zsidó Csínom Palkók habarták a konstruktív főzetet, e zagyalékot, melytől szépen butult az, aki fölhabzsolta...” (99–100)

A zsidók ne csodálkozzanak, ha a kapzsi társadalom műveletlen maradt és erkölceiben is megromlott, s aztán elkövette mindazokat a bűnöket, melyek végül a zsidóság nagy tömegeinek vesztét s *legvégül az egész magyarság pusztulását okozták*, hiszen nem kis részben az ő üzleti mohóságuk és szellemi áligényük okozta mindezt a tragédiát. *Mert a műveltség nemcsak hősiesség, a műveltség erkölcs is. A zsidók legyenek hősök, ha igazságot akarnak, legyenek igazán műveltek és igényesek.*” (100)

Máraiban a legnagyobb ellenszenvet a *zsidók féktelen bosszúvágya* keltette fel.

44-es naplójában az internálásból hazatért zsidókról ezt írja: „Természetesen *semmit nem tanultak, ők sem.* ... Mindenki listákat készít, mindenki nyálazza a plajbászt és följegyzí mindazok nevét, kiket sürgősen fölakasztat majd.” (101)

Ezt azért is sérelmezi, sőt sértőnek nevezi, mert az 1942-ben írt híres *Röpiratában* a magyar karakterről épp ennek ellenkezőjét mondja és dicséri: „*A magyar nem kegyetlen: történelmi sorsa méltányosságra és óvatosságra tanította. Ezer éven át egy kis nép, mely nagy hatalmak állandó viharzónájában él, megtanulja, hogy egyetlen kötelessége van önmagával és a világgal szemben: megmaradni. ... megmaradni csak méltányossággal, türelemmel és arányérzékkel lehet.*” (105)

„...a zsidóság nagy általánosságban, San Franciscótól Moszkváig, történelmének egyik legveszedelmesebb játékát játssza, *amikor kollektíven vádat emel mindenki ellen, aki nem zsidó. Egy napon tudatosítják ezt az emberek. Tragikus nap lesz.*” (186)

Márai sokat foglalkozott a zsidósággal, mint néppel, különösen *faji jellemvonásait* vizsgálta. Képes volt elolvasni és tanulmányozni Josephus Flavius, az ősegyház korában élő zsidó történész száraz, hosszú könyvét. „*Ez a kegyetlen zsidó őstörténet, a türelmetlen, összeférhetetlen, kritizáló, szerepét emberfeletti göggel viselő népség Josephus előadásában igazi arcát mutatja. Különös nép. Nem rokonszenves, de rendkívüli erővel megajándékozott emberfajta.* Nem tudom, »hisznek-e« a zsidók Istenben; általában túlságosan kritikus szelleműek ahhoz, hogy hajlamosak legyenek a föltétlen hitre; de tudnak róla. S ez a tudás létezésüknek tragikus, különös pátoszt kölcsönöz.” (191)

Különben tisztában volt a zsidóság nagyjainak szellemi teljesítményeivel, jól ismerte Freud, Einstein, Marx műveit és azoknak hatását a társadalomra, ennek ellenére hangoztatta, hogy nem velük és a hozzájuk hasonlókkal van baja, hanem az úgynevezett *alzsidókkal*. (189) Elismeri a zsidók gyors észjárását, de ennek negatív következményeit is észreveszi: „Igen, a zsidók gyorsabban kapcsolnak ... mit ér ez a gyorsabb kapcsolás? Mit eredményez végül: értéktöbbletet? Nem hiszem. Siker-többletet? Feltétlenül. De a siker csak bizonyít, nem igazol”. Többször megállapítja, hogy bár a zsidók rövid távon okosak, *de hosszabb távon megdöbbenően rövidlátóak, azaz képtelenek felismerni saját érdekeiket.* (183–184)

És valóban ezt a megállapítását igazolják azok a történések, melyekről imént beszéltünk a hazai zsidóság asszimilációjával kapcsolatban. Márai szerint a zsidók nem látnak az orruknál tovább!

Ennek illusztrálásaként beszámol Naplójában arról az ún. Társadalmi Megbékélés Tanácsa összejöveteletről, melyre őt is meghívták. Ebből néhány sor: „A parlamentben gyülekezünk. ... H. főrabbi, tábornoki egyenruhában, ... sok zsidó, néhány keresztény, aki akarja a társadalmi megbékélést, a békét keresztények és zsidók között. ... Az ülés azzal kezdődik, hogy a zsidók hevesen összevesznek: az orthodoxok és a cionisták keserűen

szidják H. neológ főrabbit – a tábornokot – s egyáltalán minden zsidót, aki asszimiláns, tehát békét akar ... Mikor a zsidók kivesszekedtek magukat, egy katolikus pap beszámol vidéki útján szerzett tapasztalatairól, az antiszemitizmus okairól... Egy orthodox öreg ..., olyan szemet-szemért zsidó közbemordul, hogy nem az antiszemitizmus okait kell kutatni, hanem *egyszerűen föl kell akasztani az antiszemitákat...* [itt Márai közbeszúrja: tehát az ország lakosságának négyötödét] és akkor rend lesz. A református püspök, Ravasz csendesen megjegyzi, hogy *az akasztófa propagálása talán mégsem lehet a Társadalmi Megbékélés Tanácsának föladata.*” (191–192) Különben Márai többször feljegyez olyan eseteket, cikkeket, tanulmányokat, melyek a társadalom legmélyebb rétegeiben rejtőző, lefojtott antijudaizmus okaira mutatnak rá. Egy ezek közül: Egy folyóiratban „*Ördögös Gyuri*” néven cikket írt egy zsidó a volt külügyminiszter, Bárdossy kivégzéséről, „melynél aljasabbat, közönségesebbet ez években ritkán olvastam!” Ugyanez most a magyar katonatiszterkről ír, kiknek azt ajánlja: „képezzék át magukat jazzdobosnak és stricinek.” Márai ezután leírja, hogy bár megvan a véleménye az elmúlt évtizedek tisztjeiről, mégis felháborítónak nevezi ezt az útszéli hangot, és szószerint ezt írja: „A katonaságról, mint métier-ről így beszélni sehol nem lehet, Kínában sem, Amerikában sem, s a Szovjetben legkevésbé ... jazzdobosnak és stricinek minősíteni ezt a kasztot sehol a világon nem lehet büntetlenül, csak a mai Magyarországon.” Leírja, hogy benne is dúlnak az indulatok: „Nincs emberi közösség, mely hosszabb időn át elbírná, válasz nélkül hagyná ezt a hangot. ... Mindenki rezervált lesz a zsidósággal szemben, azok is, akik az üldöztetés idején oldalukon állottak, s vállalták ennek a magatartásnak minden következményét”... És nem talál megoldást. „Semmiféle tanács nem segít. *Végzet ez, el kell viselni.*” (195–196)

Márai úgy látja, hogy a magyarság és a zsidóság közötti szakadék legfőbb oka maga a zsidóság, amely nemcsak a magyarokat, hanem négyezer év óta minden öt befogadó népet gyűlöl. A világ mindig újra felfedezi, hogy „*nehéz együtt élni egy emberfajtaival, amely lelkében olthatatlan lenézéssel és gyűlölettel eltelten él a befogadó népen belül és szövetséget köt minden és mindenki ellen, aki nem zsidó.*” (201)

Feltűnően sokat és minduntalan visszatérően foglalkozik a zsidók legrettenetesebb bűnével, a bosszúvágygal, és ezt nem tudja megmagyarázni, és ami – szerinte – egyidős a zsidósággal. Ezt írja: Ez az, „ami végigkíséri a zsidóságot egész történelmi szereplésén, minden nép között, minden időben: a mindig-jobban-tudás, a nyegle hetykeség, az alázatnélküliség, a hitetlenség, a gög és a dölyf bűne ez, ami állandó bosszúvágyban jelentkezik: *lenézni, megvetni és megbosszulni azon, aki nem zsidó ... Beteg nép.*” (205)

Szerinte „A zsidóság partizán háborút kezdett, mindenütt a világban, egyszerre önvédelmi és támadó háborút. ... Lehet, hogy a zsidók örültek. Régi nép és megörült.” (183)

Letagadhatatlan történelmi tények igazolják, hogy a zsidók tekintélyes része a sorozatos üldöztetések után még inkább hajlik a destruáló, forradalmi mozgalmakban való szerepvállalásra. A két világháborút követő véres kommunista diktatúrákban is számos zsidó vállalt vezető beosztást. Ezt Prohászka éles szeme azonnal észrevette, Máraié szintén. Ez utóbbit valósággal felháborította a zsidók tömeges jelentkezése a kommunista pártba. Naplójából néhány erre vonatkozó kritikát idézek.

„Megértem a zsidók mély sértettségét, de ezek a zsidó intellektuelek, akik a sérülés elől a kommunizmusba, a pártba menekülnek. *Rövidesen megtudják majd, hogy az ördögöt Belzebubbal iparkodnak kiűzni... Sajnálom a zsidókat, ... de nem hiszem, hogy bármilyen munkaterületen együtt lehet még dolgozni velük. ... a fasizmustól való félelem senkit sem jogosít fel, hogy bolsevista legyen, tehát az erőszakkal és igazságtalansággal szemben az erőszak és az igazságtalanság fegyvereivel védekezzenek.* Ez az, amit nem értenek a zsidók. Majd így folytatja: „Most, amikor a bolsevisták megsértik a hatalmuk alá tartozó területeken

a zsidó érdekeket is, [... mégis] lélekben minden zsidó helyesli azt a »büntetést«, amit a bolsevizmus jelent a nem-zsidók számára.” (218–219)

„A zsidók a bolsevizmusban egyféle büntető-expedíciót látnak ... Akkor is annak látják, ha meggyőződésük, hogy a bolsevizmus ellenkezik egyéni érdekeikkel.” (220)

„A zsidókkal baj van. Nem az a baj, hogy a sok szenvedésből és nyomorúságból nem tanultak semmit, – ki tanult valamit? Senki. Nem, a baj az, amit megtanultak. ... Megtanulták, hogy a nihil forradalma, ez az anarchikus életérzés, lehet üzleti, társadalmi gyakorlat. *Minden szabad és lehet, csak, mert lehet. Ennél veszélyesebb leckét nem is tanulhattak. S hajlamuk van erre.*” (221)

Márai zsidósággal kapcsolatos összes fejtegetésének a középpontjában mindig az áll, hogy a zsidóság nem lojális az őt befogadó államhoz. Lényegét tekintve mindaz, amit eddig írtunk, őt igazolják: nem akarnak kisebbség lenni, sőt azt akarnák, hogy az őket befogadó többség alakuljon át gondolkodásban, magatartásban öhozzájuk. Ez néhányszor, néhány országban majdnem sikerrel járt. Ezzel kísérleteztek nálunk Prohászka korában és végig a 20. században. És lényegét tekintve ennek vagyunk szemtanúi most is. A történészek azonban – olykor zsidó történészek is – megfigyelték, hogy a várva várt siker mindig elmaradt, mert a történelem vaslogikája és az élet belső törvényei mindig kettévágják az egyetemes zsidóság számításait. A túlfeszített húrt legtöbbször az antijudaizmus vulkán-kitörése szétszakítja!

VII. Az antijudaizmus a teológia mérlegén

Ennek a témának megkerülése azért sem lehetséges, mert egyrészt Prohászka teológus volt, másrészt a teológia fundamentuma, a Biblia és a róla szóló tudomány, a Bibliikum is foglalkozik vele. A témának nagy irodalma van. Itt csak utalni tudok Huber Lipót biblikusnak a *Zsidóság és kereszténység a múltban és jelenben* című nevezetes köteteire (Kalocsa 1933–36). Ezenkívül számos újabb tanulmányt olvastam e témával kapcsolatban, legutóbb Sárkány Péter mutatott rá *A zsidó nép igazi tragédiája* c. dolgozatában (1995), hogy a prófétákon keresztül hogyan figyelmeztette Isten a választott népet az élet alapvető törvényeinek megtartására, és milyen tragikus következményekkel járt a történelem folyamán az isteni parancsok megszegése. Lényegében ebben a tanulmányban is a Prohászka, vagy a Paul Johnson, vagy a Márai Sándor által említett Messiás-téma, illetve a zsidóság végső megtérésének kérdése körül forog a gondolatsoroknak és bibliai idézeteknek egész sora. A valóság tényleg az, hogy ma már a világ zsidóságának csak egy igen kicsi hányada tartja meg vallásának törvényeit, a Jahve által kihirdetett Tízparancsolatot.

Vagyis a teológia síkjára emelve az antijudaizmus kérdését, egyre világosabbá válik, hogy a régebbi és az újabb holokausztokat nem lehet kiszakítani a próféták bibliai világszemléletének nagy összefüggéseiből.

Külön felhívom a figyelmet Siklós László *Újszövetség és antiszemitizmus?* című tanulmányára (Egyházforum, 2001/6 18–20), mert számos olyan összefüggésre mutat rá, aminek ismerete nélkül nehezen tudunk változtatni több belénk rögződött és féligazságokat tartalmazó állításunkon... Felmerül ugyanis a kérdés, hogy a modern zsidóellenességnek nincsenek-e keresztény gyökerei? Még tömörebben fogalmazza meg a kérdést Schweitzer József főrabbi: „az antijudaizmus kutatásában 40 évig csak az etikai elemeket vizsgálta a keresztény teológia, az újszövetségi gyökerekig azonban nem nyúlt vissza” (Theológiai Szemle, 1987/3. 155. o.).

Ha tehát a gyökerekig akarunk hatolni, azt kell mondanunk, hogy az antijudaista koncepció magában az Újszövetségben keresendő! A témával foglalkozó zsidó történészek is tudnak egyfajta belső, zsidó antiszemitizmusról, melynek kiindulópontja maga Jézus, kiteljesítője pedig Pál apostol. *Josef Klausner* ezt így magyarázza *Jézus és kora* című könyvében: Jézus tanításának központja annyira a morális, a tiszta erkölcs, hogy háttérbe szorítja a nemzeti élet követelményeit. Ezzel – szerinte – Jézus a nemzeti életet elválasztotta a vallástól. És bármennyire népének gyermeke volt, tanítása akaratlanul is népe ellen irányult abban az értelemben, hogy magában hordozta a nemzeti-vallási keretek fellazítását.

A másik lényeges ellentét, hogy az Újszövetségben a keresztények a Jézusban való hitüket, hittapasztalatukat tették kizárólagos normává a hit és az üdvözülés tekintetében. Itt sem a hit és a hitetlenség vitatkozik egymással, hanem kétféle hit a zsidóságon belül: az egyik elfogadja Jézus messiás-voltát, a másik tagadja. Klausner szerint a kereszténység eleinte zsidó belügy, zsidóságon belüli nézeteltérések arról, hogy mi a názáreti Jézus jelentősége a zsidóság számára. Később azonban egészen más a helyzet. Amikor a zsidók ráébrednek arra, hogy a keresztények (Jézus és követői) vallásukat az egyedüli üdvözítő hitnek tartják, akkor ezt már Izrael hite és egész közössége ellen irányuló nyílt támadásnak tekintik. Mivel ennek teológiáját a zsidó Saulból lett Pál fogalmazta meg, ezért már életében el akarták tenni láb alól, és mind a mai napig legnagyobb ellenségüknek tartják.

Az Újszövetség szinte minden fejezetében megtalálhatók ezek a nyílt ellentétek. Máté evangéliumának számos kijelentése és Pál apostol levelei már nem is tekinthetők vitairatoknak, hanem vádiratnak. És mivel az Újszövetség szerzői zsidók, ezért látnunk kell, hogy a zsidóellenes kritika nem kívülről jön, hanem belülről hangzik el. *Jézus zsidó*

tanítványai és követői így – akarva, nem akarva – teológiai alapot teremtettek egy sajátos zsidóellenesség számára – állítja Klauser.

A kérdés akkor kezdett drámaivá, sőt gyakran véres tragédiává válni, amikor a kereszténység rohamos terjedése miatt egyre több nem-zsidó lett Krisztus-követővé. Miután az említett polemikus stílusú és tartalmú evangéliumok és apostoli levelek nem-zsidó környezetbe kerültek, *szabaddá vált az út azokat antijudaista módon kihasználni. Ez figyelhető meg 1800 éven át a világ minden részén.* De hangsúlyoznunk kell, hogy leszámítva az utolsó évszázadokat, a zsidóellenesség kifejezetten vallási jellegű volt és kb. az utolsó 150 évben kapott gazdasági és politikai tartalmat. Megfigyelhető, hogy amilyen mértékben lett vallástalan, sőt szabadgondolkodó, szabaderkölcsű vagy immár ateista a zsidóság, olyan arányban erősödött fel a vallási jellegű zsidóellenesség, a zsidóságnak mint fajnak, mint romboló erőnek kritikájává, mára pedig észlelhető ellenszenvvé.

Az ősi, minduntalan visszatérő keresztény antijudaista teológiai mítosz lényegét tekintve *az elvettetés volt.* Ha az elvettetés ideológiáját, mint az évezredek keresztény zsidóellenesség egyik fő bázisát definiálni akarjuk, a következőket mondhatjuk: „Van egy régi, »testi«, lelkileg vak Izrael, mely a legkülönbözőbb csapások ellenére sem tért meg, sőt sorra meggyilkolta prófétáit, végül magát a Messiást. Ezzel elkövette a bűnök bűnét. Ezzel a néppel már Isten sem tudott mit kezdeni, ezért kollektíve elvetette őket. De hogy az isteni terv meg ne hiúsuljon, Isten kiválasztott egy új népet: ez a keresztény egyház, mely örököl minden bibliai ígéretet és áldást.”

A tanulmány írója, Siklós László helyesen jegyzi meg, hogy a „rossz Izrael” és az „igazi Izrael” szembeállítás csupán teória, teológiai fikció, amely számos bibliai idézetet próbál a maga igazolására felhozni (pl. „választott nemzetség”, „elvétetik töletek Isten országa”). *A prófétáknak és magának Jézusnak kemény bírálatát ismerte félre a keresztény teológia évszázadokon át, amikor azt szétválasztotta úgy, hogy az ítéletet csak a zsidókra, az ígéreteket pedig csak a keresztényekre, illetve az egyházra vonatkoztatta.*

A tanulmány konklúzióját érdemes megjegyeznünk. Idézem: „*Összegezőként megállapíthatjuk, hogy az Újszövetségre hivatkozó keresztény antiszemitizmus a kereszténység súlyos betegsége ... És itt nemcsak emberi gyarlóságról van szó, hanem megnemértett és félreértett bibliai idézetek egész láncolatáról, mely sötét árnyékként kísért a zsidóság és a kereszténység kapcsolatát és mindmáig érezteti nyomasztó hatását.*”

Meg vagyok győződve, hogy különösen a II. Vatikáni Zsinat óta az antijudaista ideológiának éle már nem ejt sebet a zsidóságon. Az utolsó évtizedekben felénk is megnyílt az *aggiornamento*, és II. János Pál olyan gesztusokat tesz, melyekre eddig nem volt példa.

Egyet azonban mindenképp látnunk kell. Ez pedig a lényegre mutat rá: a zsidóság soha nem volt ennyire megosztott, mint a 20. és 21. században. Különösen érvényes ez a megállapítás a zsidók vallásosságára vonatkozóan.

Amikor tehát örömmel hallunk a zsidó-keresztény konferenciákról, szimpóziumokról, nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy ez a zsidóságnak legfeljebb csak egy igen kis részét érinti. Legutóbb 2001. január utolsó napjaiban Párizsban Walter Kasper és Jean-Marie Lustiger bíborosok vezetésével tartottak a Városháza dísztermében egy ilyen konferenciát. A pápa levele újból kidomborította a közös örökség egységesítő erejét... De vajon jelent ez valamit azoknak a zsidóknak, akik számára teljesen közömbös a közös örökség és akiket hidegen hagy az, hogy mit mond Mózes vagy mit tanít Jézus?

Tulajdonképpen ebben rejlik a feloldhatatlannak tűnő dilemma! De talán éppen e dilemma feloldásában siet segítségünkre az ősegyház legtekintélyesebb vértanú püspökének, Antiochiai Szent Ignácnak mai napig érvényes figyelmeztetése: „Esztelenség lenne Krisztust hirdetni, és zsidó módon élni. *Nem a krisztusi vallás vezetett a zsidó valláshoz, hanem megfordítva: a zsidóság vezetett el a kereszténységhez, amelyben mindazok egyesülnek, akik Istenben hisznek.*” (Vö. Imaórák liturgiája, III. 452.)

Prohászka véleménye a zsidókérdésben

Mindenekelőtt a látszólagos aránytalanságról kell néhány mondatot írnom. Az ugyanis tagadhatatlan tény, hogy az előtanulmányban hét fejezetet írtam a magam elé tűzött eredeti cél eléréséhez.

Ennek egyetlen magyarázata az, hogy olvasóim elé megcáfolhatatlan igazságokat akartam tárni, olyan tényeket, melyekkel az itt nyújtott háttérelmezés hiányában nem voltunk tisztában. Fel kellett vázolnom azt a történelmi háttérrel, szellemi atmoszférát, amelyben Prohászka élt. Azonkívül szükségét láttam annak is, hogy megszólaltassam a kortársakat, köztük zsidó írókat, politikusokat, akik feltűnő őszinteséggel ostromozták zsidóságuk égbekiáltó bűneit, és felvonultassam a statisztika adatait, melyekkel nem lehet és nem érdemes vitába szállni.

Csak ezek ismeretében vállalkozhatom Prohászka zsidóságról alkotott véleményének elemzésére. Hogy mennyire nélkülözhetetlen volt az előtanulmány elkészítése, minduntalan látni fogjuk.

Kezdetjük mindjárt a teológia mérlegére tett, imént tárgyalt fejezettel. Prohászka megnyilatkozásait olvasva ugyanis még nyomát sem találjuk annak a teológiai fikciónak, ami annyi zavart okozott a judaizmussal kapcsolatban. Prohászka ugyanis soha nem keveri össze a választott nép vallási, hitbéli elkötelezettségét magával a zsidó fajjal. A hitbéli elkötelezettséget tiszteli, a próféták átkozódását nem ontja rá magára a zsidóság egészére. Prohászka disztinívál, éppen ezért tisztán lát és tökéletesen ítél. Qui bene distinguit, bene cogitat.

Tallózás Prohászka írásaiban

A tisztánlátás érdekében elkerülhetetlen, hogy ne tekintsünk bele Prohászka írásaiba. Itt is csak az említett „mélyfúrás” tudom alkalmazni, hiszen Prohászka épp arról volt híres, hogy olyan mennyiségű írásos szöveget hagyott ránk, melynek áttekintése még soha nem történt meg. Ebből származik az is, hogy néhány megnyilatkozását kiragadva, egyoldalúan ítélik meg a zsidósággal kapcsolatban mondott véleményét is. Előtanulmányom fejezeteiből világossá vált, hogy a zsidókérdés bármelyik „szeletét” nézzük, tele van ellentmondásokkal, és még maguk a zsidók is állandóan vitatkoznak önmaguk megítélésében, térben és időben egyaránt; vagyis országokként és korszakokként roppant összetett kérdéssről van szó. Látni fogjuk, hogy a zsidóságról, a zsidók szerepéről, jellemük, pszichéjük megítéléséről Prohászkanál sem találunk egységes állásfoglalást. Éppen ezért egy-egy idézeténél mindig meg kell vizsgálni a szövegkörnyezetet, vagyis azt, hogy mikor, milyen helyzetben, milyen történés hatására írta le véleményét. Ennek előrebocsátása után kísérlek meg „mintát venni” a rendelkezésemre álló anyagból.

Előre kérem az olvasót, hogy minden egyes esetben, amikor Prohászkanak átokjellegű szavait olvassa vagy hallja, mindig tegye a szóban forgó zsidó, vagy zsidóság elé *az ateista, az erkölcsi törvényeket semmibevevő megbélyegző jelzőt*. Ha nem ezt teszi, szükségképpen szembefordul azzal a szentéletű Prohászkaival, aki szándékosan barátkozott hívő zsidókkal és karonfogva sétált a zsidó hitközség rabbijával!

Lényeges megjegyzés, sőt isteni parancsból fakadó figyelmeztetés: amikor a zsidó szóval kapcsolatban Prohászka kegyetlennek tűnő jelzőket használ, azt soha, egyetlen egy alkalommal sem a vallását, hitét, őszövétségi törvényeit megtartó, vagyis vallásos zsidóra vonatkoztatja, hanem épp azokra, akiket a rabbik is, különösen az ortodoxok ostromoznak, vagy kivetnek maguk közül, és megátkoznak, mint az aposztata Spinozát. Az ateista

zsidóknak nincs joguk antiszemitának megbélyegezni olyan keresztényt, aki ugyanúgy istentelennek és erkölcstelennek nevez egy zsidót, mint ők maguk. E megállapításnak igazolására tanácsos előre lapozni a Spinoza kiátkozásáról szóló fejezethez (15. o.). *Egy ortodox rabbi és Prohászka tanítása, moralitása között nincs és nem is lehet különbség!* Ezért kérdezte nemegyszer, hogy ezek a gátlástalan, amorális zsidók vajon a Tórának melyik kiadását olvassák? (Vö. Szocialisták s antiszemiták, ÖM 21,252.) Tudniillik az Ószövetségben kinyilatkoztatott természettörvények nemtől, fajtól függetlenül *mindenkit egyaránt köteleznek!*

Előljáróban Prohászkanak 1918 nyarán a Parlament Felsőházában elmondott beszédéből idézek néhány mondatot, mert lényegét tekintve ezzel tudom legjobban megvilágítani, hogy mi volt az álláspontja a zsidósággal kapcsolatban. „Én nem vagyok antiszemita. ... Elmondhatom, hogy jó barátaim között sok zsidó van. Fehérvárott zsidó doktorokat tisztetek. Egyike legjobb lelkifiaimnak és barátaimnak egy kikeresztelkedett zsidó. Minden derék zsidót szívből tisztetek és szeretek. De vigyáznunk kell nekünk, nehogy az antiszemitizmus vadjától félve, behunyjuk szemünket nemzeti veszedelmek előtt.” (ÖM 13,316)

A következő idézetek nagy részét Prohászka naplójegyzeteiből vesszük, amit a megadott dátum jelez.

A „rossz zsidókról”

„Ezt a zsidó szellemiséget szellemtelenségnek kell hívnom, mert tagadása az eszményinek, levigyorgása a fölségesnek. Mindenütt kinullázza azt, ami nem profit, haszon, érdek. Szellemtelen, mert lapos és piszkos. Számokkal dolgozik és mást nem lát. Erre a művészeti vakságra példa néhány zsidó fiatal-óriás viselkedése az 1907. pécsi kongresszuson a szabad tanítás ügyében... A költészetnek nincs értelme, mondták. Az ember jelentse ki, hogy mit akar, s azzal schluss! Szerintük tehát kótyagos szótáncoltatók voltak Dante, Arany, Petőfi, Vörösmarty.... No, hát az is volt kultúrvásár és zsidóiskola... Ezek budapesti kultúrfölénnyel szóltak le s néztek le mindent... Kipécézik a nemzeti gyöngeséget, s ezen a szemétdombon ültetik el a sok tökmagot... Kritizálnak, lecsúfolnak; nem imponál nekik semmi!” (1919. nov. 13–14.)

„A mammon-imádás, a gazdagodás szenvedélye fölszítva piszkos világégéssé, rettenetes pusztítást végez nemcsak a gazdasági, hanem az erkölcsi világban is. Az embereket szívtelenekké, kegyetlenekké, önzökké teszi... Ez a rabló, kalózkodó szellem ráült a világ nyakára; elbódította számaival, technikájával, külső sikereivel a világot, – a féligazságok bűbájával, melyek szabadságot, testvériséget, szabad érvényesülést hirdettek, de a gyöngét nem védték... Kaput nyitottak az anarchiának, megrendítették az erkölcsi elveket... Ez az anarchia kihúzott minden szeget, minden srófot, minden eresztéket, minden pozitív erőt kikezdett, vagyis a tekintélyt, a rendet, a politikai és társadalmi alakulatok hierarchiáját, – a hit, a vallás, az egyház, a család, az erkölcs, a nemzeti karakter eszméit... Ez neki mind idegen volt,... nem mondott neki semmit, sőt ellenszenvét és gyűlöletét keltette föl benne.

Ez a valláserkölcsi alap nélküli zsidó psziché szomjasan és éhesen veti magát rá minden új gondolatra, s sokszor hanyatt-homlok rohan a legbizarrabb világnézeti filozofálásba... Ki vannak éhezve, évezredes vágy gyöttri lelküket és lázas, perverz érzésük megfontolás és mérséklet nélkül tüzet fog és gyújtogat – dómokat!

S mi lett az erkölcsből, a szavahihetőségből, a tisztességből a sajtó miazmás, undorító és teljesen zsidó erkölcsöt tükröztető levegőjében!” (1919. dec. 14.)

Szinte szó szerint ezeket mondja Márai, és ilyen következtetésre jut Paul Johnson is, akitől az a mondás ered, hogy a zsidók híresek voltak arról, hogy lerombolták más népek bálványait.

Prohászka a mammon-imádás rettenetes erkölcsi pusztításáról már esztergomi éveiben is többször kifejtette véleményét, egyrészt Naplóiban, másrészt a századfordulón megírt vezércikkeiben. Itt külön megemlítem egyik legkeményebben megfogalmazott cikkét, mely a Magyar Sion 1893. évfolyamában jelent meg: *A zsidó recepció a morális szempontjából* (vö. ÖM 22,1-14). Az olvasót arra kérem, hogy ezt a tanulmányt olvassa el, ha tisztán akar látni mindabban, amiről itt szó van. A kommün után még világosabban fogalmaz, mert mindaz, amit előre látott, megvalósult. Vagyis saját szemével látta, hogy mi lett a vége a szociáldemokrata-szabadjóműves-liberális, vallásában meghasonlott zsidó összefogásnak: nemzetrontás!

Bizonyára emlékszünk az előtanulmány marxi mondatára, hogy minden tőkésnek van egy zsidója (17. o.), és ugyancsak Marxnak arra a kijelentésére – aki különben a Paul Johnson-féle „nem zsidó zsidók” kategóriájába sorolandó –, hogy a zsidónak istene a pénz. Nos, Prohászka is ugyanezen a véleményen van. Megnyilatkozásai sokszor szóról szóra megegyeznek akár Johnson-, akár Márai-, akár Fejtő Ferencével. A különbség természetesen abban rejlik, hogy Prohászka szavai próféta alkata miatt messzebbre hatnak, térben és időben egyaránt. Különösen a jövőt illetően, hiszen próféciáit igazolta az idő és a jelenlegi állapot.

Eddig az olvasók számára ismeretlen volt, hogy Prohászkát, a nagy ellenállót, *a kommunista népvézerek a kommün idején ki akarták végezni*. Prohászka döbbenetes vallomása erről Naplójában szerepelt, de Németh Ernő, Prohászka egyik személyi titkára és iratainak őrzője – jó szándékkal ugyan, de a további kutatás szempontjából megbocsáthatatlanul – a nyilvánosságra nem hozandók között ezt is meg akarta semmisíteni. 1960 körül Svoy Lajos, a Prohászkát követő székesfehérvári püspök, megbízta a Prohászka templom plébánosát, Horváth Kálmánt (†1975), hogy minden meglévő vagy ismeretlen, rejtőző adatot gyűjtsön össze Prohászka püspök életéről. (Húsz évi kutatómunkájának dokumentált anyaga kéziratban maradt fenn, és a kutatók közül néhányan ismerjük: *Prohászka a szívekben*.) Nos, ez a minden elismerést megérdemlő plébános száz számra talált Németh Ernő által kivágott naplótöredékeket, amilyen a kérdéses is volt, és megkérte egyik munkatársát, hogy ezeket a rendkívül értékes adatokat tartalmazó cédulákat egyenként fényképezze le, hogy megmaradjanak az utókor számára. (Sajnos egyetlen egy fénykép sem került elő, de a fényképező beszámolt a naplótöredékek tartalmáról.) Ennek a ténynek a birtokában (hogy tudniillik a kommunista népvézerek ki akarták végezni) érthető, hogy a saját maga számára írt naplóinak hangvétele rettenetesen őszinte, és nem rejti véka alá indulatait. Ennyit mindenképpen előre kell bocsátanom, hogy beleképzeljük magunkat mindabba, amit Prohászka egyrészt előre megmondott, másrészt, amit de facto saját szemével látott és átélt. Ezeket a vallomásokat a történész kiegészítő dokumentációként kezeli mindahhoz, amit eddig az előtanulmányban külföldi és hazai írók a levéltárakban kutattak, feltártak és leírtak. Számomra Prohászka élménybeszámolója a szemtanú hitelességével lepecsételt dokumentációs anyag. Az újonnan nyilvánosságra hozott naplótöredékekből származik a következő idézet, amelyet a 1919-es kommün idején írt, és amelyben szinte összefoglalja mindazt, amit az előtanulmányban más szerzőktől olvastunk.

„Mit csinál az úgynevezett zsidó szellem? a) Mi az? Tán bizony valami betétjét értem ez alatt a zsidó vallásnak vagy a zsidó fajnak? Valami tanát, tradícióját vagy jellegét? Ezt értem, hogy idegen a kereszténységben, a világban s ellentétben állt a germán, kelta, román népekkel, társadalmukkal s életükkel. Ez a társadalom, vallás és élet kizárta őket; másrészt

keretében, városaiban, gazdasági, társadalmi miliójében éltek, de mint idegen test; b) hatalmi, önfenntartási vágyuk a pénzre, az üzletre terjedhetett; ott érvényesülhetett, ott hatalommá, ott uralkodóvá, bosszúállóvá, megtörővé, ellentmondóvá, tagadóvá, reakcionáriussá válhatott; c) meg is tette, ahol s ahogy lehetett. Az európai szellem s a kétely, a blazirtság, a tradicionális erkölcs, fegyelem, szigorú nézetek kikezdése náluk mindig visszhangot keltett; nekik ez nem volt szent, – nekik nem volt tiszteletreméltó, – nem volt az övék, hiszen idegenek voltak s otthonuk éppen abban az arányban lehetett s terjedhetett s tágulhatott, amennyiben az ellenkezőt letörték. Természetes, hogy a tagadó, letörő irányzat volt elemük. d) A gazdasági harcban az elnyomással szemben kifejtett energiák s a lelkiismeretlenség, az öntudatlan ellentét, idegenség s nem jó indulat a kizsákmányolást, az uzsorát s ez által a gazdagságukat szolgálta s őket sok hatalmi eszköznek birtokába juttatta. e) E milióban erkölcstelenek, élvhajászók, perverzek, s skrupulusok nélküli szabadúszók és szabadgarázdálkodók lettek; a chimerákat az agy- és szívbetegségek lázait s gyulladásait, az absztrakt csillogó, irreális ideológiákat ideges szóbőséggel és könnyelmű szátyársággal döntötték s mérték. Hogy mi dől azoktól romba, mi borul lángba, könnybe, az iránt érzéketlenek voltak, hisz nem az ő világuk, hazájuk, nemzetük, tradíciójuk vesz belé. f) Talán már erkölcsileg s logikailag is meg vannak rontva, – az igazságérzetük s a lelkiismeretük beteg és perverz;... tény, hogy minden, ami rossz, erkölcstelen, fegyelmezetlen, könnyelmű, léha, azt szolgálják s megrontják a közérzést, a közvéleményt, az ítéletet, a nézeteket, az életet. – Zsidóvá lett a keresztény intelligencia, átvette a zsidó kételyt, idegenkedést, érzéketlenséget, apatiát, fölvilágosodást s ez által ellentétbe s tagadásába lépett mindannak, ami a keresztény népeknek nagy és szent volt! Léhává s tisztátlanná tette, inficiálta lelkét és érzéseit s ez által adózóvá s kiuzsorázta végleg. Zsidók lettetek érzésben s lelkiismeretlenségben s a zsidók szolgái! Servi dominati sunt vobis! [A szolgák uralkodtak fölöttetek!] (1920. jún. 19.; *Naplójegyzetek 2*, Szeged–Székesfehérvár, 1997)

A zsidók összehasonlítása a magyarsággal

Prohászka kemény bírálatot mond saját népéről is: „Amely nép kifosztani engedi magát, az értelmileg elmaradt és okvetlenül a kurtábbat húzza lépten-nyomon... A szegény népeknek nincs kultúrájuk, s a szegénységet meg nem állítja sem kapisztráni szó, sem malaszt, sem kereszt... ez mind szükséges, de azután hozzá kell fogni a kérlelhetetlen munkához... A magyar népet most mázsálja a gazdasági fejlődés. A mérleg egyik serpenyőjében ülnek a magyarországi népek, a másikban a zsidóság... Nem szeretek zsákban macskát árulni, ezért kimondom: Magyarországon jelenleg csendes honfoglalás folyik, a gazdaság szintjén logikus folyamat megy végbe: az erősebb legyőzi a gyöngét, vagy ahogy mondani szokták: a csuka megeszi a pontyot. A magyar nép a gyöngye, de ízletes pontyocska, a zsidóság a csuka. A magyar nép értelmi ereje, faji ellentállása kisebb, mint a semita népeké. Ennek a tényállásnak gazdasági kifejezése az, hogy üres a zsebe...”

Van-e megoldás? Ilyenkor mindig rámutat az egyedüli lehetőségre: a nép egyenként elvész és elpusztul, de szövetkezve képes ellentállni az erősebbnek. A szövetkezésben a nép az erősebb! (ÖM 21,181–183)

Első németországi utazásának leírásában (az időpont 1885) váratlanul olyan szövegre bukkanunk, mely jelzi, hogy a zsidókérdésnek elevejére tapint rá. Nagyon jól ismeri a magyarországi helyzetet: a magyar paraszt dolgozik vért verejtékezve, de nem ért áruinak értékesítéséhez. Épp abban „gyenge”, amiben a zsidók „erősek”. És ezt az előtanulmányban számtalanul igazolva láttuk. Prohászka Regensburg utcáit járva, meglát egy élelmiszerboltot és ezt a feliratot: „Ungarisches Mehl”. Ezután a következő sorok olvashatók: „vajon melyik zsidó hurcoltatta ide azt a lisztet?” (ÖM 16,10)

Majd Nürnbergben a zsinagóga előtt állva elkezdi meditatálni, és eszébe jut újból az előbbi kérdés: a jobb lét, a gazdagabb életforma a zsidóság ügyességén múlik. Beszámolójában ezt olvasom: „Az utcai séta hazafiúi reminiszenciával volt fűszerezve... Ott találok magam a zsinagógával szemben. Ki ne gondolna a magyarra, mikor zsidóról van szó?” (uo. 23. o.).

Néhány lappal odébb (uo. 49. o.) újból a polgárosodás feltételein eszmélődve megjegyzi, hogy mennyire előrehaladott állapotban van a német társadalom. Ennek kapcsán eszébe jut saját hazájának elmaradottsága, és az a tény, hogy jelenleg a zsidó kereskedők ügyességén, előre átgondolt stratégiáján múlik, hogy az ország népe – beleértve az arisztokráciát is – előbbre tudjon lépni. És ekkor ezeket a sorokat írja: „Jó volna a porosz energiából a magyar embernek is részesülni, nem kellene neki akkor annyi zsidó, aki búzáját folyósítsa...”

A szövegkörnyezetből kiemelt mondatok egyértelműen igazolják, hogy Prohászka nem az érdeklődik, hogy a magyar társadalom felemelkedésén franciák, németek, esetleg négerék fáradoznak, vagyis itt nem faji problémákat feszeget, hanem gazdasági kérdést analizál, melyet jelen esetben a Kárpát-medencét előzőnlő, a spekulációhoz, meggazdagodáshoz kiválóan értő zsidók irányítanak. Ő azon töpreng, hogy miért nem tudja ezt megtenni önmaga erejéből a magyar nép!?

És itt érdemes egy pillanatra visszaidéznünk előtanulmányunknak azt a részét, ahol Széchenyi nyilatkozik ugyanerről a kérdéstről. Őt idézem: „...a zsidónak több szorgalma, intelligenciája van, mint a magyarnak. Elősegítenék ugyan gazdaságunk fejlődését, ám egyszersmind a magyar nemzetiség kárára volna.” Engedjük meg, hogy Prohászka is úgy lássa társadalmi fejlődésünk problémáit, mint ahogy Széchenyi István, akit e kijelentése miatt eddig nem neveztek még a zsidó történészek sem antijudaistának. A tények konstatálása ugyanis nem azonos a rasszizmussal!

Ki az úr?

Köztudott, hogy Prohászka közéleti szereplésének egyik fontos terepe a sajtó volt. Témánkhoz szervesen kapcsolódnak az újságokban közreadott cikkei. Legszabadabban az általa létrehozott *Esztergom* című hetilapban írta meg véleményét az ország akkori helyzetéről, a társadalom égető problémáiról. 1901. január 6-án *Ki az úr* címen vezércikket írt a lapba.

Ha ezt és az ehhez hasonló „vészkialtásokat” felületesen, vagy rosszakarattal olvassuk, egyből az antijudaizmus bélyegét lehetne rásütni mindegyikre. De ha a cikkek mögött az író keresztes, és ha őt az élet más területén tett megnyilatkozásai alapján közelebbről megismerjük, nyilvánvalóvá válik, hogy itt nem rasszizmusról, hanem gazdaságpolitikáról, szociológiáról és nemzetféltésről van szó. Ennek jegyében elemzem most egyik „hírhedtnek” nevezett cikkét: *Miért gazdag a zsidó és koldus a magyar?* (Esztergom, 1901. jan. 13.)

Legjobb, ha a most következő okfejtés elé a cikk néhány mondatát szó szerint leírom mementóként: „Magyarországon nem segíthet senki és semmi egyéb, csak a népfölkelés az uzsora ellen; de népfölkelés nem bunkóval, nem kaszával, hanem gazdasági erők tömörülésével és összpontosításával.” (Vagyis itt nem zsidó-verésről van szó, sem nem uszításról, hanem társadalmi elemzésről!).

Egy mesével magyarázza meg, hogy mit is akar mondani: Az Isten feketéket és fehéreket teremtett, s hogy ne tehessen senki szemrehányást, rájuk bízta sorsuk megválasztását. E végett letett a földre egy kalapot, melléje pedig egy lepecsételt tekercset. Előbb a feketék választottak. Ők abban a reményben nyúltak a kalap után, hogy abban megtalálják mindazt, amire szükségük lehet. Így maradt a fehéreknek a pecsétes papírtekercs...

És mit találtak a feketék a kobakban? Aranyat, ezüstöt, vasat, de nem tudtak velük mit csinálni. Ezzel szemben a fehérek a papírtekercsről leolvasták, hogy mit kell csinálni az arannyal, ezüsttel, vassal. Amikor kijutottak a nagy vízhez, a papírtekercsből azt is

megtudták, hogyan kell hajót építeni, melyre aztán rátették kincseiket és ezzel elkezdődött a fehérekkel a cserebere.

A mese tökéletesen érzékelteti, hogy Prohászka mire akar rámutatni. A fekete ugyanis az ügyetlen, az üzlethez, piachoz, pénzszerzéshez nem értő magyart jelenti, akinek hiába van kincsekkel teli hazája, nem tud vele mit kezdeni. A fehér mi más lenne, mint a zsidó, aki a papírtekerics birtokában a piacgazdálkodás minden csínját-bínját elsajátította és orránál fogva vezeti az üzletezést nemcsak nem értő, de azt le is néző magyart. Így történt, hogy az arany, ezüst, vas elúszott. A papírtekerics titka nyilvánvaló lett: az egyszerű, patriarchális életmód mellett a magyar ember nem vette komolyan a megtermelt áruinak értékesítését, befektetését pénzbe, részvénybe, hanem kiszolgáltatta magát, és koldus lett, dacára a kutyabőröknek, okleveleknek, címadományozásoknak... Ez is abba a fejezetbe tartozik, hogy az evilág fiai okosabbak a világosság fiainál.

És hogy ez a keretmese mennyire nem a Prohászka-ra ráfogott rasszizmus álcázása kívánt lenni, mutatja a vezércikk második része, melyben a szövetkezetek szükségességét hangsúlyozza. Ez a fejezet így kezdődik: „Zsidó lett az úr s a magyar koldus lett. De mikor koldus lett, pirkadni kezdett neki is. A magyar láthatja már, hogy a szerecsen-mese itt már nem mese, hanem valóságos történet... Az uzsorának veszni, pusztulni kell minden alakban... Kiállt a küzdőterre s odakiált az atyafiaknak: ragadjuk meg erős kézzel mi magunk saját gazdasági érdekeinket, hogy a politikai és szociális élet előttünk tátongó örvénye el ne nyelje.

A budapesti ruhaszövetkezet szintén egy ilyen kísérlet a szegény embernek felruházására, melynek fejében eddig 30–40 százalékot, véres uzsorát fizetett... *E teljesen elzsidósodott országban van talán még erő, mely a jármot lerázza...*”

A cikk befejező része válasz mindazoknak, akik szándékosan félremagyarazzák Prohászka-nak ezt és az ehhez hasonló cikkeit és okfejtését. Ugyanis ezeket írja: „E mozgalom nem idealizmusból táplálkozik. Sem faj-gyűlölet, sem faj-szeretet nem dolgozik benne, hanem a legtermészetesebb önvédelem. Reakciója ez a szegénységnek a végleges elnyomás ellen... A mozgató gondolat itt a kenyér... az elkeseredés keserű cseppjei a földre ömlő verejték, melynek gyümölcsét eddig mások vitték el.”

Az utolsó sorok még megdöbbenőbbek: „Meg vagyunk győződve, hogy a pénz, mely a tisztességes munkát jogaihoz segíti,... szentebb, mint az oltárok kincse, mert tisztességes, erkölcsös életbe van befektetve...” (ÖM 21,166-168)

Éppen erről van szó: *az önvédelemről, mely morális kategória.* Aki a jogos önvédelmet judaizmusnak, rasszizmusnak minősíti, soha nem fogja Prohászka-ról lemosni a zsidózás hazug vádját.

Különben Prohászka nap mint nap találkozott ezzel a vádaskodással, és számos cikkében nyíltan beszél róla. „*Szocialisták és antiszemiták*” címen megjelent vezércikkét ezekkel a mondatokkal kezdi: „Vádolnak szocializmussal, antiszemizmussal, radikalizmussal... az egyik ezt, a másik azt hajtogatja aszerint, amint elevenjükre tapintunk... *A mi főelvünk az igazságnak s a gyöngének védelme. Ha ezt antiszemitizmusnak hívják az illető urak, (ám nevezzék annak), ez egészen az ő privát passziójuk...*”

És ezután megkérdezi: „de hát mi fán terem az a mi szocializmusunk, s ami még borzasztóbb, a mi antiszemitizmusunk?” Íme a válasz: mi látjuk a nép nyomorát, a gyengék vívódását, és látjuk, hogy a gazdagok kezébe került pénz milyen kegyetlen hatalmat gyakorol a munkás, a gazda s a szegények felett. Látjuk, hogy a hatalom nem enged, és abszurd állapotokba kergeti bele a milliókat. (Közben gondoljunk arra, hogy ezekben az években vándorolt ki Amerikába egy milliónál több magyar paraszt és munkás!)

Bazilika és zsinagóga

Prohászka lelke legmélyén adorator volt. Számára a szentély, az oltár saját életének, a szemináriumnak, a püspökségnek, az országnak, az egész világmindenségnek legszentebb pontja. Érthető, hogy valósággal blasfémianak érezte azt, ami a millennium alkalmával történt a szabadelvűség nagyobb dicsőségére: „...a díszmagyarba öltözött megye és város leiramlott a nagymise után a várhegyről a zsinagógába.” Ezután kérdések özöne következik: Miért? Tüntetni akartak? Parádézni? Mindez képtelenség, hiszen a templom a legfőbb öntudat megnyilatkozásának helye.

Prohászka világosan látta, hogy a vallástalanság eluralkodott az ország vezetőségében, és mindezt a liberalizmus számlájára írta. Éppen ezért minősítette visszataszítónak, hogy épp ezek a hitehagyott emberek használják fel a szentélyt, hogy színleljék azt, amit nem hisznek a lelkük mélyén. Lényegét tekintve belelátott a gátlástalan anarchia módszereibe: semmi sem szent, még a szentélyek sem. Majd így fejezi be a cikket. „Valaki azt mondta, hogy a bazilika tanulhatna hazafiságot a zsinagógától... Ezt azért nem kell tanulnia, mert azt már ezer év óta gyakorolja. S aki nem hiszi, nézzen Szent István koronájára: ott nem a tóra, hanem a kereszt ragyog. A zsidók maguk protestálnának az ellen. A korona tehát kint maradna a zsinagógán kívül, az imádkozó, keresztény nép körében, a díszmagyaros urak pedig elhagyva a koronát, mehetnének ájtatoskodni a zsinagógába.” (ÖM 21,13–15, 1896. máj. 17.) A kritika kemény, mint maga a hit, mely ne legyen eszköz a politikusok kezében.

De még mást is üzen ez a cikk: épp azt, amiről az asszimilációval kapcsolatban annyit olvashattunk az Előtanulmányban. Ebből a „közös” templombajárásból, csereberéből csak közöny jöhet létre. És ha valami távol van Prohászkaétól, akkor épp a közöny az. Hogyan érezhetné magát jól az a zsidó, aki nem hisz abban, hogy Jézus a messiás, és hogyan érezne magát egy keresztény abban a zsinagógában, melyben nincs tabernákulum? Halva született idea az eszmék ilyen összemázolása. Ilyet egyedül az a liberális szabadgondolkodás hozhat létre, melynek épp az a célja, hogy ne legyenek hitvallások, hitigazságok, erkölcsi törvények, melyek szemébe mondják mindenkinek, hogy mi igaz, mi nem, mi a jó és mi a bűn.

És ha közben arra gondolunk, hogy mindössze pár évtized telt el a gettó-korszaktól, akkor bizonyára megértjük Prohászka megrökönyödését: hova jutottunk és mi lesz ennek a vége?

Abban a pillanatban, amikor Prohászkaival az élen az egyház rádöbbsen arra, hogy a zsidóság nagy része elvetette ősei hitét, tisztán látta, hogy nincs többé mérce. Más szóval: „ha a mérték tönkre ment, senki, semmi meg nem ment”. Nem a bazilikáról és nem a zsinagógáról van itt szó, hanem a bazilikában és a zsinagógában imádkozó ember hitéről és magatartásáról.

Aki pedig még konkrétan kívánja látni, hogy miről is van itt szó, gondoljon vissza Heine, Marx, Jászi, Hatvany történetére, és mindazokra, akik „áttértek”, akiket megkereszteltek, de lelkük legmélyén aposztaták vagy ateisták voltak. Ők bizonyítják legjobban, hogy más dolog „áttérni” és egészen más „megtérni”. Prohászka irtózott mindentől, ami üres hazugság, ami látszat és nincs mögötte isteni valóság.

Mint említettem, ennek a tanulmánynak nem az a célja, hogy minden adatot bemutasson, ami Prohászkanak a zsidóságról alkotott véleményére, az ateista zsidó szellem ellen vívott harcára vonatkozik. Céлом inkább az, hogy ennek a harcnak hátterét és okát és értelmét bemutassam. Éppen ezért nem sorolom fel a cikkekben, naplókban található megszámlálhatatlan utalást, adatot, és nem élezem ki a kérdést azokkal az ismert idézetekkel, amikor a kommün után elkeseredésében végletekbe csap át és tetűnek, patkánynak nevezi ezt az országot, hitet, erkölcsöt szétzúzó sátáni szellemet.

Ellenben közlök két kevésbé ismert szöveget, mely irodalmi stílusban fejti ki a zsidósággal kapcsolatos elveit és magatartását. Az egyiket: *Zsidókérdés Magyarországon* 1920-ban írta, Trianon évében, és angol, német, francia nyelven írt röpiratnak szánta. A másikat Schütz találta meg kéziratban, és közreadta az összkiadás 22. kötetében (339–349. o.), címe: *Zsidó testvéreimhez*. A véget nem érő nagy disputában, hogy tudniillik antijudaista volt-e Prohászka, vagy nem, ez a kéziratban fennmaradt írás lesz a végső elirányítás.

A zsidókérdés Magyarországon

A Hágában 1920-ban megjelent angol nyelvű szövegből kiderül, hogy Prohászka a nemzetközi fórum elé akarja vinni ezt a kérdést, hogy egyrészt ország-világ lássa a problémát, másrészt, hogy ezek a fórumok is lássák, hogy súlyos nemzeti katasztrófáról van szó, melyet önerőből a magyar nép megoldani nem képes. Tudomásom szerint ez a szöveg itt jelenik meg először teljes magyar fordításban. Az eredeti angol írást a függelékben közöljük (80. o.).

A zsidókérdés Magyarország nemzeti létét közvetlenül érintő, elevenünkbe vágó sorskérdés. Elsősorban azért, mert fennáll a középosztály elzsidósodásának veszélye, másrészt mert ez a nemzeti önazonosulásának megszűnéséhez vezet.

Magyarország nem volt felkészülve a zsidó tömegek befogadására. Az 1848-as emancipációs törvény révén a zsidóság jogai oly mértékben bővültek, hogy a magyar nép hirtelen védtelenné vált a nálánál intelligensebb, ügyesebb, ravaszabb fajjal szemben. A liberalizmus pedig ahelyett, hogy a gazdasági erők megőrzésére és a termelés megszervezésére összpontosította volna erejét, egyenlő jogokat biztosított az ország minden polgára számára: a becsület és az erkölcs eszméi szerint nevelődött bennszülött lakosság számára éppúgy, mint az erkölcsi normákkal nem törődő, hamissághoz szokott zsidóság számára. Ezt az ellentétet senki, még a legelkötelezettebb zsidó sem tagadhatja le, ha a múlt század [19. század] ötvenes-hatvanas éveire visszatekint.

1867, az Ausztriával való kiegyezés óta, a magyar zsidóság erőteljes fejlődésnek indult. Az ipart és a kereskedelmet létre kellett hozni, óriási bevételi forrásokra volt szükség – honnan lehetett ezt előteremteni? És ekkor lépett elő a zsidóság, hogy segítségére legyen Magyarországnak. A zsidók amúgyis közismert üzleti érzéke így lett a liberalizmus fő támasza.

A zsidóság képviselte a magyar állam képzett rétegét. Számuk napról napra növekedett. Galiciából a lengyel zsidók tömegei valósággal elárasztották a Kárpát-medencét. Szinte észrevétlenül beszivárogtak az egész ország területére. Eleinte rongyszedőkként húzták meg magukat, jártak házról házra, kereskedtek, később korcsmát nyitottak, könnyen adtak kölcsönt a rászorulóknak, de később kiderült, hogy magas kamat fejében, vagyis uzsorával sikerült pénzhez jutniok minden akadály nélkül. Amikor pedig meggazdagodtak, legtöbbjük beköltözött a városokba, ahol fokozatosan átvették a kereskedelmet, sőt a bankok igazgatását. Várost építettek föl, ami szemet gyönyörködtető volt ugyan, de a léghör, a szellem teljesen zsidó jellegű volt. A magyar főváros úgy nézett ki, mint vézna testen az óriási vízfej. Ezen állapoton finom módszerekkel, „kesztyűs kézzel” nem lehet egykönnyen változtatni.

Az utolsó 30 évben pozíciójuk még erősebb lett azáltal, hogy ijesztő számban szereztek egyetemeken orvosi és jogi diplomát. Ezzel párhuzamosan egy zsidó arisztokrácia is kialakult, amely hatalmas birtokokat vásárolt, vagy nagy birtokokat vett bérbe, palotákban lakott, úgyhogy a zsidó vagyon mára messze meghaladja annak a nemességnek a vagyonát, mely réteget oly előszeretettel gúnyolnak és sértegetnek. Ennek következtében a középosztályhoz tartozó rétegek egyre jobban elzsidósodtak. Annál is inkább, mivel a zsidók az élet legtöbb területén bebizonyították rátermettségüket, mind az üzleti életben, mind az egyéb szakterületeken.

Nemcsak hogy „dörzsöltebbek”, ügyesebbek, gátlásoktól mentesebbek voltak, hanem sokkal okosabbak és szorgalmasabbak is voltak, mint a becsületes és az üzleti életben oly nehézkes magyarok. Ezt azért is el kell ismernünk, mert félreértésekre adna okot, ha a zsidók triumfálását csupán kizsákmányoló, uzsorás praktikájuknak tulajdonítanánk.

A lengyel zsidók leghamarább a falu népét tudták behálózni, mert ők aztán igazán járatlanok voltak a gazdasági élet minden területén. A 19-ik század 60-as 70-es éveiben a zsidó uzsorások nagyban működtek, jelentős értékű aranyat és egyéb jószágokat tettek magukévá. A zsidók minden alkalommal hasznot húztak a parasztokból, minden társadalmi szinten hozzájárultak az emberek pénzügyi nehézségeihez. Tény, hogy mind a nemeseknek, mind a falvaknak megvolt az ún. „házi zsidaja”, aki szükség esetén mindig készen állt, ha pénzt kellett kölcsönözni. És ha ezt nem tudták kamatostul visszafizetni, könyörtelenül elárverezték adósaikat és végülis kisajátították az adósok otthonait és házait.

Az elméleti liberalizmus az országot felelőtlenül a zsidók kezére játszotta, mivel a liberalizmusnak nincsenek gátlásai, pedig az emberszeretet, szabadság, egyenlőség és testvériség dicső alapelveit hangoztatja. Míg elvont eszmék fényében sütkéreztünk, közben az ország tönkrement. Az egymást követő kormányaink mindegyike liberális szellemű volt. És bár mindegyik észlelte a zsidók egyre növekvő hatalmát és befolyását, de mivel a zsidók számszerű adatokkal bizonyíthatóan a haladás, az ipar, a kereskedelem oszlopai voltak, és az import, export statisztikáit gyarapították, és természetesen a legtöbb adót fizették, a kormányok szemet hunytak, – annak ellenére, hogy a nemzet léte forgott kockán. A fejlődő modern államnak temérdek pénzre volt szüksége, és a pénzt a zsidók adták. A jó hazafiak bizonyára észrevették a veszélyt, de a szűklátókörű kormányok a tőke kényszerzubonyában vergődtek.

Az ország kulturális elzsidósodását egy körülmény tette veszélyessé: a zsidók túlságosan gyorsan épültek be a középosztályba. Lengyelországban egészen más a helyzet. Ott a zsidók a népesség alsóbb rétegeit képviselik; szegény, rongyos, piszkos, vallásos, sokat nélkülöző, a lengyel társadalom peremére szorult idegen népréteg. Ezzel szemben a magyarországi zsidók benyomultak az élet minden területére, és a középosztály jelentős százalékát alkotják.

A zsidók az élet minden területére szétterjedtek. Magas pozíciókba léptek, uralták az irodalmat, rátették kezüket a sajtóra. Mindenütt ők kerültek felülre, és mindannak, ami igazán magyar, ami a zsidóknak mindig is idegen volt és érthetetlen, annak vissza kellett szorulnia. Mindent, ami igazán magyar és keresztény volt, utálattal és gyűlölettel háttérbe szorították. A zsidó szerzőket, művészeket, tudósokat az égbe emelték. A zsidó géniuszt mindenki csodálta, míg a nemzeti és keresztény dolgokat elhallgatták, rágalmazták, kicsúfolták. Különösen Budapesten voltak erősek, itt biztonságban érezték magukat, itt igazán megmutatkozhattak igazi színeikben, ami nemzetietlen, idegen és provokatív volt.

Ez az erős értelmiségi túlnövekedés részben a korszellemnek is köszönhető. A korábbi évtizedek ugyanis legtöbbszörre materiális alapokra helyezkedtek. Minden területen a pénzszerzés, a vagyon, a könnyű és könnyelmű élet megteremtése volt a legfőbb cél. Háttérbe szorítottak mindent, ami nemes, szép és jó. Végül az utolsó menedéket, a hitet is romba döntötték. Az embereknek csak a külsőségek maradtak, amikor a hit már nem volt a segítségükre a bűnbánatban és nemzeti megtérésben. Így történhetett, hogy az elmúlt ötven év során az ipar, kereskedelem, irodalom, sajtó, a középosztály, de mindenekelőtt maga a nagyváros elzsidósodott.

A világháború nem kis mértékben járult hozzá, hogy ez a szomorú állapot létrejöhessen. A háború vége felé ugyanis megvesztegetéssel, különböző trükkökkel, hazugsággal sikerült sok zsidónak kikerülnie a katonaságot, a behívót, hogy mentsék a bőrüket. Ez ügyben nagyon forró volt a levegő, de a zsidóságnak szerencséje volt, forradalmat csinált és a zavarosból ismét erősen és sértetlenül került ki. Boldogok lehetünk, ha a statisztika a világ számára a zsidóság bátorságát és hősiességét bizonyítja be. Sajnos a zsidók és a keresztények által elszenvedett veszteségeket

egyáltalán nem lehet összehasonlítani, ami újabb lökést adott Magyarországnak és annak középosztályának elzsidósodásához. Ez olyan tény, amit nem tudok eléggé hangsúlyozni.

Minden a középosztálytól függ, hiszen normális körülmények között ezen az osztályon belül alakul ki a nemzeti érzés és a nemzeti kultúra. Ha egyszer a középosztály megbetegszik, akkor a nemzeti ideálok termékeny ereje is eltűnik. Ezért tekintünk a középosztályra úgy, mint nemzeti hanyatlásunk roncsára és annak pusztulására pedig, mint a zsidók kisajátítási és uzsorálási működésének mértékére. Az igaz, hogy az elmúlt pár évben a zsidók nem okoztak aggodalmat az alacsonyabb társadalmi rétegek számára, kivéve a szlovák és rutén parasztságot, akiknek jelenlegi állapota fölháborító. Csak egyetlen esetben szedte össze magát a magyar kormány, hogy az elszegényedett rutének segítségére siessen. Elképzeltük mennyire véreztek borzasztó sebeiktől, ha még a liberális kormány is fontosnak találta a közbelépést, minden zsidó nyomást félretéve. A zsidóság történetében sincs olyan atrocitás és kegyetlenkedés, mint amit ezeknek az embereknek kellett átélniük, a vérszívóknak kiszolgáltatva és mindenki által elhagyatva, beleértve még a megvesztegetett közalkalmazottakat is. Így fokozatosan állati sorba kerültek. A kirendelt kormány megbízottat megölték, vagy mondjuk úgy, hogy titokzatos halált halt és ezek után a kormány mentő munkája hirtelen félbeszakadt és a rutének a mai napig nem tudtak megszabadulni az uzsorások pestisétől. A régi próféták elítélték a zsidók pénzimádatát és kalmár lelkületét, és most is elégedetlenül csapnának le a szívtelen kizsákmányolókra.

Hogyan állunk az asszimilációval, a beolvadással, amelynek célja a zsidónak mint idegen elemnek egyesítése a magyarral, remélve, hogy ezzel ki lehetne küszöbölni az antropológiai és faji különbözőségeket?

Ez olyan kérdés, mely nagymértékben jellemzi a judaizáció folyamatát és valóban különleges figyelmet igényel. Ki kell jelentenünk, hogy a művelt zsidók között van egy réteg, mely alkalmazkodik a magyar körülményekhez. Másfelől azt tapasztaljuk, hogy mostanában egy megkülönböztetetten zsidó öntudat, zsidó közszellem kezd kialakulni. Ezt a cionista mozgalom indította el, de főleg a béketűrő magyarokra vezethető vissza, akik elnyomva és elhanyagolva, letargikus sokkban voltak, és otthon akarták érezni magukat saját hazájukban, és keresztény-nemzeti életet akartak élni. A kezelhetetlen zsidó borzasztó csapást mért a magyar népre, mely azonban időben magához tért és fölismerte a zsidóban az idegent. A zsidó összerázkódott. Ő is fölismerte, hogy betolakodó egy idegen házban, és még csak nem is a legmeghatározóbb tényező, de a hatalom iránti szomjának korlátozását nem bírta elviselni. Még kevésbé gondolt a beolvadásra, vagy a magyarokkal való közös megegyezésre. Idegen volt és az is maradt. Magyarul beszélt, de a zsidóságban gondolkodott. Magyarországon élt, de ragaszkodott zsidóságához. Közösséget alkotott a közösségen belül. A nemzeti köntös, melyet oly szívesen öltött magára, csak belső ellentmondásait palástolta, de azt sem viselte sokáig, mert szakadozni kezdett. Megbízhatatlansága nemzeti szempontból minden lépéséből világossá vált. Így volt ez a teljesen elzsidósodott magyar szabadkőműves páholyokban is, melyek a zsidó érdekek kiszolgálóivá váltak. Sok tisztességes magyar, amikor megtudta ezen páholyok működését és ügyleteit, idővel visszavonta tagságát.

Az irodalomban és sajtóban való kiválóságuk miatt a zsidók faji öntudata még inkább megerősödött. Elég beképzelték voltak, hogy azt higgyék: Magyarországon minden tehetség, értelem és génusz zsidó. Ez természetesen teljesen téves nézet. De azok az ellencsapások, amelyekkel a magyarok időről időre ezt a zsidó beképzeltséget próbálták megnyirbálni, nemhogy csökkentették volna, de egyenesen növelték a zsidó öntudatot. A zsidók egyre jobban önmagukkal voltak elfoglalva, és egyre inkább azt érezték, hogy ők a választott nép.

Ez a törés bizonyos értelemben előrevisz a zsidókérdés megoldásában. Ráébresztette az embereket arra, hogy a zsidókérdés voltaképpen faji kérdés. A judaizmus mögött nem vallás, hanem egy élesen elkülönülő faj húzódik meg, mely szembenáll az állam főerejével, a bennszülött magyarsággal. Természetesen mindig lesznek olyanok, akik teljesen kötődnek a

magyar nemzethez és látszólag asszimilálódnak, de látnunk kell, hogy a zsidóság alapvetően különbözik a magyarságtól, és mindig is idegen test lesz ezen vendégszerető ország számára.

A zsidók furcsa és ellentétes karaktere – ellentétes a fennálló körülményekhez képest – különösen a két egymást követő forradalomban domborodott ki, vagyis 1918 augusztusában és 1919 tavaszán, melyek Magyarország romlását eredményezték. A zsidók és csakis a zsidók tehettek róla. A forradalom előtt és alatt a zsidók készen álltak bármilyen lépésre, hogy a magyar élet tiszteletreméltó, nemzeti és hagyománytisztelő oldalát elpusztítsák. Az egész ország elgyengült állapotban volt a világháború után. És akkor megnyíltak a kapuk a bolsevikok áradata előtt. A kapukat olyan emberek tárták ki, akik magyarul beszéltek ugyan, de zsidók voltak. Magyarország megdöbbsent és szörnyülködve nézte, hogy a csócselék gyilkolt és mindenféle más atrocitást követett el. Saját sírjának szélén döbbsent rá ez az ország, hogy mily veszély fenyeget egy népet, mely olyan idegen fajt fogad be magába, melyet nem tud asszimilálni. A zsidók növekedtek számban és hatalomban, befolyásban és vagyonban, míg a magyarok csak kisajátításnak, megaláztatásnak és gúzsbakötésnek voltak kitéve saját hazájukban.

Vajon létezik-e olyan ideális kötelezettség, vagy bármely hatalom, ami arra készítené egy életerős népet, hogy adja meg magát egy betolakodó kisebbségnek, és hogy türelmesen végignézze, hogyan nyomnak el és tüntetnek el mindent, ami nemzeti és ami keresztény? Nem, ilyen hatalom nincs. Magyarországnak is teljes joga, hogy hangsúlyozza saját nemzeti egyéniségét, és hogy visszaszorítson mindent, ami idegen. Nem pogromokkal, nem erőszakkal, hanem alkotmányos módszerekkel, a parlamenti törvények által jóváhagyva. Magyarországnak ez nemcsak joga, de kötelessége is, és az utolsó óra kényszerít is ennek a kötelességnek az elvégzésére. Főiskoláink és egyetemeink dugig vannak zsidó hallgatókkal. A világháború utolsó hónapjaiban a Budapesti Orvostudományi Egyetemen végzett hallgatók 95%-a zsidó volt. Míg a hazaszerető, keresztény fiatal férfiak a lövészárkokban harcoltak, a zsidók messze elkerülték a mészárlás vágóhídjait, sőt előnyösebb helyzetbe jutottak, mint a volt katonák, sebesültek, hadirokkantak.

Magyarország nemzeti állam akar maradni. Ezt nem tudja megtenni mindaddig, amíg a zsidóság pozíciója ilyen mértékben erősödik és terjeszkedik. Van valaki, aki elvitathatja a magyarságtól azt a jogát, hogy saját nemzeti életét élhesse? Talán Amerika, mely visszadobja a nemkívánt emigránsokat? Vagy Anglia, mely ellenzi a keleti zsidók angliai emigrációját? Csak éppen nekünk kell tönkremennünk a túlnövő idegen elem miatt? Liberális szellemű kormányaink elég sokat tettek ezidáig azért, hogy a keresztény nemzeti lakosság eszén túljárhassanak a ravasz, csavaros eszű, ugyanakkor okos és szorgalmas zsidók. Most azonban a világ elé állunk és fülébe kiáltjuk mindenkinek: elég volt! Nem tűrjük tovább a zsidók hatalmát, határtalan gyarapodását és meg akarunk szabadulni tőlük.

Az asszimiláció nem hozta meg a várt eredményt. A Szövetséges Hatalmak is elismerték a zsidókat mint faj és nemzet, és kinyitották nekik Palesztina kapuit, ahonnan 1850 éven át ki voltak zárva. A zsidók most már fel tudják építeni saját birodalmukat, ahogy Mózes és a többi próféta megjövendölte. Európán belül, mint nemzeti kisebbség, már megkapták az autonómiára a jogot és ezáltal a nemzetközi jog is elismeri őket mint független faj vagy nemzet. Ugyanakkor liberális asszimilációs terveikhez is hozzájárultak. Mindezek az események megerősítették a zsidó nemzeti öntudatot és most az igazhívók azt várják, hogy Mózes jövendölése megvalósuljon. A zsidóságnak tehát már van bátorsága bevallani, hogy önálló faj, nép, nemzet, mely saját útját járja. Ez azt is jelenti, hogy alapjában véve sohasem gondolták, hogy asszimilálódnak. Ellenkezőleg: növekedni, fejlődni akarnak. Akkor mit tegyen Magyarország? Annyi zsidó van ott, hogy az már a nemzeti keresztény értékrendszerre és a középosztályra nézve veszélyes. A középkorban a Római Birodalomban volt német nemzet. Vajon manapság lehetséges magyar állam zsidó nemzettel? Valójában ez ma a kérdés a zsidósággal kapcsolatban Magyarországon.

Nem vezérel bennünket gyűlölet senki ellen, nincs averziónk egy fajjal, így a zsidó fajjal szemben sem. Egyedül a saját népünk iránt érzett szeretet és aggodás vetette föl ezt a kérdést. Meg vagyunk győződve, hogy a Zsidó Birodalom sohasem engedélyezett volna akkora szabadságot és annyi lehetőséget a betolakodó magyarok számára, mint amennyit a zsidók kaptak tőlünk. És hol lesz a határ? Vajon nekünk nincs megengedve, hogy saját létünkkel törődjünk? Azt az örült követelést, hogy nem biztosíthatjuk nemzeti létünket, visszautasítjuk, akárki mondja is. Ugye az természetes, hogy Franciaország a franciáké, Anglia az angoloké? – egyik sem engedi, hogy bárki is rátegye kezét az országukra. Kié Magyarország? Természetesen a magyaroké! És mindig is a miénk lesz, és nem hagyjuk, hogy elrabolják tőlünk sem erőszakkal, sem ravaszsággal.

Ez az uralkodó vélemény ma Magyarországon. Ezt az úgynevezett keresztény-nemzeti kurzust lehet antiszemitizmusnak hívni, vagy reakciónak, teljesen mindegy. Hangzatos szóvirágokkal nem lehet minket félrevezetni. Aki akar, megdöbbenhet és csóválhatja a fejét a liberalizmus nevében, de mi akkor sem adjuk be a derekunkat. Nem akarunk nyögni az elcsépelet, magát lejárató liberalizmus alatt, ami kikergetett minket otthonunkból, és ki akar üzni saját országunkból. Elvek és magasbatörő célok nem azért vannak, hogy sárba tiporjanak minket. És nem nevezhető liberalizmusnak, hanem leigázó rövidlátásnak az a terv, ami Magyarországot a lengyel és galíciai zsidóság szeméttelépének tekinti, és aztán még elvárja, hogy a magyarság jóképet vágjon hozzá. Az ilyen fajta liberalizmus árulás, ami akkor jelentkezik, amikor az embereket üres jelszavakkal félrevezetik – és természetesen csak későn ismerik föl a szomorú valóságot. Európában talán mi vagyunk az elsők, akik ilyen tévelygésbe estünk.

Amíg a zsidóság fajt képez, amíg a zsidóság saját útját járja, amíg a magyar zsidó szívéhez közelebb áll a lengyel zsidó, mint a magyar honfitárs, addig nem gondolhatunk asszimilációra. Ez az, amit Lord Palmerston próbált elhíttetni az angol közvéleménnyel: „Ha egy angol zsidó Lisszabonban két kérelmezővel találkozik a bevándorlási hivatalban, az egyik egy angol keresztény, a másik egy portugál zsidó, akkor biztos, hogy a portugált fogja segíteni”.

A probléma nemzetközi jellege miatt azzal kívánom zárni érveim sorát, hogy ez nem egyedül magyar ügy, hanem égető világkérdés, melyre mielőbb igazságos és részletekbe menő megoldást kell találni. Hiszen nagy teher – mondhatnám átoknak is – az, amit a zsidókérdés rejt magában, és amit a zsidóság a keresztény nemzetekre mért. A végső megoldás az lesz, amit Mózes mondott (MTörv 30,1-18) Izrael népének: „Az átok akkor szűnik meg, ha szíved, lelked mélyéből megtérsz az Úrhoz, a te Istenedhez, és hallgatsz mindenben szavára”.

A zsidóságnak, a Biblia nyelvén szólva: Izraelnek, újjá kell születnie, egy új nemzeti államot kell létrehoznia. Vissza kell térnie a Megváltóhoz és független népként be kell lépnie a keresztény kultúrközösségbe. Mert enélkül a zsidóság a világ számára átok.

Zsidó testvéreimhez (ÖM 22,339–349)

A lelkek útja, kik az Isten hívó szózatát követik, olyan nekem, mint a csillagok járása; merengve nézem ezt is, azt is, annál merengőbben, minél világosabb előttem, hogy sem ezt, sem azt elő nem írhatom; azt az Isten teszi. Ember nézheti, de nem intézheti.

Ezzel megfelelttem arra a kérdésre, vajon térítési szándékból írtam-e meg ezeket a gondolataimat. Ily nagyot nem akartam és nem is akarhattam, mert azt voltaképpen Isten teszi Krisztus szavai szerint: „Senki se jöhet hozzám, hacsak az Atya nem vonzza őt” (Jn 6,44). Az Isten e vonzásai megilletődések, megrendülések, belátások, elfogulások, ellágyulások, elhatározások s ami van még ilyesmi a szívben, amire nincs szó az ajkon. Isten nyúl bele a lelkekbe, néha keményen, máskor lágyabban, – néha az ihlete csak lehelet, máskor pünkösdi szélvész.

Ily megilletődésben lehet része a modern zsidónak is, aki számon kéri magától, hogy mennyire zsidó, Messiást-váró s a prófétai szót megfogadó ember ő, vajon vallása nem inkább ősi hagyományok allegorikus magyarázata, mint a lélek üdvösségéért aggódó buzgalom s elszántság, vajon nem inkább test és vér és faj, mint igazság, jóság és lélek? A zsidó vallás a messiási várakozás. Vár-e ő valakit, s ha nem vár és nem eped az után, aminek Istentől az égből jönnie kell, mit akar? A zsidó vallás a prófétai szövegek megfogadása; de nem annak hirdetői és előkészítői voltak-e ők, ami nem volt, hanem lesz és lett, annak az újnak, ami a régi? Ezredéves és végleges megmerevülésnek-e vagy nem inkább a fejlődésnek s a plaszticitásnak szószólói-e ők? Ők a hitet is fejlődőképesnek s kiegészítendőnek tartották, s azt hirdették, hogy a zsidóság nemzeti vallása a messiási ország nemzetközi vallásában fog kivirágozni. Így tehát ők a nagy jövődöbe s nem a múltba utalnak, s minket a messiási életbe és nem a kővé meredt betűk közé vezetnek. Nem jött-e meg már az, aki eljövendő volt? Nem üldözte-e azt is kegyetlenül s igazságtalanul halálba s gyalázatba a zsinagóga, mint ahogy üldözte s vértanúkká avatta az ószövetség szentjeit s prófétáit? Mily garancia van eziránt? Várjunk-e még valakit, akit szintén keresztire feszítenek? De hát örök várakozás, az sem isteni program. Ha pedig egyáltalán nem várunk, mi közünk az Íráshoz, s prófétákhoz s önmagunkhoz? Így aztán se Krisztusunk, se prófétáink nem lesznek.

Ily gondolatok jönnek-mennek; az ember ne erőszakolja azokat. De nem tesz vele rosszat, ha odalép az ilyen tépelődőhöz s arra biztatja: keress, térj magadba. Olvasd az Írást, az egészet. Necsak a megköveztet és szétfűrészelt próféták iratait, hanem a keresztrefeszített prófétának evangéliumát, s a farizeus csoporthoz tartozó Szent Pálnak leveleit is. Olvasd el ezeket és imádkozzál; az ember betűt adhat és szót, az Isten értelmet és érzést. Olvasd ezt is, amit itt adok eléd; hátha érzesz valamit abból, amit a próféta ír: „Kiöntöm a kegyelem és az imádság lelkét, s ők rám néznek, kit átszegeztek.” (Zak 17,12)

Az első zsidó keresztények. – A kereszténység a zsidóságból vált ki; de ez nem történt mindjárt. Az első keresztények, mondhatnám, zsidók is voltak, buzgó, vallásos, templombajáró, az Isten-tiszteleteken résztvevő Izraeliták. A kereszténység kezdetben a be nem avatott szem előtt úgy festett, mintha a zsidóságnak belügye volna. A szétválás lassan ment végbe, s a világ szeme soká nem vette azt észre.

Suetonius, római történetíró tanúsága szerint, Claudius Caesar kiűzte a zsidókat Rómából, még pedig azért, mert egy bizonyos Chrestus izgatásaira zavarokat okoztak. Chrestus görögül annyit tesz, mint fölkent, s a Messiásnak neve. A zavarokat úgy kell érteni, hogy e korban tetőpontra hágott a zsidók Messiás-várása, s mivel ez időben a Krisztusról való hírek Judeából Rómába is elhatottak, az izgalmat a tetőpontra emelte az a konkrét kérdés: vajon az a judeai Krisztus-e a Messiás? A nérói üldözés s Tacitusnak a keresztényekről való gyűlöletes és megvető nyilatkozata is csak úgy érthető, ha a keresztények alatt zsidókat értünk s az üldözést is s a tacitusi kijelentést is megkülönböztetés nélkül zsidókra s keresztényekre vonatkoztatjuk. A rómaiaknak akkor még nem volt módjukban a keresztényeket a zsidóktól megkülönböztetni. Előttük a kereszténység és a zsidóság egysége nemzeti s vallásos közösség volt. Hiszen az apostolok s az evangélium első terjesztői mind zsidók voltak. Keleten éppúgy, mint nyugaton zsidók terjesztették az evangéliumot, vagyis azt a jó hírt, hogy a Messiás már megjelent, hogy Judeában élt, hogy megölték, de feltámadt, s hogy él, s csodálatosan működik s kihat tanítványaiban. E csodás események hírét mindenfelé erősítették a római birodalomból Jeruzsálembé sereglő buzgó zsidók, kik az első pünkösdsnapot is megérték, s kikről az Apostolok Cselekedetei úgy nyilatkoznak, ... hogy rengeteg római jövevény is volt Jeruzsálemben, s ezek is hozták Rómába jó hírt, mely mindenfelé visszhangot keltett a várakozó, vallásos hitközségekben. Mint ahogy azonban Jeruzsálemben a zsidó-keresztények a templomba jártak s a zsidóságtól el nem szakadtak, úgy lehetett az mindenütt. Így volt az Rómában is és szerteszéjjel a birodalom más városaiban. A zsidóságban forrongott a nagy probléma: ez a Krisztus-e a Messiás? E problémát megoldottnak tekintették azok a vallásos

zsidók, akik a próféták biztatásait s ígéreteit Jézus Krisztusban teljesülve látták, vagyis azok, akik „állhatatosak voltak az apostolok tanításában, a kenyértörés közösségében és az imádságban” (ApCsel 2,42), de akik a nemzeti közösséget azért még nem tagadták meg.

Azonban nemsokára elpusztult Jeruzsálem, s Zsidóország lekerült a világ térképéről; a zsidóság nemzeti aspirációi gyökerükben megrendültek, ezzel szemben viszont a zsidó-keresztények a Messiás eljövételének hitében a rémes üldöztetések ellenére is megerősödtek. Ez egyrészt teljes kifejtésre segíti a szétválást a Krisztusban hívők és a hitetlenek között, másrészt pedig ez jelzi, hogy itt kezdődik a zsidóság sajátos, történeti süllyedése.

A Judea elleni hadjárat, mely véres és rémes volt, a zsidók konok ellenállása, a nagy veszteségek gyűlöletet, zsidóellenes hangulatot támasztottak az egész római birodalomban. A zsidóság mint megvetett s alig túrt nemzetiség önkénytelenül is félrevonult; magában Rómában már Titus alatt is nagyon lesüllyedt. A Caelius és a déli Aventin közti völgyben húzták meg magukat, ahová a római satirikusok s epigramma-írók rándultak el, hogy mulassanak a szatócsokon, kik piszkosan vonszoltak kosarakat, széna- és szalmacsomókat, hol vén zsidóasszonyok álmokat fejtegettek s azután tenyerüket tartották oda az obulusra. Így írnak róluk a rómaiak. A zsidók nem katonáskodtak, földet nem műveltek, csak szatócskodtak, adtak-vettek. Így keletkezett s fejtett ki rövidesen az az elnyomott, félnék, határozatlan, piszkos zsidótípus, melyről Tacitus ír a gyűlölség s megvetés hangján. Az egész nyugati társadalomban a zsidók idegen, pénzszerzésre beállított s főleg saját talmudista elfogultságukban elszigetelt nemzetiséggé lettek. *Nem a keresztények és nem a keresztény törvényhozás tette ilyenné őket, a középkor csak átvette ezt az etnológiai terhet. Az első gettó a Caelius s Aventin közti völgyben sötétült.*

Mennyi fölösleges szenvedés támadt amiatt, hogy a zsidóság elfordult mindattól, ami élet, világ s kultúra volt. Ezt az elfordulást a középkori zsidóság nemcsak nem szüntette meg, hanem még növelte. A zsidóság elkeseredett lelke önmagába vonult, és minden érzékét elvesztette a kereszténység iránt, mely voltaképp a régi zsidó reménynek virágba fakadása volt. Mily tragikus sors lett része annak a minden országban külön társadalmi csomósodást s föl nem szívott népszívetet képező népnek. Ennek főoka az volt, hogy a zsidóság még akkor is ragaszkodni akart nagy hivatásához, amikor azt már beteljesítette, és hű akart lenni Istenhez a maga feje szerint s nem az Isten gondolatai szerint! Hogy megsirathatja mindenki a megvetésnek, gúnynak s elnyomatásnak töméntelen tradícióját, az aki túrta éppúgy, mint az, aki szerezte! Mily melankóliával olvassuk az evangéliumban azt a jelenetet, amikor Jézus sír Jeruzsálem felett, és a zsidó nép miatt: „Bárcsak megismerted volna legalább ezen a napon, ami békességedre szolgált.” (Lk 19,42) Mily kár, hogy ez a nemzeti aspirációiban megmakacsosodott zsidóság elfordult a Krisztus-arcától s nem akart ránézni. Mily kár, hogy az evangélium zárt könyv lett neki!

De hát az legyen-e mindig s mindenkorra? El kell jönnie a napnak, mikor az elfogultság fala leomlik... El kell jönnie a napnak, mikor az évezredek merevség s terheltég megrezzen s olvadozni és tünedezni kezd Krisztus lelkének érintéseitől; amikor az embernek önmagára való eszmélése veti föl a kérdést: vajon ez az, amit Isten adni akart Mózes és a próféták által? S vajon Mózes nem utalt-e másra, arra, akiről mondja: „Prófétát támaszt neked a te Urad, Istened... azt hallgassad.” (MTörv 18,15)

A kereszténységtől idegenkedő zsidó tehát a kezdetre nézzen vissza, s fontolja meg, hogy Krisztus is mint ember, az apostolok is, az első hívek, mind zsidók voltak, igaz zsidók, vallásos emberek, kik a zsidó nép vallásos reményének teljesülésében hittek. Ezek nem idegenek, hanem atyafiak. Ezt üzeni Pál a római zsidóknak, hogy vegyék tudomásul „Izrael reménységéért verték láncra” (ApCsel 28,20). Íme a Messiás, mint Izrael reménysége és a kereszténység hite!

Az Ószövetség Krisztushoz utal minket. – Zsidó vallású az volt, aki a zsidó fajhoz tartozott. Aki pedig a zsidóságból ki akart volna lépni, azt bizonyosan kirekesztették volna a zsinagógából is.

Ez általában jellemzője a keleti vallásos szellemnek. A faj és a vér van túlsúlyban a szellem és a lélek fölött. Az Istent viszont lélek és nem vér szerint kell imádni.

A mi műveltebb zsidaink nem akarnak zsidó nemzetiségűek lenni, hanem bele akarnak olvadni a nyugati nemzetekbe. Magyarországon magyaroknak, Franciaországban franciáknak, Németországban németeknek készülnek. Ez a beállítás többé nem zsidóság, és ez bizonyára a zsidó vallásnak tagadása. A kinyilatkoztatás a zsidó vallást s nemzetiséget egynek veszi. Ha tehát valaki ki akar lépni a nemzetiségből, annak ki kell lépni a zsidó vallási közösségből.

A következetesség e részben a cionisták oldalán van, akik zsidók akarnak maradni faj szerint, és éppen azért zsidók akarnak maradni vallás szerint. De kérdezzük már most: hát létezik-e még zsidó vallás úgy, ahogy a Szentírás élénk adja? Létezik-e még az a zsidóság, mely a Messiást várja? Létezik-e még mozaizmus, van-e templomi istentisztelet áldozatokkal, Levi-törzsi papsággal, s lehet-e ezt mind még visszaállítani?

Vegyük a Messiás-várást... Bármint magyarázzák a próféták jövődöléseit, bizonyára nem szabad kitörölni, sem pedig gyöngíteni a prófétai hitet a zsidó vallásban, tehát azt, hogy a Megváltó eljön, hogy várják, hogy készüljenek rá. De hát nem jött-e már meg, mikor a város, a templom is szétdőlt, s mikor már rég megszűnt az áldozat? Vissza lehet-e állítani Dávid országát? De hol van Dávid nemzetsége, melyből a Messiásnak születnie kell? A templom elpusztult... és ha föl is építenék ismét, hol van Lévi törzse, a törvényes papság, s ha ez meg is volna, vajon ismét tulkokat s bakokat akarnak-e föláldozni? Nem kell-e méltán gondolnunk, hogy a vallásnak ez az alakja a múlté?

Szeressük a prófétákat, Izrael ez áldott szentjeit, és fogadjuk meg intelmeiket. Az a jövő, melyről ők szólnak, a mi jelenünk, a mi korunk. Igazodjunk szavaik szerint s ne hallgassunk azokra, akik racionalista szellemeskedéssel kicsavarják a prófétai szavak értelmét, de akik aztán Krisztust, a Messiást nem is várhatják s nem is várják. A próféták a jobb jövődőlés meglátói. Szavukat meg akarjuk fogadni, mely szerint: Isten küld Messiást, a zsidó népből, Dávid nemzetségéből, ez bevonul a jeruzsálemi templomba ... szenvedni fog, eladják 30 ezüst pénzen, szent lesz és tiszta, bátor és mégis áldozati bárány... Jézus Krisztus eljött; szent volt, törvénytisztelő s a törvénynek beteljesítője, tiszteletet követelt Mózesnek és a prófétáknak. Olvassátok Izrael fiai és leányai az evangéliumot, s hasonlítsátok azt össze a prófétákkal. Az újszövetség betetőzi ezeket, mint a virág a lombot. Tartsátok azt, amit a próféták a jövőre nézve mondtak, s akkor nem fogjátok megvetni azt, amit Krisztus hozott. Ne mondjátok azt, hogy nem fogadjátok el, mert ti zsidók vagytok. Krisztus is az volt, sokkal jobban, mint ti. Sőt éppen mert zsidók vagytok, jövődölések alapján álltok, nem szabad a régihez mereven ragaszkodnotok, hanem lélek szerint abba a jobb jövődőlésbe kell átlépnetek: krisztusiakká kell lennetek!

Nem a faj végett él az ember, nem azért, hogy a fajban, amennyiben az csak múlt, elmerüljön; hanem azért is, hogy benne, hitében s szeretetében az egész nemzet lelkiisége magasabbra emelkedjék. A zsidóság nem azért volt Isten választott népe, hogy nemzeti vallásában örökre elszigetelődjék, hanem, hogy ebből a nemzeti-vallási keretből a Messiás lépjen elő, aki vezesse az emberiséget.

Az egyik evangéliumi példabeszéd épp erről szól. A királyi ember meghívja fia menyegzői lakomájára a hivatalosakat, de azok nem akarnak eljönni (Mt 22,2). A meghívókat szolgálói viszik, ezek az apostolok. Járják a világot, hogy meghívják az embereket a menyegzőre, vagyis a Istennel való kapcsolat szent örömeire. Meghívják abba az Isten-fiúságba, amit Krisztus hozott. Jöjjetek az ő otthonába, az anyaszentegyházba, lépjetek be a lelkiiség új miliójébe, s kézzel fogjátok majd azt, ami most csak szó, beszéd és fogalom

nektek... Vannak dolgok, melyeket meg kell tapasztalni, akkor fölösleges azokra sok szót pazarolni... De a példabeszéd egyértelműen jelzi, hogy épp a hivatalosak – vagyis a Biblia nyelvén szólva – Izrael nem fogadja el a meghívást a Messiás házába.

Prohászka ezután kéziratában összefoglaló képet nyújt az Úr Jézus által felkínált istengyermekségről. Nyilván azzal a céllal, hogy bemutassa Izrael fiainak, hogy mi is a kereszténység lényege. Végtelen szeretettel és egyszerű szavakkal vezeti be a maga elé képzelte „zsidó testvérét” a Szentháromság titkába, a megtestesülés misztériumába: hogyan lett Isten fia Jézus Krisztusban emberré. Majd következik az Istenemberből kiáradó létgazdagság, hogy megértesse testvéreivel az evangéliumnak, mint a legnagyobb isteni örömhírnek, létjogosultságát. Elmondja, hogy mindezt a zsidók akkori papi és politikai vezetői nem fogadták el, sőt Jézust a legkegyetlenebb halálbüntetéssel keresztre feszítették. A feltámadás után vált világossá, hogy Jézus azt kívánja, hogy mindenki váljék Isten gyermekévé, vagyis hogy életünkkel mindnyájan tanúsítsuk, hogy elfogadtuk meghívását.

A kézirat a következő sorokkal fejeződik be:

„Az Isten-fiúság e fölséges öntudatán s a neki megfelelő életen kell dolgoznunk; azt a kegyelmet, a hozzávaló erőt s inspirációt szerezte meg nekünk Krisztus s várja, hogy merjünk azok lenni, merjünk szerinte élni. Akiben az Isten-fiúság ez érzete gyakorlatilag megnyilatkozik, az tanúságot tesz Krisztusról; akiben pedig ez meg nem nyilatkozik, az szolgálalkúságában még nem ébredt a krisztusi testvériség szabadító s boldogító öntudatára.

A vallásos öntudat e fölséges bemutatkozását kereszténységnek hívjuk s ezt Krisztusnak köszönjük.”

Szintézis

Ezzel lényegében elérkeztünk a tanulmány végéhez. A filozófiai, teológiai stúdiumoknál szokásos záró bekezdés következik most, melyet különböző néven illetnek: Summarium, Corollarium, Syntezis, Conclusio.

Mindegyik azt akarja jelezni, hogy a disputa vezetője az eddig tárgyalt, taglalt, analizált téziseket és antitéziseket, pro és kontra véleményeket, részleteredményeket igyekszik valamiféle érthetően megfogalmazott egységbe rendezni, hogy végülis el ne vesszünk a rengetegben, mint a székely Ábel. Ennek a rendkívül nehéz feladatnak igyekszem most eleget tenni. Minél bonyolultabb, önmagában is ellentmondónak látszóbb az alaptéma, – jelen esetben Prohászka véleménye, magatartása és viszonyulása az egyetemes és azon belül a magyar zsidósághoz –, annál nehezebb ennek a kihívásnak, vagyis az objektív szintézis megalkotásának megfelelni. De megkerülni nem lehet, különösen nem nekem, akire joggal ráfogható, hogy egy évszázadok óta jól körülbástyázott és jól felszerelt, speciális kiképzésben részesített „mesterlövészekkel” védett hangyabolyba nyúltam.

Ennek az utolsó mondatnak igazolására néhány adattal szeretnék reagálni. Tudjuk, hogy *a zsidókérdés pusztá emlegetése is tabu*. Megdöbbenve vettem tudomásul, hogy annak tekintik a papok, sőt az egyháztörténészek is. Ez pedig igen nagy baj, mert nincs fórum, ahol a tudomány eszközeivel tárgyilagosan lehetne elemezni a témát. Érdekes kézbe venni pl. Schütz ÖM 24. kötetének 101. oldalát: Soliloquia, 1920. ápr. 3. A bejegyzés azért lényegbevágó, mert épp ezzel lehet bizonyítani, hogy Prohászkat nem a zsidóság faji különbözősége izgatja, hanem a zsidók vallástalan, erkölcstelen magatartása, mely lepraként fertőzi meg az ország amúgyis megroppant lelkiségét. A „Heil Juda!” kezdetű naplójegyzet arról számol be, hogy egy derék zsidó vallástánító a zsinagógában beszédet mondott és arra buzdította híveit, hogy ne imádják az aranyborjút, ne csaljanak és ne legyenek uzsorások. Erre óriási felháborodás közepette megvonták tőle a fizetést, mondván: „miért nem hagy minket keresni?” És ezután jön a kemény kritikája Prohászkanak, aki évtizedek óta épp ezt veti a magyar zsidóság szemére. Ekkor írja le az ószövetségi prófétákra emlékeztető rettentő szavakat: „Ó, Izrael, te vén tetű, már patkány se vagy az én szememben. S ezekről mondják, hogy a vallás tartja őket. A vallás nem tart, mert nincs!” És most jön a fent említett észrevételem. Tudniillik míg Schütz 1929-ben közreadott szövegében ez a mondat megtalálható, a Szabó Ferenc szerkesztette 1997-ben közreadott szövegben ez a mondat ki van pontozva. Vagyis inkább megcsönkította az eredeti szöveget, semhogy esetleges botrány keletkezzék belőle. Ritkán fordul elő, hogy a szólás- és gondolatszabadság meghirdetett korszakában egy 80 éve megjelent szöveget „öncenzúrával” maga a szerkesztő-kiadó kurtítson meg. Pedig – mint említettem – az antijudaistának bélyegzett Prohászka naplójában itt épp az isteni törvényt hirdető zsidó vallástánító védelmére kel.

Hogy mennyire ózdkodnak még a történészek is a zsidókérdés érdemben történő vizsgálatától, más adattal is bizonyítható. Amikor tavaly megjelent az Agapé kiadásában *Prohászka Ottokár – Magyarország apostola és tanítója* c. kötetünk és benne az én tanulmányom *A Prohászka-szobor ledöntése dokumentumok tükrében* címen (153–175. o.), a szerkesztő kitörölte kéziratomból a következő mondatot: „Az antiszemizmussal bővebben foglalkozom közeljövőben megjelenő tanulmányomban.” (Ekkor ui. már dolgoztam az itt közölt tanulmányomon!) Helyette Szabó Ferenc a 162. oldal 11. lábjegyzetében ezt írta: „A kérdéssel bővebben foglalkozik Gergely Jenő a *Prohászka ébresztése II. c. tanulmánykötetben*”. Nos, Gergely Jenő az említett kötetben csupán az 1919-ben történt eseményekkel kapcsolatban ír egy összefoglalást *Prohászka és a zsidókérdés 1919-ben* című

fejezetében (144–148. o.). Vagyis az egész témakörnek csupán egy százalékával foglalkozik, és éppen ezért nem látott és nem is láthatott bele a kérdés lényegébe. Nem akart érdemben ezzel a kérdéssel bővebben és mélyebben foglalkozni. Hiszen, mint mondtuk, *nem célszerű ma az ország olvasótábora elé állni ezzel a témával.*

Rátérve a tanulmányomból levonható következtetésekre, magam részére a következő szintézist tudom megfogalmazni.

1. Ha a zsidóság történetével kíván valaki foglalkozni, előbb vegyen kezébe egy pártatlan tudományos könyvet, amely nem egy kiragadott időszakban vizsgál egy országot, annak társadalmát, hanem a zsidóságnak egész történelmét ismeri. Az „egészet” térben és időben értve. Minden más kísérlet eleve egyoldalúvá, elfogulttá teszi a kutatót. Ebből következik az a lényeges megállapítás, hogy a magyar zsidóság történelme nem ragadható ki sem az egyetemes világtörténelemből, sem a zsidóság történelmének egészéből. Teljesen érthetlenné válnék a magyarországi zsidóság történetének alakulása, ha nem vennénk figyelembe az összefüggéseket Európa történetének eseményeivel, vagy ha nem tudnánk mi történt Oroszországban, Galiciában, Romániában a 19. század derekán, ami miatt a liberális kormányaink tudtával és támogatásával a nyitott határokon át hozzánk özönlött a keleti zsidóság legszegényebb rétege.

2. Ha nemcsak a történelem nagy összefüggéseit, hanem a teológiai, bibliai hátteret is szem előtt tartjuk, egyre világosabbá válik mindaz, amit a neves történészekkel együtt maguk a zsidók képviselői is mondanak: nem tud velük mit kezdeni az emberiség, különösen a legújabb korban, amikor ők sem tudnak mit kezdeni önmagukkal. És ha beletekintünk történelmük legcsodálatosabb korszakába és annak írásban megörökített dokumentumaiba, azt kell mondanunk, hogy nem tudtak velük mit kezdeni saját prófétáik sem. És látszólag, vagyis ha csak az evilági dimenziókban gondolkodunk, nem tudott velük mit kezdeni az a názáreti Jézus sem, aki a történelem legnagyobb népévé kívánta őket tenni. Hívta őket, mint igazi kötölköztűk a csibéit, de e helyett keresztre szögezték, és miközben folyt a vére, azt kiáltották: „Vére rajtunk és fiainkon.” (Mt 27,25)

3. Lehetetlenség nem észrevenni, hogy azóta szétszóródva élnek a világ minden részében, de képtelenek teljesen asszimilálódni, még akkor sem, amikor olyan optimális történelmi klíma veszi őket körül, mint amit Magyarország nyújtott nekik. Képtelenek a hálára, mert mindig különbnek érzik magukat azoknál, akik befogadják őket. Sőt elvárják, hogy a befogadó többség vegye át az ő ízlésüket, kisebbségi kultúrájukat.

4. Mint kiderült, teljes történelmi valótlanosság a zsidóüldözést a keresztényekre fogni, mondván, hogy Jézus keresztfeszítése óta üldözik őket. Történelmi tény, hogy már Rómában, a pápaság tényleges működése előtt gettóba szorították és gúnyolták őket. Többféle magyarázat született már az üldözések, gettók, holokausztok okainak kimutatására, és bizonyára nagyon sok esetben ezek az okok valósak és igazak, bizonyára a keresztények is átvették és még erősítették is a zsidóellenességet, de a legfőbb okról tudományosan csak a legutóbbi időkben kezdenek írni. És ami a perdöntő: erre az okra ők maguk mutatnak rá. Ezért tartom lényegesnek, nélkülözhetetlennek az előtanulmányomban rögzített állásfoglalásokat, melyeket eddig nem ismertem és olvasóim közül is igen kevesen. Vagyis, hogy a legnagyobb zsidó nagyságok, szellemi potenciák, a zsenik is sokszor elátkozták zsidó mivoltukat.

Walter Rathenau (1867–1922) Németország egyik vezető nagyiparososa, az AEG elektromos konszern vezérigazgatója, egy ideig Németország külügyminisztere, ezt írja:

„Minden német zsidó ifjúkorában eljön a fájdalmas pillanat, amelyre egész életében emlékezni fog: az a pillanat, amikor először ébred rá, hogy másodosztályú állampolgárként jött a világra, és hogy ebből az állapotból semmilyen képesség és semmilyen teljesítmény nem válthatja meg.” (Vö. Walter Rathenau: Notes and Diaries. Oxford, 1985, 98. o.) Ehhez még annyit jegyezzünk meg, hogy e sorokat a német asszimiláció bajnoka, hirdetője írta, aki meg volt győződve, hogy németül beszélő fajtestvérei rövid időn belül teljesen németté is válnak. Az előtanulmányban olvashattuk (31. o.), hogy Szolzsenyicin külön könyvet írt arról, hogy az orosz, sőt bármely ország zsidója egyszerűen asszimilálhatatlan. És nem azért írta, mert antiszemita lett vagy akart volna lenni. A puszta tényt foglalta szavakba: attól még nem válik egy zsidó németté, oroszra, magyarra, hogy az illető ország nyelvét anyanyelvként ismeri. A lelke, karaktere, szíve zsidó marad. És ez valóban mindig igaz? Fajilag, a gének szintjén biztos, hogy ez az igazság. Egyedül az isteni kegyelem képes száz százalékos fordulatot teremteni bennük! Sorolhatnám a neveket, azokét, akik zsidóként születtek, majd lelkük legmélyén megtértek! Hiszen zsidó volt Saul, dr. Rosenspitz Berta, Edit Stein, és zsidó volt a római főrabbi, aki sorstársaival együtt XII. Piusznak köszönhette megmenekülését. (Ez viszont már teológia, misztika, amit az evilági dimenziókban gondolkodó történészek nem vesznek figyelembe!)

5. Tanulmányom elsődleges célja Prohászka állítólagos antijudaizmusának elemzése, az igazság felderítése volt. Tudományos alapokon nyugvó, vagyis az oknyomozó történelemtudomány eszközeinek felhasználásával kimutattam, hogy Prohászka életszentsége miatt sem volt, nem lehetett rasszista. Akik ezt állítják, legtöbbször maguk is vallástalan, zsidó hitüket megtagadó, azt kigúnyoló egyének, akik szándékosan összekeverik – Prohászka nyilatkozataiban is – a fajt a vallásos hittel. Prohászka nem a zsidót nevezte tetűnek, patkánynak, hazaárulónak, senkiházinak, hanem azokat, akik de facto azok voltak. Pontosan azt mondta, tette, amit a zsidó feleségét szerető Márai mondott: „nekem nincs semmi bajom a zsidókkal, nekem csak a szemtelen és tisztességtelen emberekkel van bajom. Sajnos azonban ezek között legtöbb a zsidó.” Amikor több alkalommal szemére hányták Prohászkanak, hogy ő antiszemita, mindig azt válaszolta: ha az igazságért vívott harc és a kizsákmányoltak védelme egyenlő az antiszemitizmussal, akkor vállalja ezt a jelzőt! Többször kijelentette, hogy őt nem érdekli, hogy a kizsákmányoló keresztény-e, vagy zsidó. Tudniillik a keresztény uzsorást és csalót éppúgy ostorozta, mint a zsidót, vagy németet, vagy bármely nációhoz tartozót.

6. A zsidók, illetve a zsidóság az utolsó évtizedekben zuhant lelkeségének legmélyebb pontjára. Ennek legfőbb oka, hogy szívük mélyéig és fejük tetejéig materialistákká váltak. Nemcsak az elméleti materializmus kidolgozása fűződik nevükhöz, hanem – ami sokkal veszélyesebb – a gyakorlati materializmus is, ami azonos náluk a metafizikai világ teljes tagadásával, az pedig szükségképpen az erkölcsi normák semmibevevésébe torkollik. Megdöbbenő volt hallgatni a Kossuth Rádió *Pénteki Kávéház* c. műsorának vallomását (2002. július 5. d.u. 2 óra). A kérdező Ungváry Rudolf volt, a beszélgető partner a költő-újságíró Szántó P. Gábor. A beszélgetés közben minden kertelés nélkül és büszkén elmondta a zsidó költő, hogy az ő ars poetikája az ösztön és semmi más. Nem is kíván más lenni, csak ösztöneire hallgató ember, mert nincs semmi más igénye. Azt pedig mindannyian tudjuk, hogy az embert épp a metafizikai igény teszi többé, mássá az állatnál. Az ember, a homo sapiens épp azért válik „sapienssé”, hogy ösztönvilágát is kézben tartja. Az ember szellemi, egyedi lény, meg nem ismételt, (individuum ineffabile), még akkor is, ha le akarnánk tagadni. (Bárki tagadhatja, hogy a Föld a Nap körül forog, attól a törvény törvény marad! És szokásunkhoz híven mondhatjuk, hogy „feljön”, vagy „delel”, vagy „lemegy” a Nap... attól az mégis megfordítva érvényes!)

7. A mélypontot más vonatkozásban is naponta tapasztaljuk. A ma élő zsidók ugyanis – bizonyára azért, mert a közelmúlt bebizonyította, hogy az előttük élő generációknál is kudarcba fulladt az asszimilációs program – a tudathasadásos állapotot próbálják magukra eróltetni, és nem is igyekeznek a metamorfózisra. Két példát hozok a legutóbbi hónapok eseményeiből. Az imént említett Szántó P. Gábor igyekezett megmagyarázni, hogy miért nem tud azonosulni a patriótákkal, jelen esetben a hazafiságukat büszkén valló magyarokkal. Elmondása szerint édesanyja svájci zsidó, és bár oly tökéletesen ismeri a magyar nyelvet, hogy költeményeit is ezen a nyelven szereti írni, mégsem tudja megérteni azokat, akik – hacsak lehet – a haza fogalmát emlegetik. Példát is mondott: szerinte „röhögni való” az, amikor a magyar rádióban az időjárásjelentést a bemondó így kezdi: „*Hazánk időjárása*”... Szerinte nincs a világon még egy olyan náció, mely még a meteorológiai jelentést is felhasználja arra, hogy kiejtse ezt a szót: *Haza!* És ekkor elgondolkodtam, és párhuzamot vontam Szántó P. Gábor és a saját életem között. Tudniillik én is svájci nagyszülőktől származom. A különbség az – és ez jelen esetben lényegbevágó –, hogy svájci őseim nem zsidók. 84 évet kellett megélnem ahhoz, hogy egyáltalában elérje tudatom küszöbét, hogy mi abban a „röhögni való”, ha azt mondja az a drága jó rádiós, hogy „*Hazánk időjárása*”. Lényegében abban az órában értem tetten, hogy mit jelent zsidónak lenni akár Magyarországon, akár Franciaországban, bárhol a nagyvilágon. Talán néhány száz év múlva Izraelben egy ott született „bennszülött” zsidó szintén nem rökönnyödik meg azon, ha Izraelt hazájának érzik, vallják a zsidók. (Feltéve, ha addig fel nem robbantják saját maguk alatt egész Palesztinát!?)

A másik eseménynek a közelmúltban lehetett szem- és fültanúja az ország. Kertész Imre magyarul (is) író férfi kapta az 2002-es irodalmi Nobel-díjat. Természetesen igyekeztem pótolni lemaradásomat, mert addig nem olvastam tőle semmit, és így nem is tudhattam, hogy ki is ez a Kertész Imre. Nos! Szorgalmasan hallgattam a rádiót, olvastam az újságokat, hogy minél többet tudhassak meg róla. Saját fülemmel hallottam azt a riportot, amit a Ferihegyi repülőtérre érkezésekor készített vele a magyar rádió: „Hol a hazája?”, kérdezték tőle. Mire a magyar Nobel-díjas ezt válaszolta: „A nagy világ”... Aztán egy másik alkalommal elmondta, hogy azért nem szeret itthon lenni Magyarországon, mert az utolsó négy évben (értsd: Orbán-éra) sok volt a *zsidózás*.

De ez még semmi. Ez a bolygó, de magyarul (is) beszélő zsidó egy svéd lapnak, a Dages Nyheter-nek adott interjújában a következőket tudta és merte mondani: „Budapest már nem egy szellemi színpad, még abban az értelemben sem, hogy negatív inspirációt nyújtana. Egész egyszerűen nincs szellemi atmoszférája... a városban végbement változások *már nem az enyéme*k, miután azok már nem gazdagítják egzisztenciális tudásomat, nem teszik próbára erkölcsi ellenálló erőmet. Egyszóval *ez a város feleslegessé vált számomra*.” (Új Ember, 2002. nov. 3. Lapszél 3. o.) És ez az ember kapta meg most nemcsak a Nobel-díjat, hanem Budapest díszpolgárságát is.

Elgondolkoztató, hogy a morva-német szülőktől származó, elemista koráig magyarul beszélni sem tudó Prohászka Ottokár hogy tudott teljesen azonosulni a magyar néppel, hogy lett patriótává és a magyar próza országoshírű mesterévé, Hungária apostolává. És érdemes elgondolkodnom, hogy bár bennem egész Közép-Európa „gén-halmaza” kavargó, képtelen voltam kint maradni Rómában és átutazni az USA-ba, hogy ott éljem le életemet. Megjártam a börtönöket, megverték az ávósok, még sem ismerem szebb szavakat, mint *Isten és Haza*.

Prohászkat nem lehet hazugság nélkül antijudaistának bélyegezni az ország és az egyház színe előtt csupán azért, mert már 100 évvel ezelőtt kijelentette azt, amit ma Szolzsenyicin megismétel, hogy a zsidó faj mindig idegen marad, bárhol él is. E hazában is az marad, mert képtelen lelkében, szívében, eszményeiben magyarrá válni. Egyes esetekben ez megtörténhetik. Ismertem és írtam róluk, barátaim voltak, de ezek egyedi esetek. De a hitéből

kivetkezett, ösztönei szerint élő zsidó, mint faj, képtelen keresztény magyarrá válni a jelen korban.

8. Végül megemlítem e tanulmánynak jövőt sejtető körvonalait. Amit Prohászka csak sejtett, megérezett, az mára és a közeljövőre élő valóság lett. Tudniillik az ő korában ezek a szociáldemokrata-liberális-szabadkőműves-zsidó eszmék még térben és időben körülhatárolható bacilus-központok voltak. Lehetett tudni, hogy ki, mikor, kinek mit mondott, szavainak, tetteinek milyen következményei voltak. Tudta, hogy ki a zsidó eszméket, vagy ateizmust hirdető újságíró, laptulajdonos, ki a hazáját áruba bocsátó, ki a kommunista, ki, mikor, kit akasztott fel, vagy kit jelentett fel. Megvoltak a határvonalak. Mára ez is megszűnt. E tanulmány akkor jelenik meg, amikor mindegy, hogy az illető zsidó vagy „magyar”. Pontosítva: ma teljesen mindegy, hogy az illetőt minek hívják. A rák már áttételes. Teljesen mindegy, hogy a tüdő, vagy a máj szerveiről beszélünk. Az elrákosodás, az amorális, a hazáról külföldi újságokban rágalmazó cikket írni, vagy a negyedik gyermekét világra hozó miniszterelnök asszonyról azt írni, hogy „megint ellett”, teljesen mindegy.

Most értettem meg Prohászkanak 1896-ban mondott próféciját: ha nem vigyáztok, száz év múlva szétrág benneteket az a szellem, amelynek magvait most vetik el!

Befejező gondolatok

Az olvasó talán keserű szájjal teszi le tanulmányomat íróasztalára. Jogos a kérdés: hogyan tovább? A válasz ebben a témában is, mint mindenben, attól függ, hogy hány dimenziós a világnézetünk.

Az oknyomozó történész, mint Paul Johnson is, csupán a történelmet, az eseményeket nézi. Az író, mint Márai, azt mondja: nincs kiút, nincs megoldás (ennek logikus befejezése az öngyilkosság). Prohászkaival tartva, tudnunk kell, hogy az életnek és a történelemnek is van értelme. *Isten a történelemben!*

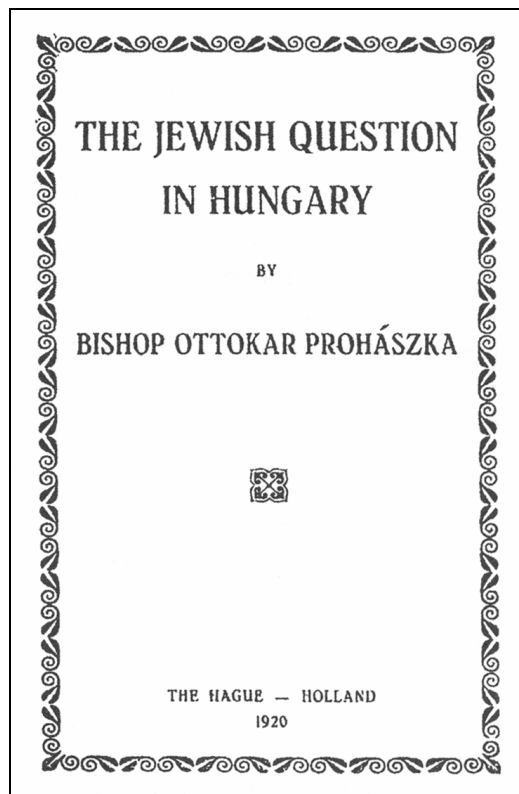
A vargabetűket nem tudjuk előre megfejteni, de a tényekhez ragaszkodnunk kell. Hogy a zsidósággal Istennek terve volt és van, tagadhatatlan tény. És jóllehet Márai megdöbbenve írja le annak a Dacchauba hurcolt zsidónak a kijelentését, hogy ő inkább meghal, de neki „ez” a messiás (Jézus Krisztus) nem kell, mégis ebben az irányba kell gondolatainkat terelni. Így tette ezt *zsidó testvéreivel* Prohászka is. Abban a dimenzióban ez az egyetlen megoldás. De az is tény, hogy „sem az évet, sem a napot nem ismerjük.”

Egyet azonban mindenképpen tudunk: „*Ne féljete! én legyőztem a világot*”. Ez Prohászka nyelvére lefordítva így hangzik:

Dum spiro spero!

Függelék: The Jewish Question in Hungary

A függelékben közöljük Prohászka püspök Hágában, 1920-ban, angol nyelven megjelent írását a magyarországi zsidókérdésről. Az írás teljes fordítása megtalálható a 66. oldalon kezdődően.

The Jewish question is a problem cutting deep into Hungary's national existence, involving as it is the rapid Judaization of her middle-classes and, as a further consequence, the denationalization of the whole country.

Hungary was not prepared for the “reception” (the Emancipation Act of 1848) of the Jews. Their heretofore limited rights – offering protection and security to Hungarian society – extended, the country was all of a sudden exposed to the free conquest of an intelligent and cunning race. Liberalism, without aptitude for the preservation of economic forces and for the organisation of production, secured equal rights to all citizens, that is to say to the native population brought up according to the precepts of honesty and morality, as much as to the alien element bent on usury and cheating. Nobody, not even the most upright Jew, can deny the accuracy of this contrast, if the fifties and sixties of the last century [19th] are recalled.

Since the “Agreement” with Austria in 1867, Hungarian Jewry has developed in a remarkable manner.

Commerce and industry were to be created, rich sources of revenue were required, where were these to come from? Then Jewry came forward to give Hungary a lift, and thus the business ability of the Jew became the main support of Liberalism.

Jewry represented the cultured element in the Hungarian State. Day after day their numbers increased. Hosts of Polish Jews continuously came over the Carpatians, occupying the country, without even attracting attention, spreading all over the place, nestling in the villages as ragpickers, hawkers or publicans, and bartering and carrying on their usurious

trades unhindered. Enriched they moved to the towns, and gradually took hold of commerce and banking. They built a city, fine to the eye but frivolous and entirely Jewish in character. And this is the Hungarian metropolis, a cultural hydrocephalus on a withered body. With gentle means such a state of things cannot be changed in a trice.

For the last thirty years Jews have taken to the professions, supplying lawyers and medical men in alarming numbers. A sort of Jewish aristocracy also came into being, who bought up large estates, leased big tracts of land, resided in palatial houses, so that Jewish property, including the leaseholds, exceeds by far the property and entailed estates owned by the nobility, whom Jews are so fond of abusing. Through this process the middle-classes became Judaized, the more so as the Jews proved their fitness in business as well as in the professions; they were not only more cunning, crafty, and less scrupulous, but a great deal smarter and more industrious than the honest and in business matters so clumsy Hungarians. So much we must admit, as it might lead to misunderstandings if we attributed the triumphal march of the Jews solely to their exploitative and usurious practices.

The Polish Jew found easy victims in the peasantry, so readily to be imposed upon because quite untrained in economic respects. In the sixties and seventies of the last century [19th] Jewish usury was positively raging, yielding a fine harvest of gold and other wealth. At every turn the peasant was taken advantage of by the Jew; he furthered the monetary difficulties of all social strata. The noblemen, the villages, each had their so-called Domestic Jew, who was ever ready to advance cash when such was needed and who finished up with appropriating his debtor's house and home.

Theoretical Liberalism recklessly played the country into the hands of the Jews; for Liberalism had no scruples, acting as it did according to the glorious principles of philanthropy, of freedom, equality, and fraternity; of the free development of the faculties. We were basking in the sunshine of abstract fancies, the country meanwhile going to ruin. Our successive governments – all liberal minded – noticed, of course the growing predominance of the Jews, but those who were the pillars of trade and industry and of Progress with numerical proofs, those who increased the figures of import and export and raised the revenue on, taxes had to be considered, so the Governments shut their eyes to the national existence being at stake. Lots of money were required by the costly and rapidly developing modern state, and money was to be got from the Jew. The threatening peril was certainly perceived by good patriots, but no ear was lent to them by the narrow-minded Governments, thrust into the straightjacket of capital.

It was mainly one circumstance which gave a dangerous aspect to the cultural Judaization of the country: the too quick passing of the Jews into the middle-classes. In Poland, for instance, matters are different; there the Jews form a very low section of the population; poor, ragged, filthy, religious, and greatly depraved, they are a distinct foreign element in Polish society. Not so in Hungary for here the population became so impregnated with the Jews, that they represent a considerable percentage of the middle-classes.

Jews spread themselves into every walk of life. They stepped into high positions, ruled in literature, got hold of the press and lead the way there. All over they gained the upper-hand, and everything truly Hungarian, always something strange and incomprehensible to the Jewish ruling class, had to withdraw. In fact, all that was truly Hungarian and Christian was pushed to the background with hatred and contempt. Jewish authors, artists, savants were raised to the heavens. Jewish Genius was admired, while things national and Christian were hushed up, calumiated or ridiculed. It was particularly at Budapest that Jews were paramount; there they felt safe, there they could show themselves in true colours unnational, alien and provocative.

This strong intellectual overgrowth was partly due to the spirit of the age.

The past decades had principally a material basis. To make money, to possess wealth, to flourish, to live easily and well, these were the foremost aims; and all that was good and noble had to perish. Even faith, the last support, was shattered. The people were left with externalities, when faith was no longer an aid to repentance and national reconversion. Thus it came to pass that for the last fifty years trade, industry, literature, the press, the middle-classes, and, above all, the metropolis became Judaized.

The world war has in no small way contributed to bring about this sad state. With tricks and obtrusiveness, with lies and bribery Jews succeeded avoiding military service they cringed and crawled, they brought little sacrifice and saved their skins. Feeling was running very high on this account, but Israel had luck and pluck, made a revolution, and in its turbid waters again came off quite sound in limb. We should be glad indeed if statistics were to prove to the world Israel's courage and heroism. Alas, the losses of the Christians and the Jews cannot bear comparison, another impetus to the Judaization of Hungary and of her middle-classes; a fact that I wish to emphasize ever more.

It is all about the middle-classes, for under normal conditions it is among that class that national spirit and national culture unfold themselves, but once the middle classes become diseased, the creative force of national-ideals vanishes. That is why we look upon the middle-classes as the wreckage of our national decline and on their decay as the measure of expropriation and usurpation by the Jews. For the last few years, it is true, the Jew did not worry the lower classes, excepting the Slovak and Ruthenian peasantry, whose present condition even is perfectly revolting. Only once did the Hungarian Government pull themselves together in order to bring assistance to the impoverished Ruthenians, and one may imagine their sufferings, how their lifeblood was being drawn, if a liberal Government under the pressure of Jews found it necessary to intervene. In Israel's tale of woe there are no atrocities or cruelties that can be compared with the deeds of blood-sucking perpetrated upon these poor people, deserted by everybody, even by the bribed public authorities, and gradually lowered to a brute-state. The commissioner having been murdered or, let us say, owing to his mysterious death, the salvage work of the Government came to a sudden stop, and Ruthenians have to this day not got rid of the usurer's plague. The prophets of old used to abhor Israel's worship of mammon and its mercantile spirit, now too they would strike down upon the heartless exploiters with all the might of discontent. How do we stand now with the assimilation and intermixture which is to unite the alien Jew with the Hungarian, and is to eliminate the anthropological and racial differences? It is a question very much characterizing the course of Judaization, and requires to be looked into specially. Here we must state that among the educated Jews there are portions who do show a certain adaptability to Hungarian conditions; on the other hand we are bound to observe that within recent times a distinctly Jewish consciousness, a Jewish public spirit has sprung up. This is due to general reasons, was set agoing by the Zionist movement, but is traceable mainly to the bearing of the Hungarians, who being oppressed and neglected, at last shock of their lethargy, as they wanted to feel at home in their own land and to lead a Christian national life. The unmanageable Jew, hit the Hungarian a staggering blow but he came to in time to see in the Jew only the alien. The Jew shuddered. He, too, came to recognize that he was an interloper in the house of a stranger and not the most influential factor either, but he could not bear his thirst for power being limited; still less did he think of assimilation or of coming to an understanding with the Hungarian. He was and remained a stranger. He spoke Hungarian but felt Jewish. He lived in Hungary but stuck to Jewry. He formed a community within the community. The national camouflage eagerly put on by him was only a covering to hide internal dissensions; the covering though was not lasting, it became cracked. At every step his national unreliableness became apparent. So it was in the entirely Judaized Hungarian Freemasons' lodges, which were merely societies pushing Jewish interests. Many upright

Hungarians coming to know the doings and dealings of the lodges, through time withdrew their membership.

The prominence of the Jews in literature and in the press has stimulated their racial consciousness in more than one way. Seeing themselves everywhere in the frontranks, they were vain enough to believe that in Hungary all talent, intellect and genius was to be found only among them, which, by the way, is altogether false. But the counter-blows applied from time to time by the Hungarians against this presumption have also enhanced rather than forced down Jewish consciousness, for, as often, as Hungarians set about to clip the wings of Jewish immodesty, Jews became absorbed in themselves and more than ever felt as the chosen folk.

This split, this opposition is in reality a step forward in settling the Jewish question, bringing it home to us that the Jewish question is, in fact, a racial question, that Judaism is not a religious sect but a sharply defined race or nation, facing the native race, the mainstay of the state. Of course, there will always be among the Jews apostates who will entirely attach themselves to the Hungarian nation and will assimilate in appearance, but the native population and the Jewish race are fundamentally different, the latter remaining a strange body in the national life of this hospitable country.

The peculiar and contrary character – contrary according to prevailing circumstances – of the Jew was never more pronounced than in the two despairing revolutions in the Autumn of 1918 and in the Spring of 1919, which were the ruin of Hungary. Jews, nobody but Jews were at it.

Before and during the revolution the Jew was ready for any step that led to the destruction of the venerable, national and preserving sides of Hungarian life. The whole country was prostrate, steeped into misfortune. Then the flood came the flood of Bolshevism, and the gates were thrown open by men who spoke Hungarian but were Jews.

Hungary was roused, and looked with horror at the rabble who did not shrink from murder and every other atrocity or sin. On the verge of its own grave did this country become aware of the danger which threatens a nation that adopts an alien race, and unable of assimilating it, gives it free scope. The Jews were increasing in numbers and in power, in influence and wealth, while the Hungarians saw themselves exposed to being expropriated, disgraced, strangled in their own land.

Is there an ideal obligation or any power that could induce a vital nation to give in to an intruding minority and to look on patiently how all things National and Christian are suppressed and swept away? No, there is no such power. Hungary, too, has a good right to emphasize her own national individuality and to check all that is foreign to her; not by pogroms, not by violence, but by constitutional methods sanctioned by legislature. Hungary has not only a right thereto but it is her duty, and the last hour presses to do this duty. Our colleges and universities are swarming with Jewish students. Towards the end of the world war 95% of the students matriculated in the Medical Faculty at Budapest were Jews. While the patriotic, Christian young men fought in the trenches, the Jews sneaked away from butchery and gained an advantage over the ex-soldiers and the disabled.

Hungary wants to remain a National State. This she cannot attain as long as the Jewish element is expanding in such an impudent and inconsiderate manner. Or has anybody the courage to deny us this right? Perhaps America, who keeps off the undesirable immigrants? Or England, who objects to the immigration of Eastern Jews? Must only we go to ruin because of an excessive foreign element? Our liberal-minded Governments have acquiesced long enough in the way the national and Christian population was outdone by the sly and artful though no less smart and industrious Jew, but now we shout it into the ear of all the world that we cannot bear the unlimited growth of the Jews any longer, we must get rid of them.

We could not think of an assimilation. The Interallied Powers have also recognised the Jews as being a race, a nation, and opened the gates to Palestine, which they were kept out of for 1850 years. The Jews can now build up their own empire as predicted by Moses and the other prophets. Within Europe they, as a national minority, were granted the right of autonomy and thereby in international law too they are being recognised as an independent race or nation, but at the same time, a step was put to their liberal assimilation schemes. All these events have strengthened the Jewish national conscience, and the pious are now in expectation of the prophesy of Moses to come true. Israel has now the courage of confessing that it is a race, a people, a nation going its own ways, never once sincerely thinking of getting assimilated, but, on the contrary, of rising and of coming to full growth. What shall Hungary do then? She has Jews in such numbers that they are a danger to national-Christian views and to the middle-classes. In Medieval times there was a Roman Empire of German nationality, is it in these days possible to have a Hungarian State of Jewish nationality? This question really constitutes the Jewish problem in Hungary.

It is not hatred against anybody, not even against Jews; it is not an aversion against any race, not against the Jewish either, that leads us in discussing this question, it is solely the love that we owe to our own people. We are convinced that a Jewish Empire would never permit such freedom and such chances to the intruding Hungarians as were given by us to the Jews. Is there to be no limit? Shall we not be allowed to consider our own existence? That would be just too much, and we could never accept such unreasonable demands, no matter where they came from. France for the French, Britain for the British – they do not let anybody lay hands on their country. To whom is Hungary to belong? To the Hungarians, of course. And she shall belong to us and we shall not be robbed of her, neither by force nor by cunning.

This is the opinion that prevails in Hungary. It has become the ruling force, the so-called Christian-national course. People may call it anti-Semitism, Reaction or any other thing. We cannot be lead astray by catchwords. People may, if they care, be horrified and in the name of Liberalism throw up their hands, but we shall not give in; after lost hopes and efforts we do not want to hear of lenience and the like. We do not want to swear by a threadbare Liberalism that has done us out of house and home and drives us but of the country. Principles and high aspiring aims are not for the purpose to be ruined by them. Neither is it Liberalism but an enslaving shortsightedness to make Hungary the dumping ground for the Jewries of Poland and Galicia, and then to expect that our people should be pleased at such a revival of national life. This kind of Liberalism is nothing but treason, which can get a foothold when people are guided by empty catchwords, sad reality proving, too late, of course, them to be only falsehoods. Ours is perhaps the first country in Europe which passed beyond this aberration.

As long as the Jews form a racial community, as long as they go their own ways, as long as the Polish Jew is nearer to the heart of the Hungarian Jew than the Christian Hungarian, we cannot think of an amalgamation. This is what Lord Palmerston tried to show to British public opinion when he said: "If an English Jew meets at Lissabon two petitioners, one an English Christian, the other a Portuguese Jew, he is sure to help the Portuguese".

With this view of the international character of the problem do I close my arguments. The Jewish problem is not solely a Hungarian affair but a burning world question, demanding a just and thorough solution. Heavy is the curse borne by the Jew, as Israel is the curse and burden weighing upon Christian nations. The Old Testament gives us a solution in the words of Moses (5 Mos. 30,1-18).

Israel must gather anew, must form a new national State, must return to the Redeemer, and enter into Christian culture as an independent people. Israel lives now under a curse to others.